

5 Universitet och högskolor

5.1 Högre utbildning och forskning

5.1.1 Den nya högskolan

Högskolan har en nyckelroll i satsningar på kunskap och utbildning. Den skall erbjuda kvalificerad utbildning för ett rikt och varierat arbetsliv, utföra forskning av hög kvalitet men även främja personlig utveckling och samhällets kulturella miljö. Högskolan ansvarar för praktiskt taget hela den eftergymnasiala utbildningen i landet. All högskoleutbildning vilar på vetenskaplig grund och den är inriktad såväl mot arbetsmarknaden utanför högskolan som mot fortsatt verksamhet inom högskolan. En sammanhållen högskola ger en god garanti för en fruktbar växelverkan mellan vetenskapens, samhällets och yrkeslivets krav.

Samhället och arbetslivet förändras i allt hastigare takt. Ny teknik introduceras ständigt och med kortare intervall än tidigare. Dagens och morgondagens arbetsmarknad kräver alltmer kvalificerad utbildning - och återkommande utbildning. Nya och kvalificerade arbetsuppgifter som förutsätter högskoleutbildning tillkommer. Snabba förändringar inom såväl näringslivet som den offentliga sektorn ställer krav på förmåga hos medborgarna att ta till sig ny kunskap och nya insikter. Det livslånga lärandet har fått en ny innebörd och är idag en förutsättning för en utveckling av samhälls- och arbetslivet. Ett samhälle där allt fler skaffar sig högskoleutbildning kan också bli ett kulturellt rikare och mer kreativt samhälle.

Både för de enskilda och samhället är satsningar på utbildning en god investering. Utbildning ger välstånd och är samtidigt ett mått på vårt välstånd. Ett samhälle som satsar på utbildning satsar på framtiden. Utbildning har en nyckelroll i den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen. Kunskapen vidgar samhällets gränser, investeringarna blir annorlunda och efterfrågan förändras.

Allt fler söker sig till högskolan. Större delen av en årskull genomgår i dag gymnasieskolan och är berödd till studier vid högskolan. Detta är ett viktigt

skäl till att efterfrågan på högskoleutbildning ökar. Ett annat skäl är arbetslivets förändrade villkor. Efterfrågan på högskoleutbildning har aldrig varit så stor som nu.

Regeringen har prioriterat utbyggnaden av högskolan. Riksdagen har beslutat att öka antalet högskoleplatser med 30 000 permanenta platser fram till år 1999. Till antagningen hösten 1996 fick närmare 35 000 behöriga sökande inte plats i högskolan. För att möta den fortsatt stora efterfrågan satsas nu ytterligare resurser, motsvarande 30 000 permanenta platser fram till år 2000. Det betyder att sammanlagt 60 000 permanenta nya platser kommer att tillföras högskolan under åren 1997-2000. Till detta kommer 9 000 platser inom ramen för naturvetenskaplig utbildning med särskilt vuxenstudiestöd, s.k. NT-utbildning. Ökningen innebär att kön till högskolan kan halveras.

Utbyggnaden av den högre utbildningen innebär att högskolan tillförs ytterligare 4 miljarder kronor under fyra år, varav en miljard i studiestöd. Samtidigt vidtas åtgärder för att ytterligare höja kvaliteten i utbildningen. Universitet och högskolor erhåller sammanlagt en kvarts miljard kronor för att fler skall avlägga doktorexamen och för kompetensutveckling av lärare genom utökade möjligheter till egen forskning. Statsmakterna har redan tidigare beslutat att från och med budgetåret 1997 tilldela samtliga högskolor permanenta och förstärkta resurser för egen forskning. Utbyggnaden av forskningsresurserna vid högskolorna fortsätter.

Utbyggnaden av högskolan innebär att annorlunda krav i allt snabbare takt ställs på utbildning och forskning. Högskolan måste förnya sig och anpassa sig till nya krav och förväntningar. Statsmakterna garanterar att högskolans undervisning och forskning är obunden och skapar förutsättningar för att högskolan skall kunna utvecklas. Förändringsarbetet sker framför allt inom högskolan själv i dialog med samhället utanför högskolan. Högskolorna är statliga myndigheter men inslaget av kollegiala beslut inom dem är påtagligt. Därför har högskolans ledning, lärare och studenter ett stort ansvar för att utbildning

och forskning förändras i kontakt med samhället i övrigt.

En sammanhållen högskola

Utbildning och forskning måste höra samman. All högskoleutbildning i Sverige skall ske i nära kontakt med forskning och forskande lärare skall delta i undervisningen. Utbyggnaden av de permanenta forskningsresurserna vid högskolorna är viktig i detta perspektiv. Varje högskola skall ha möjlighet att kunna utveckla sina egna profilmråden. Den nyligen genomförda OECD-granskningen av den högre utbildningen i Sverige betonar också vikten av att samarbetet utvecklas mellan olika högskolor.

Högskolans uppgifter är traditionellt utbildning och forskning. Inom det akademiska livet har forskning värderats högre än undervisning. Detta avspeglas bl.a. i värderingen av meriter vid anställning som lärare i högskolan. Det är viktigt att en kvalitativt god undervisning utvecklas inom högskolan och att pedagogiska meriter värderas högre än i dag. Regeringen har därför i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/1997:141) föreslagit att alla lärare i högskolan bör medverka i grundutbildningen. I propositionen föreslår regeringen vidare att de pedagogiska meriterna skall tillmätas större betydelse vid anställning.

Högskolans tredje uppgift

Samverkan med det omgivande samhället är, vid sidan av utbildning och forskning, högskolans "tredje uppgift". För att understryka betydelsen av att högskolan samverkar med det omgivande samhället har riksdagen, på regeringens förslag, beslutat att i högskolelagen (1 kap. 2§) införa en föreskrift om detta. Högskolan behöver stimulans utifrån. Ny kunskap växer fram inte bara inom det vetenskapliga systemet utan också som svar på frågor och problem som formuleras utanför högskolan - av det allmänna, företaget, organisationer, medier och medborgare. Lika väl som samhället är beroende av den kunskap som skapas inom högskolan är forskarna beroende av samhället. Forskningsinformation är en viktig del av den tredje uppgiften. Högskoleverket har regeringens uppdrag att samordna ett system för forskningsinformation på Internet. Systemet skall erbjuda allmänheten, utbildningsväsendet och näringslivet tillgång till forskningsinformation. I syfte att förstärka forskningsinformationen har regeringen även uppdragit åt Forskningsrådsnämnden att ansvara för ett kostnadsfritt nyhetsbrev med information om den forskning som bedrivs vid universitet och högskolor.

En högskola öppen för alla

Högskolan skall vara öppen för alla. Den är och skall förbli avgiftsfri. Både unga och äldre skall uppmuntras att skaffa sig högskoleutbildning. Andelen av befolkningen som har högskoleutbildning skall höjas. Målet är att alla behöriga sökande skall kunna bere-

das plats i högskolan. Alla ansträngningar skall göras för att bryta den sociala snedrekrytering till högre studier som fortfarande finns. En viktig del av denna politik är att högskolan byggs ut över hela landet och att den tidigare traditionella centraliseringen av högre utbildning till några få orter har brutits.

Det tidigare antagningssystemet skapade stor osäkerhet och oro framför allt bland gymnasieeleverna som inte visste hur deras betyg skulle räknas vid antagningen till högskolan. Riksdagens och regeringens beslut år 1996 om nya bestämmelser för antagning och urval till högskoleutbildning samt Högskoleverkets föreskrifter om tillämpningen av de nya bestämmelserna har givit ett överblickbart och rättssäkert antagningssystem som gäller över hela landet. Med tanke på det stora antalet sökande och de nya antagningsreglerna har antagningen till högskolan hösten 1997 fungerat förhållandevis väl. Vissa problem har emellertid uppmärksamats bl.a. avseende urvalet till högskolan för vissa kvotgrupper. Högskoleverket har påbörjat en uppföljning av indelningen i kvotgrupper och av urvalet av sökande vid samtliga universitet och högskolor. Högskoleverket skall på regeringens uppdrag följa upp antagningen i dess helhet och redovisa resultatet för regeringen. Detta skall ske i samråd med Statens skolverk och Verket för högskoleservice. Vissa justeringar kan därefter komma att göras i antagningssystemet.

Jämställdhet

Jämställdhet är inte bara en rättvisefråga utan även en kvalitetsfråga. Om bägge könen erfarenheter, synsätt och problemformuleringar speglas i tillräcklig omfattning i utbildningen och forskningen påverkar det verksamhetens kvalitet positivt. En ökad andel kvinnor ökar den ämnesmässiga bredden både i forskningen och dess tillämpningsområden. Regeringen har vidtagit ett flertal åtgärder för att påskynda utvecklingen mot ökad jämställdhet. (prop. 1995/96:164, bet.1995/96:UbU18, rskr. 1995/96:405). Bland åtgärderna kan nämnas särskilda resurser för anställning av forskarassistenter och professorer av underrepresenterat kön, samt anställning som doktorand, postdoktorala stipendier och gästprofessorer för kvinnor. Vidare har genusforskningen fått en förstärkning genom resurser till professorer, forskarassistenter och doktorander med inriktning mot genusforskning. Inrättandet av ett sekretariat för genusforskning vid Göteborgs universitet och uppbyggnaden av ett nytt tvärvetenskapligt forskningstema med inriktning mot genusforskning vid Linköpings universitet är exempel på andra åtgärder. Regeringen har vidare i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) föreslagit att samtliga universitet skall ges mål avseende könsfördelningen bland nyrekryterade professorer.

Invandrare och den högre utbildningen

Högskolan skall på alla lämpliga sätt medverka i kampen mot rasism och främlingsfientlighet. Högskolan skall stärka de många kulturer som finns i det svenska samhället. Det är viktigt att ta till vara den kompetens som invandrare tillför landet. Regeringen har vidtagit en rad åtgärder för att underlätta för studenter som har invandrat att framgångsrikt bedriva högskoleutbildning. Högskolan skall ta hänsyn till att invandrade studenter kan behöva särskilt stöd, t.ex. i det svenska språket. Riksdagen har med anledning av regeringens förslag i budgetpropositionen för år 1997 beslutat om särskilda insatser för att öka rekryteringen av invandrare till lärarutbildningarna. För att underlätta inträdet på arbetsmarknaden ges i högskolan särskilda praktiska och teoretiska utbildningar, s.k. aspirantutbildning. Södertörns högskola och den blivande högskolan i Malmö har givits en mångkulturell profil. Särskilda resurser har satsats på forskning om svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet. I denna proposition föreslår regeringen (avsnitt 5.4) en särskild satsning på forskning inom ett nytt tema vid Linköpings universitet, Tema Etnicitet.

Läroarbetsutbildningen

Läroarbetsutbildningen med närmare 35 000 studenter är en av de viktigaste och mest omfattande uppgifterna för högskolan. Läroarbetsutbildningens kvalitet och inriktning är viktig för att upprätthålla nationella mål och en över hela landet likvärdig kvalitet inom förskola, skola och vuxenutbildning. En rad insatser har beslutats för att utveckla läroarbetsutbildningarna. Resurser har avsatts för läroarbetsutbildningarnas forskningsanknytning och för läroarbetsutbildningarnas kompetensutveckling. Alla lärare som examineras från och med år 1998 skall ha utbildning i hur datorer och andra informationstekniska hjälpmedel kan användas i undervisningen. Regeringen har den 3 april 1997 tillsatt en parlamentarisk utredning, Läroarbetsutbildningskommittén (dir. 1997:54), som skall lämna förslag till förbättringar av läroarbetsutbildningen.

Naturvetenskap och teknik

Efterfrågan på personer med kompetens inom naturvetenskap och teknik är stor och kommer enligt prognoser att öka. Tyngdpunkten i expansionen av den högre utbildningen under åren 1997-2000 ligger inom områdena naturvetenskap och teknik. Antalet utexaminerade högskoleingenjörer och civilingenjörer kommer att fördubblas under perioden 1993-1999, från cirka 4 500 till cirka 9 000 per år. År 2000 kommer Sverige att ha dubbelt så många tekniker och naturvetare som år 1985. Stora ansträngningar görs för att locka flera ungdomar, särskilt flickor, till de tekniska och naturvetenskapliga utbildningarna. Detta har givit resultat. Antalet ungdomar som söker sig till gymnasiet naturvetenskapliga program har ökat. Antalet elever på

naturvetenskapligt program i årskurs 1 ökade med 9 % från läsåret 1995/96 till läsåret 1996/97, och omfattar nu drygt 22 000. I syfte att öka rekryteringen till tekniska och naturvetenskapliga utbildningar har en behörighetsgivande förutbildning införts, s.k. basår. Denna utbildning finns både inom kommunal vuxenutbildning och inom högskolan. Läsåret 1995/96 fanns det totalt 4 600 basårsplatser. Drygt hälften av studenterna inom basåret är kvinnor. Satsningen på att ge personer i åldrarna 28 till 48 år möjlighet att genomgå tekniska och naturvetenskapliga utbildningar med ett särskilt förmånligt studiestöd, s.k. NT-utbildning, har varit lyckad. Efter sista antagningen kommer sammanlagt 9 000 personer att ha påbörjat en utbildning med detta stöd. Regeringen har även uppdragit åt Linköpings universitet att i samverkan med andra högskolor förnya högskoleingenjör- och civilingenjörutbildningarna. Förnyelsen skall dels stimulera rekryteringen till dessa utbildningar, dels höja kvaliteten.

Distansutbildning

Behovet av distansutbildning är stort och redan i dag studerar var tionde student på distans. Rätt utnyttjad kan den nya teknologin med sina möjligheter till interaktivt lärande och kunskapssökande innebära en omvälvning både i högskolans undervisning och dess räckvidd. En växande distansundervisning med utnyttjande av IT kan inte bara nå nya grupper utan också stimulera till förbättringar i all undervisning. Högskolorna kan därmed också bli samhällets mest betydelsefulla informationscentrum, där kunskapen inte bara lagras utan också sorteras och bearbetas till nytta för hela samhället. Regeringen tillsatte våren 1995 en kommitté, distansutbildningskommittén (dir 1995:69), som bedriver försöksverksamhet med ett hundratal projekt. Dessa skall ge underlag för kommitténs slutsatser och förslag om en framtida strategi för den samlade distansutbildningen i Sverige. Kommittén skall redovisa sina förslag till regeringen i maj 1998.

För att öka medborgarnas tillgång till kunskap och information på både det nationella och internationella datanätet har regeringen beslutat att utveckla universitetsdatanätet SUNET till att också omfatta landets folkbibliotek, statliga museer och statsunderstödda museer. Totalt satsas 100 miljoner kronor under år 1997 för detta ändamål.

Högskoleverket

I och med 1993 års högskolereform lades Universitets- och högskoleämbetet ned. Därmed fanns inte längre någon central sektorsmyndighet för högskoleområdet. Behovet av en central myndighet visade sig dock snabbt vara stort. Riksdagen beslutade därför år 1994 att inrätta Högskoleverket med ansvar för utvärdering och uppföljning, förnyelse och kvalitet, information samt internationella kontakter. Rättssäkerheten inom högskolan har stärkts genom att ver-

ket har en tillsynsfunktion som tidigare saknades inom högskolesystemet. Högskoleverket är vidare en mycket viktig resurs i högskolornas kvalitetsarbete.

Ny organisation och struktur

Högskolans former för ledning och för anställning av lärare moderniseras. Regeringen har därför i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) som överlämnades till riksdagen våren 1997 lämnat förslag om förändrade villkor för högskolans ledning, anställning av lärare och förändrade villkor för forskning och forskarutbildning.

Förslagen innebär bl.a. att nya former för anställning som lärare inom högskolan införs vilket kommer att befrämja rekryteringen till undervisning och forskning. Vidare föreslås högskolorna få större frihet att själva besluta om sin inre organisation. Högskolans ledning föreslås bli förstärkt genom att regeringen till ordförande utser en person som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskolan.

Högskolan som förebild

Högskolan skall vara öppen mot det omgivande samhället och svara mot såväl studenternas som personalens krav på en god studie- och forskningsmiljö. Nya högskolor placeras ofta centralt och är en gemensam angelägenhet för region, kommun och medborgare. Karakteristiskt för de nya högskolorna är att de ofta präglas av god arkitektur. Högskolans byggnader kan därför i många fall tjäna som förebild för annan byggnation. Högskolorna är viktiga offentliga miljöer som skall främja forskning och högre utbildning samt möten mellan högskola och samhällsliv.

Internationella utvärderingar

1. Om högre utbildning i Sverige

Under våren 1997 har OECD i en rapport presenterat omdömen om de första åren i den svenska högre utbildningen. Sverige är ett av tio länder som har deltagit i en internationell jämförande studie om tendenser, utveckling och frågeställningar i anslutning till de första åren i den eftergymnasiala utbildningen.

I rapporten framhålls att denna utbildning befinner sig i en livskraftig tillväxt och utveckling genom kraftfulla statliga satsningar. Där understryks att "landets genomtänkta och vanligen väl underbyggda metoder förväntas erbjuda andra länder nyttig vägledning vid deras försök att utarbeta strategier för den eftergymnasiala utbildningens vidare utveckling."

Men där framhålls också att det behövs radikalare förändringar för att motverka den sociala snedrekryteringen och för att rekrytera fler begåvningsstyper, med olika intressen och socio-ekonomiska bakgrundförhållanden. Rapporten uttalar i detta sammanhang en förväntan på att Sverige " med sitt starka engagemang och sina erfarenheter av arbetet med att ta fram fördelningspolitiska program och skapa genom-

tänkta politiska ramar på nationell nivå, att Sverige ligger bra till för att fungera som förebild på det internationella planet". Rapporten framhåller även att den svenska högskolan, till skillnad från åtskilliga andra OECD-länder, inte tar ut några terminsavgifter. Sverige anses även stå sig bra i jämförelse med andra länder när det gäller att engagera vuxenstudenter. Behovet av ett mer systematiskt samarbete och en arbetsfördelning mellan högskolor lyfts fram. Högskolorna bör uppmuntras att eftersträva kvalitet och relevans i sin verksamhet. Inga ansträngningar bör sparas för att bibehålla mångfald och variation i undervisning och forskning men strävan bör även vara att utbildningen och forskningen vid olika högskolor kompletterar varandra.

Rapporten redovisar kritik från studenthåll om att undervisningen i alltför hög grad liknar skolundervisningen, att det existerar föråldrade undervisningsmetoder och att det finns en brist på ämnens anknytning till aktuell samtid. Därför betonas i rapporten det angelägna i att utforma examinationsformerna så att de intellektuella kvaliteterna och den kompetens som vanligtvis framhålls som universitetsutbildningens förtjänster och mål stimuleras. Genom att de svenska studenterna i allmänhet är äldre än studenterna i en del andra OECD-länder framstår krav på utveckling i dessa avseenden som särskilt angelägna.

Rapporten avslutar med att konstatera att den svenska utbildningen har en stolt historia av framgångsrikt nytänkande och anpassning till förändringar. Nästa decennium av eftergymnasial utbildning kommer att behöva ännu mer sakkunskap, engagemang och resursberedskap.

2. Aktuella frågor inom högre utbildning i 10 OECD-länder

I april 1997 presenterade OECD en omfattande jämförande studie över första åren av den högre utbildningen. Den bygger på en närmare analys av situationen i 10 OECD-länder, men även på erfarenheter från betydligt fler länder samt på aktuell forskning.

Där betonas att det i många länder pågår en anmärkningsvärd tillväxt av den högre utbildningen. En allt högre andel av befolkningens alla åldersgrupper deltar. Detta innebär att utbildningen utvecklas från att tidigare ha varit en angelägenhet för ett fåtal utvalda till att angå en stor del av samhället. Det är en mycket viktig utmaning som länderna står inför och som är avgörande för hur framtiden kommer att kunna bemästras. I rapporten framförs även ett stort antal rekommendationer varav några återges i det följande.

Det är nödvändigt att utveckla nya flexibla former för att svara mot den mångfald behov som studerande och samhälle uppvisar. Politiker, högskoleledningar och lärare måste skapa en utveckling som medför att de barriärer och statusskillnader inom den högre utbildningens olika former övervinns så att

studenter kan få möjlighet att kombinera olika slag av ämnen och utbildningar.

Frågor om kvalitet och relevans blir allt viktigare liksom det legitima kravet från alla delar av samhället på ökad insyn, kvalitetssäkring och redovisning. Studenternas medverkan i utvärderingarna av undervisning i Sverige omnämns vara av större värde än många andra former för kvalitetsarbete.

Allt viktigare blir även frågan om ojämlikhet vad gäller socio-ekonomiska förutsättningar för tillträde och obalansen mellan kön och etniska grupper. Demokratisering och deltagande från breda grupper har påverkat lärosätena, men vissa delar av den högre utbildningen har envist motstått förändringar bort från en struktur som favoriserar grupper "som redan har". Alltför lite uppmärksamhet riktas mot de studerande som misslyckas inom utbildningen. Kunskapen om orsaker till misslyckande är låg. Det finns därför ett behov av att skapa sig en bättre bild av detta och formulera tydliga mål för att motverka misslyckanden.

Lärosätena måste ägna större uppmärksamhet åt förändringar på arbetsmarknaden och anpassa program och kurser efter dessa och visa större intresse för erfarenheter från arbetslivet och samarbete med det omgivande samhället. Informationsteknologins möjligheter är enligt rapporten inte särskilt väl utnyttjade. De mycket spännande möjligheter som ligger i IT måste ägnas mycket större intresse för att den potential som finns där skall kunna utnyttjas fullt ut.

I rapporten uppmärksammas även problemen med de överfyllda universitet och högskolor som finns i större västeuropeiska länder. Där uttrycks också oro över ökade terminsavgifter till den högre utbildningen och den betydelse detta kan få när det gäller rekryteringen av nya, mindre studievana grupper.

I rapporten framhålls särskilt att vid besöket i Sverige hos riksdagens utbildningsutskott blev besökarna imponerade av ledamöternas djupa kunskap och intresse.

Regeringen vill understryka att det ligger ett mycket stort värde i att OECD på detta sätt kan granska den svenska högre utbildningen. Det är av särskilt värde att bedömningen denna gång gjorts samtidigt med bedömningar av 9 andra länders högre utbildning och därmed möjliggjort vissa jämförelser.

Rapportens slutsatser ligger helt i linje med regeringens politik. Regeringen vill särskilt understryka rapportens kritik av undervisningens form och behovet av utveckling av denna samt att högskolorna utvecklar sina egna specialiteter i ett system präglat av både konkurrens och samverkan.

5.1.2 Allmänt om högre utbildning och forskning

En väsentlig del av det nationella utbildningssystemet utgörs av landets universitet och högskolor. Grundläggande högskoleutbildning, forskarutbildning och forskning bedrivs vid tio universitet - Uppsala, Lunds, Göteborgs, Stockholms, Umeå, Linköpings universitet och Luleå tekniska universitet, Kungl. Tekniska högskolan, Karolinska institutet och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), som sorterar under Jordbruksdepartementet. Sedan år 1997 är det regeringen som har att besluta om vilka lärosäten som skall benämnas universitet. Mitthögskolan har ansökt om att få benämnas universitet. Ansökan har remitterats till Högskoleverket för yttrande. För närvarande förbereder ytterligare tre högskolor inlämnande av ansökan.

Det finns 16 högskolor i landet, inklusive Lärarhögskolan i Stockholm och Idrottshögskolan i Stockholm, samt sju konstnärliga högskolor i Stockholm. Konstnärlig utbildning bedrivs även vid Lunds, Göteborgs, Umeå universitet och Luleå tekniska universitet. Härutöver bedrivs högskoleutbildning på Gotland. Riksdagen har beslutat (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) att en självständig högskola skall inrättas på Gotland. Hösten 1997 påbörjas verksamheten vid en ny högskola i Malmö. Vidare finns 19 landstingskommunala vårdhögskolor. Genom avtal har sju tidigare landstingskommunala vårdhögskolor inordnats i statliga lärosäten. Till detta kommer enskilda utbildningsanordnare, bl.a. Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Även dessa lärosäten finansieras huvudsakligen med offentliga medel.

5.1.2.1 Anslagsutvecklingen inom verksamhetsområdet

ÅR	MILJONER KRONOR (LÖPANDE PRISER)
1995/96 (18 mån.)	27 762
1996	18 660 ¹
1997	18 289
1998	19 199
1999	19 191
2000	20 381

1. Inklusive resurser för tillfälliga utbildningssatsningar av arbetsmarknadsskäl, motsvarande cirka 500 miljoner kronor kalenderåret 1996.

2. Av bokföringstekniska skäl redovisas en besparing på 1 miljard kronor för 1999 under detta verksamhetsområde (se avsnitt 5.10.1)

Sammanfattande kommentarer till verksamhetsutfall och ekonomiskt utfall

- Satsningen på den högre utbildningen har fortsatt. Antalet studenter inom högskolan var läsåret

1996/97 närmare 300 000. Även forskarutbildningen och forskningens omfattning har fortsatt att öka.

Större förändringar

- De mindre och medelstora högskolornas andel av den högre utbildningen har ökat och alla högskolor har fått egna permanenta resurser för forskning. Nya regler för antagning till högskolan har införts. Ett flertal åtgärder har vidtagits för att påskynda utvecklingen mot ökad jämställdhet inom högskolan. Betydande satsningar har gjorts på naturvetenskap och teknik.

Prioriteringar för 1998

- Utbyggnaden av högskolan skall fortsätta. Den högre utbildningen tillförs 15 000 nya permanenta platser, huvudsakligen vid de mindre och medelstora högskolorna. Kvaliteten inom forskarutbildning och forskning förstärks genom ytterligare resurser om 236 miljoner kronor och genom fortsatta insatser från forskningsstiftelserna.
- Forskarutbildningen reformeras. Organisationen inom högskolan förnyas. Nya former för resurstilldelning och styrning av högskolan införs.

Anslagen till universitet och högskolor under Utbildningsdepartementet uppgick kalenderåret 1996 till 18,33 miljarder kronor, varav cirka 500 miljoner kronor avsåg tillfälliga utbildningsinsatser av arbetsmarknadsskäl. Budgetåret 1997 beräknades anslagen till universitet och högskolor under Utbildningsdepartementet till 18,3 miljarder kronor. Till detta kommer bidrag till högre utbildning och forskning från andra finansieringskällor t.ex. forskningsstiftelser och sektorforskningsorgan. De sammanlagda *intäkterna* till högskolesektorn uppgick kalenderåret 1996 till 28,3 miljarder kronor. Av intäkterna utgjorde anslagsmedel 64 %, bidrag (från näringsliv, kommuner, landsting) 26 % och avgifter och andra ersättningar 10 %. De totala *kostnaderna* för högskolesektorn kalenderåret 1996 uppgick till närmare 29 miljarder kronor (exklusive studiemedel). Verksamhetsutfallet för kalenderåret 1996 visade således ett underskott, cirka 700 miljoner kronor. En orsak till verksamhetsutfallet är att kostnadsökningarna med anledning av expansionen av högre utbildning slår igenom först i ett senare skede. Universitet och högskolor har tidigare under treårsperioden redovisat överskott avseende myndighetskapital. Det ackumulerade myndighetskapitalet finansierar underskottet för kalenderåret 1996.

Fördelning av de totala kostnaderna för högskolesektorn kalenderåret 1996 i miljoner kronor

Universitet (inkl. KTH, KI och SLU)	21 700
Högskolor	3 600
Enskilda utbildningsanordnare (inkl. Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Handelshögskolan i Stockholm)	2 200
Landstingskommunal högskoleutbildning	1 000
Konstnärliga högskolor	300
Centrala myndigheter	200
Totalt	29 000

Källa: Högskoleverkets årsrapport 1995/96

5.1.2.2 Resultatbedömning och slutsatser

Grundläggande högskoleutbildning

Intresset för högre utbildning fortsätter att ligga på en hög nivå. Läsåret 1995/96 studerade totalt nära 286 000 personer vid universitet och högskolor, vilket motsvarar cirka 233 000 helårsstudenter, inklusive cirka 10 000 helårsstudenter i uppdragsutbildning. Det är en ökning med sex procent jämfört med läsåret 1994/95. Enligt preliminära uppgifter studerade totalt närmare 300 000 personer vid universitet och högskolor under läsåret 1996/97. Andelen kvinnor var 57 % läsåret 1995/96, en nivå som i stort sett varit konstant sedan början av 1980-talet. Intresset för högskolestudier ökar för varje år bland ungdomar i 18-19-årsåldern. Detta mönster gäller för både kvinnor och män. Övergångsfrekvensen inom tre år från gymnasieskolan till högskolan har för avgångskullarna fram till läsåret 1987/88 legat på drygt 20 %. Därefter har andelen ökat och läsåret 1992/93 uppgick andelen till 35 %. Enligt regeringens bedömning kommer minst 50 % av dagens 20-åringar att ha studerat vid högskolan när de fyllt 35 år.

FAKTA OM HÖGSKOLESEKTORN LÄSÅRET 1995/96

	1995/96 ¹	FÖRÄNDRING JÄMFÖRT 1994/95	ANDEL KVINNOR 1995/96	ANDEL KVINNOR 1994/95
Antal högskolenybörjare	66 300	5%	56%	56%
Antal registrerade studenter i grundutbildning	286 000	6%	57%	57%
Antal examina i grundutbildningen	31 600	-8%	58%	59%
Antal nyantagna till forskarutbildning	3 100	0%	40%	40%
Antal aktiva studerande i forskarutbildning	15 600	0,5%	38%	37%
Antal doktorsexamina	1 600	5%	32%	33%
Antal licentiatexamen	825	17%	30%	27%
Antal helårsstudenter totalt (inkl. uppdragsutbildning)	233 000	6%	55%	
varav vid				
Universitet (inkl. KTH, KI och SLU)	151 000	6%	51%	
Högskolor	63 000	14%	57%	
Konstnärliga högskolor	2 000	0%	58%	
Vårdhögskolor	17 000	-16%	88%	

Källa: Högskoleverkets årsrapport 1995/96
1. avrundade uppgifter

ANTAL HELÅRSSTUDENTER PER LÄROSÄTE

UNIVERSITET/HÖGSKOLA EXKLUSIVE UPPDRAGSUTBILDNING	PROGNOS TOTALT ANTAL HELÅRSSTUDENTER. BUDGETÅRET 1997	TOTALT ANTAL HELÅRSSTUDENTER. LÄSÅRET 1995/96 ¹	TOTALT ANTAL HELÅRSSTUDENTER. LÄSÅRET 1994/95
Uppsala universitet	19 000	19 340	18 936
Lunds universitet	27 500	27 575	26 476
Göteborgs universitet	21 500	22 196	21 394
Stockholms universitet	20 500	20 763	20 762
Umeå universitet	14 500	14 218	12 596
Linköpings universitet	13 000	12 070	10 832
Karolinska institutet	3 000	2 566	2 845
Kungl. Tekniska högskolan	10 000	9 498	9 056
Luleå tekniska universitet	6 600	5 918	5 345
Danshögskolan	110	101	105
Dramatiska institutet	137	112	137
Högskolan i Borås	2 700	2 914	2 499
Högskolan Dalarna	3 300	3 514	2 880
Högskolan i Gävle Sandviken	3 200	3 352	3 017
Högskolan i Halmstad	2 600	2 668	2 297
Högskolan i Kalmar	3 700	2 987	2 818
Högskolan i Karlskrona/ Ronneby	1 800	1 623	1 435
Högskolan i Karlstad	6 200	6 449	6 240
Högskolan Kristianstad	2 800	2 615	2 299
Högskolan i Skövde	2 300	2 434	1 890
Högskolan i Trollhättan/ Uddevalla	1 900	1 520	1 397
Högskolan i Växjö	5 400	5 263	5 039
Högskolan i Örebro	6 300	5 862	5 788
Högskoleutbildning på Gotland	700	640	468
Idrottshögskolan i Stockholm	354	370	484

UNIVERSITET/HÖGSKOLA EXKLUSIVE UPPDRAGSUTBILDNING	PROGNOS TOTALT ANTAL HELÄRSSTUDENTER. BUDGETÅRET 1997	TOTALT ANTAL HELÄRSSTUDENTER. LÄSÅRET 1995/96*	TOTALT ANTAL HELÄRSSTUDENTER. LÄSÅRET 1994/95
Konstfack	573	533	600
Kungl. Konsthögskolan	215	220	191
Lärarhögskolan i Stockholm	6 000	5 867	4 874
Mitthögskolan	8 100	7 079	7 119
Kungl. Musikhögskolan	560	539	569
Mälardalens högskola	4 600	3 918	3 522
Operahögskolan i Stockholm	36	39	47
Södertörns högskola	1 600		
Malmö	300		
Teaterhögskolan i Stockholm	69	76	73
Stiftelsen högskolan i Jönköping	3 400	3 418	3 005
Chalmers tekniska högskola AB	7 100	6 911	6 747
Sveriges lantbruksuniversitet	3 100	2 354	2 058
Handelshögskolan i Stockholm	1 500	1 477	1 421
Övr. enskilda utbildningsanordnare	700	654	606
Landstingskommunala vårdhögskolor	15 000	15 159	17 651
Summa:	prognos helårsstudenter 1998: 252 000	cirka 232 000	224 812¹
			215 518

Källa: Högskoleverkets årsrapport 1995/96 samt delårsrapporter från universitet och högskolor för 1997

1. Inklusive resurser för tillfälliga utbildningssatsningar av arbetsmarknadsskäl motsvarande cirka 10 000 helårsstudenter.

Trots en expansion av antalet platser i högskolan under de senaste åren har inte alla sökande kunnat erbjudas plats. Antalet sökande som inte tidigare studerat vid högskolan ökade hösten 1995 med drygt 10 %. Denna grupp har fortsatt att öka och inför hösten 1996 uppgick antalet sökande som inte tidigare studerat i högskolan till närmare 113 000. I den samordnade antagningen som sköttes av VHS inför hösten 1997 fortsatte det totala antalet sökande att öka till nya rekordnivåer. I den samordnade antagningen, som svarade för omkring hälften av all antagning inkl. utbildningarna vid vårdhögskolorna, sökte 139 000 personer till hösten 1997 vilket är en ökning med 13 % jämfört med hösten 1996. Av dessa har närmare 47 000 studenter antagits.

Under läsåret 1995/96 var antalet högskolenyborjare 66 300, vilket är en ökning med närmare 6 % från föregående läsår. Ökningen av de permanenta platserna de kommande åren innebär att ett utrymme skapas för ytterligare minst 20 000 nyborjare i högskolan.

För varje universitet och högskola har riksdagen fastställt ett utbildningsuppdrag för treårsperioden 1993/94 - 1995/96. I dessa uppdrag ingår bl.a. krav på att vissa examensmål skall uppnås. I det följande anges utfallet för den gångna treårsperioden.

EXAMEN	MINSTA ANTAL EXAMINA ENL. UPPDRAG	REDOVISAT ANTAL EXAMINA
Examina om minst 120 poäng	54 560	63 809
Examina om minst 80 poäng	885	864
Civilingenjörsexamen	8 945	9 110
Grundskolläraryxamen 1-7	6 270	6 035
Grundskolläraryxamen 4-9	4 590	2 291
Gymnasieläraryxamen	4 430	3 057
Läkarexamen	2 221	2 253
Tandläkarexamen	570	562

Målen har i huvudsak uppnåtts för samtliga examina med undantag för grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 där 50 % har uppnåtts och för gymnasieläraryxamen där 70 % har uppnåtts. Den lägre måluppfyllelsen kan delvis förklaras av att de flesta universitet och högskolor har haft problem att rekrytera till den ettåriga praktisk-pedagogiska utbildningen, som infördes av den förra regeringen. Prognoser som ställdes upp för examensmålen byggde på att ett relativt stort antal ämneskompetenta studenter skulle söka sig till den ettåriga utbildningen. Regeringens insatser och åtgärder för att främja rekryteringen till olika lärarutbildningar redovisas i avsnitt 5.2.4.

För treårsperioden 1997-1999 har statsmakterna fastställt examensmål för magisterexamen i stället för mål för examina om minst 120 poäng.

Vidare har statsmakterna givit uttryck för den önskvärda utvecklingen för treårsperioden vad gäller vissa program som leder till yrkesexamen. Bl.a. skall civilingenjörsutbildningen, grundskollärautbildningen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 och gymnasielärautbildningen öka. De barn- och ungdomspedagogiska utbildningarna och tandläkarutbildningen skall minska. Utvecklingen av antalet nybörjare vid dessa utbildningar överensstämmer väl med den av statsmakterna önskade utvecklingen. Antalet nybörjare vid civilingenjörsprogrammet har ökat kraftigt under den gångna treårsperioden, medan nybörjarna på de barn- och ungdomspedagogiska utbildningarna har minskat med nästan 70 %.

De senaste åren har intresset för tekniska och naturvetenskapliga utbildningar ökat. Antalet sökande och antagna fortsatte att öka under budgetåret 1995/96 och i den samordnade antagningen till hösten 1997 har denna positiva trend fortsatt. Antalet studenter inom de tekniska och naturvetenskapliga utbildningarna har också ökat under senare år. Andelen helårsstudenter inom de naturvetenskapliga och tekniska utbildningsområdena har tillsammans ökat till 28 % av samtliga helårsstudenter vid landets universitet och högskolor. Bland annat har antalet nybörjare på högskoleingenjörsutbildningarna ökat betydligt under den gångna treårsperioden och fortsätter att öka. Det samhällsvetenskapliga utbildningsområdet står dock fortfarande för den enskilt största andelen av helårsstudenterna läsåret 1995/96 med 28 % av samtliga helårsstudenter vid landets universitet och högskolor.

Majoriteten av studenterna vid högskolans civilingenjörs- och högskoleingenjörsutbildningar är män. Andelen kvinnor bland nybörjarna vid civilingenjörsutbildningarna har dock ökat från 15 till 23 % mellan läsåren 1980/81 och 1995/96. Inom högskoleingenjörsutbildningarna har andelen kvinnor bland nybörjarna ökat något till 19 % läsåret 1995/96. Riksdagen beslutade år 1995 att ge möjlighet för 9 000 studerande i åldrarna mellan 28 och 48 år att läsa en teknisk eller naturvetenskaplig högskoleutbildning med en förmånligare studiefinansiering (vuxenstudiestöd) än normalt, s.k. NT-utbildning. Inom ramen för denna satsning har vissa universitet och högskolor genomfört särskilda rekryteringsåtgärder bl.a. riktade till kvinnor. Den behörighetsgivande förutbildningen är en viktig rekryteringsbas till tekniska och naturvetenskapliga utbildningar, för såväl kvinnor som män. Regeringens åtgärder för att främja rekryteringen till naturvetenskapliga och tekniska utbildningar redovisas i avsnitt 5.2.3.

En viktig uppgift för högskolan är fortbildning och vidareutbildning. Högskolan har goda förutsättningar att tillgodose detta samhällsbehov. En betydande del av högskolornas kursutbud kan användas för fortbildnings- och vidareutbildningssyfte. Detta gäller framför allt fristående kurser på halv- eller kvartsfart (långsammare studietakt) och kurser som

ges som distansutbildning. Andelen kurser som ges i långsammare studietakt uppgick läsåret 1995/96 till 24 % av samtliga kurser vilket är oförändrat jämfört med föregående år. Distansutbildning är en användbar utbildningsform för att möta dagens och framtidens behov av fortbildning och vidareutbildning. Regeringen har gjort en rad insatser för att främja distansutbildningen. Regeringen tillsatte våren 1995 en kommitté, distansutbildningskommittén (dir 1995:69), som bedriver försöksverksamhet med ett hundratal projekt. Dessa skall ge underlag för kommitténs slutsatser och förslag om en framtida strategi för den samlade distansutbildningen i Sverige. Kommittén skall redovisa sina förslag till regeringen i maj 1998. Under läsåret 1995/96 bedrev 27 000 eller 10 % av samtliga studenter studier på distans. Regeringen har i regleringsbrev för budgetåret 1997 ställt krav på universitet och högskolor att de skall erbjuda distansutbildning i minst samma omfattning som tidigare. Regeringens insatser inom området redovisas i avsnittet 5.2.7.

Ökningen av antalet studenter som läser utomlands fortsätter. Läsåret 1995/96 läste omkring 20 000 studenter utomlands. Av dessa deltog 25 % i något studentutbytesprogram, i första hand i EU-programmet Erasmus. USA, Storbritannien och Frankrike är de populäraste länderna för utlandsstudier. Det vanligaste utbildningsområdet är humaniora (huvudsakligen språkämnen) följt av konstnärliga och samhällsvetenskapliga ämnen (huvudsakligen ekonomiämnen). Antalet gäststudenter och utländska studenter vid svenska universitet och högskolor var vid samma period drygt 5 000.

Forskarutbildning och forskning

Studenternas intresse för forskarutbildning är fortsatt stort. Våren 1996 fanns närmare 20 000 registrerade doktorander av vilka nära 16 000 avsatte mer än 10 % av normal heltid till forskarstudier. Antalet nyantagna till forskarutbildningen läsåret 1995/96 var i stort oförändrat jämfört med föregående år (drygt 3 100). Hälften av dessa antogs till de båda största fakulteterna, den medicinska och den tekniska. Andelen kvinnor bland nyantagna var i stort sett oförändrat läsåret 1995/96 jämfört med föregående läsår och uppgick till 40 %. Däremot har det skett en viss ökning av antalet nyantagna kvinnor till de tekniska och naturvetenskapliga fakulteterna. Antalet doktorsexamina fortsatte läsåret 1995/96 att öka och var drygt 1 600, vilket är en ökning med 5 % jämfört med föregående år. Antalet licentiatexamina läsåret 1995/96 var 825, vilket är en ökning med 17 % jämfört med föregående år. Största antalet doktorsexamina avlades vid medicinsk fakultet (478), följt av teknisk fakultet (358) och matematisk-naturvetenskaplig fakultet (208). Regeringen lämnar i denna proposition förslag till en reformering av och

ökade resurser till forskarutbildningen (avsnitten 5.4 och 5.5).

Läsåret 1995/96 var 32 % av de nyblivna doktorerna kvinnor vilket är en procentenhet lägre än föregående år. Läsåret 1995/96 var 22 % av lektorerna vid universitet och högskolor och 8 % av professorerna kvinnor. Det är i stort sett oförändrade siffror sedan föregående år.

Under läsåret 1995/96 fanns det 2 255 professorer. Flest professorer återfinns inom medicinsk fakultet (cirka 570), följd av teknisk fakultet (cirka 480) och samhällsvetenskaplig fakultet (cirka 310). Sedan den 1 juli 1995 kan Högskoleverket ge tillstånd att

inrätta professorer vid de mindre och medelstora högskolorna. Drygt 100 prövningar har genomförts eller inletts. Högskoleverket har givit nio högskolor rätt att inrätta sammanlagt 51 professorer. Av dessa var 22 professorer inom områdena naturvetenskap, teknik och data, 18 inom det samhällsvetenskapliga området och 10 inom det humanistiska området. En professor avsåg det idrottsliga området. Regeringen föreslår i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/1997:141) att de mindre och medelstora högskolorna skall fr.o.m. 1999 ha rätt att själva besluta om vilka professorer som skall inrättas.

ANTALET ÅRSVERKEN LÄSÅRET 1995/96 VID SAMTLIGA UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR

	PROFESSOR LEKTOR ADJUNKT FORSKARASS	ANNAN FORSKAN- DE/UNDERVISANDE PERSONAL	ANSTÄLLNING SOM DOKTRAND (TIDIGARE DOKTORAND TJÄNST)	TEKNISK ADMINISTRATIV PERSONAL	BIBLIOTEKS- PERSONAL	SUMMA
Universitet (inkl. KTH, KI och SLU)	11 681	4 063	6 034	13 462	1 133	36 373
Högskolor	3 097	307	115	1 699	219	5 437
Konstnärliga högskolor	346	9		211	13	579
Vårdhögskolor	1 523	5	21	412	72	2 033
Summa	16 647	4 384	6 170	15 784	1 437	44 422

Under läsåret 1995/96 utfördes sammanlagt 44 400 årsverken av personalen vid samtliga universitet och högskolor vilket är en ökning med 8 % jämfört med läsåret 1993/94. Antalet registrerade studenter inom högskolan ökade under samma period med 11 %. Ökningen av antalet årsverken var störst vid högskolorna som ökade med 27 % jämfört med föregående läsår. Denna kraftiga ökning förklaras delvis av att vissa vårdhögskolor inordnats i högskolorna. 21 000 årsverken utfördes av lärare, inkl. gäst- och timplärare och annan undervisande och forskande personal. 6 170 årsverken utfördes av innehavare av doktorandtjänster. Av det totala antalet helårsverken utfördes 82 % vid universiteten och 12 % vid högskolorna. De konstnärliga högskolorna svarade för 1 % och vårdhögskolorna för 5 %.

5.1.3 Kvalitet och förnyelse

Under de senaste åren har frågor kring den högre utbildningens och forskningens kvalitet alltmera kommit i förgrunden. Detta är en allmän trend i västvärlden. Orsakerna till detta står främst att finna i den successiva insikten om den högre utbildningens centrala betydelse för ekonomisk, social och kulturell utveckling men också i de kostnader verksamheten medför. Högskolan måste därför kunna visa att de investerade medlen ger goda resultat.

Den förda debatten, såväl internationellt som i Sverige, visar att kvalitet är ett mångdimensionellt begrepp som endast blir meningsfullt när det relateras till speciella företeelser såsom undervisning, examination, programuppbyggnad, ledningsstrukturer och beslutsfattande. Generella definitioner av kvalitet har visat sig vara oanvändbara när det gäller det dagliga kvalitetsarbetet och kvalitetssäkringsarbetet.

I den allmänna debatten påstås ofta att högskoleutbildningen i Sverige håller en allmänt låg kvalitet och att kvaliteten under de senaste åren skulle ha försämrats. Dessa svepande påståenden saknar all empirisk grund.

Den svenska högskolan har varit föremål för internationella utvärderingar och jämförelser. Nu senast har OECD gjort en jämförelse av den högre utbildningen i ett antal länder, däribland Sverige (se avsnitt 5.1.1). Jämförelsen visar att den svenska högskolan och dess utbildning håller en god kvalitet internationellt sett.

Det är regeringens uppfattning, grundad dels på Högskoleverkets rapporter och dels på internationella jämförelser, att den svenska högskoleutbildningen och den svenska högskolan håller en allmänt hög kvalitet. Detta konstaterande utesluter självfallet inte att förbättringar kan göras i olika avseenden. I det följande lämnas exempel på angelägna förbättringsåtgärder.

I anslutning till kvalitetsdiskussionen har samtliga högskolor under de senaste åren påbörjat ett intensivt arbete med att utveckla och säkra kvaliteten i

utbildning och forskning. Detta har hos studenter, lärare och högskoleledningar resulterat i fördjupad insikt om vikten av ett ständigt pågående kvalitetsarbete.

Ansvaret för kvalitetsarbetet

Statsmakternas uppgift är att understödja och kontrollera att kvaliteten inom olika områden av utbildning och forskning upprätthålls. Högskoleverkets utvärderingar och tillsynsansvar är ett led i detta.

Högskolans ledning har ett övergripande ansvar för att utbildning och forskning håller en hög kvalitet. Högskolan har en lång tradition av kvalitetskontroll. Kvalitetskontroll genom granskning av kollegor (peer review) blev tidigt praxis vid de första universiteterna. Än i dag utgör granskningen av kollegor den viktigaste kvalitetsgarantin för forskningen. När det gäller den grundläggande utbildningen har den interna kvalitetskontrollen inte utvecklats lika väl.

Av årsredovisningarna framgår att universitet och högskolor under budgetåret 1995/96 genomfört ett antal utvärderingar av större eller mindre omfattning, allt ifrån kursvärderingar till utvärderingar av enskilda utbildningar eller samtliga program. Flera lärosäten har inrättat särskilda ledningsgrupper för kvalitetsarbetet. Andra högskolor har anställt högskolepedagoger i syfte att stödja och utveckla undervisningen eller för att genomföra pedagogisk fortbildning av lärarna.

Den grundläggande utbildningen byggs för närvarande ut i en omfattning som aldrig förr. Under åren 1997-2000 kommer antalet permanenta platser i högskolan att öka ytterligare. Denna utbyggnad måste ske med bibehållen kvalitet. Det är enligt regeringens uppfattning väsentligt att kvalitetsarbetet intensifieras när det gäller den grundläggande utbildningen. Högskolornas ledningar måste på ett aktivt och kreativt sätt arbeta för att förbättra kvaliteten på undervisning och examination. Det pedagogiska reformarbetet måste ges högsta prioritet. All personal måste göras delaktig i arbetet med att förbättra utbildningens kvalitet.

Både studenter och samhället ställer krav på kvalitet i utbildningen. Varje enskild högskola har ansvar för att säkra och utveckla kvaliteten i sin verksamhet.

Studenternas roll i kvalitetsarbetet

Studenterna har en central roll i högskolans kvalitetsarbete. Av Högskoleverkets rapporter och högskolornas årsredovisningar framkommer att studenternas medverkan i kvalitetsarbetet inte alltid är självklar. Studenterna måste engageras i större omfattning i högskolans kvalitetsarbete och studenterna själva måste ta ett aktivt ansvar såväl på kursnivå som på mer övergripande nivåer. Högskolans ledning har också skyldighet att bereda möjlighet för studenterna att aktivt medverka i detta.

Högskoleverkets roll i kvalitetsarbetet

Högskoleverket har det yttersta ansvaret för granskningen av högskolornas kvalitetsarbete. Verkets rapporter om granskningen av kvalitetsarbetet vid enskilda lärosäten är en viktig del i det fortsatta kvalitetsarbetet. För närvarande genomför verket en översyn av examinationen vid högskolan och en nationell utvärdering av läkarutbildningen. Därutöver har verket i januari 1997 anordnat en konferens om kvalitets- och förbättringsarbete vid universitet och högskolor.

Under budgetåret 1995/96 har kvalitetsarbetet vid fem lärosäten bedömts. Därutöver har Högskoleverket nyligen genomfört granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds universitet, Högskolan Dalarna, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskolan i Halmstad, Högskolan i Kalmar, Högskolan i Karlskrona/Ronneby, Högskolan Kristianstad, Högskolan i Örebro, Mälardalens högskola, Danshögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm och Operahögskolan i Stockholm. Bedömningarna visar att kvalitetsarbetet har olika inriktning och utformning vid de utvärderade lärosätena, men också att man har kommit olika långt. Många högskolor har utarbetat omfattande planer för kvalitetsarbetet, men högskolornas ledningar bör engagera sig ytterligare i detta. Genomgången av samtliga universitets och högskolors årsredovisningar visar dock på en generell intensifiering av arbetet med och diskussionerna kring kvalitetsutveckling under budgetåret. Några av lärosätena redogör i sina årsredovisningar också för påbörjade eller planerade åtgärder som en följd av Högskoleverkets bedömningar.

Högskoleverkets nationella utvärderingar utgör en viktig del i kvalitetsarbetet på program- och ämnesnivå. Under läsåret 1995/96 har verket gjort översyner av grundskolläro-utbildningen, vårdutbildningar i högskolan samt språkvetenskaplig forskarutbildning. Högskoleverket har dessutom bidragit till finansieringen av den nationella utvärderingen av grundutbildningen inom etnologjämnet.

Grundutbildningsrådet har en central roll när det gäller pedagogisk försöksverksamhet och utvecklingen av nya pedagogiska former. Rådet stöder pedagogiska utvecklingsprojekt inom högskolan.

Utvärdering av program och kurser

Ett led i kvalitetssäkringen av utbildningarna inom högskolan är den av regeringen fastställda examensordningen (Högskoleförordningen 1993:100, bil. 3) som reglerar kraven för generella examina och yrkesexamina. Utvärderingar av utbildningar bör därför utgå från dessa krav. Regeringen har för avsikt att genomföra en översyn av examensordningen under år 1998.

För att säkra utbildningens kvalitet måste högskoleledningarna tillse att kursutvärderingar, utvärderingar av sammanhållna program och utbildningar genomförs och att resultaten från dessa utvärderingar

tas till vara i det fortsatta arbetet med utbildningen. I utvärderingsarbetet bör även synpunkter från studenter som examinerats från högskolan och som nu är verksamma i yrkeslivet tas till vara. Det är vidare viktigt att en dialog förs med arbetsgivare och det övriga samhället om utbildningens relevans och kvalitet.

Lärarnas pedagogiska kompetens

En avgörande faktor för utbildningens kvalitet är att lärarna är kunniga, engagerade och besitter pedagogisk kompetens. Regeringen har i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) föreslagit att alla lärare med lägst doktorexamen skall medverka i såväl utbildning som forskning. Vidare föreslår regeringen att den pedagogiska meriteringen skall tillmätas större betydelse vid anställning av samtliga lärare i högskolan. Med fler forskande universitetslärare kommer utbildningens kvalitet och forskningsanknytning att öka. För att bereda fler lärare möjlighet att forska föreslår regeringen i denna proposition (avsnitt 5.4) att medel anslås till lärarnas kompetensutveckling. Högskolorna måste därutöver ta ett ansvar för att utbilda sina lärare i pedagogiska frågor och i jämställdhetsfrågor. Regeringen har redan i budgetpropositionen för år 1997 framhållit detta och givit Högskoleverket i uppdrag att följa upp hur detta sker. Uppdraget skall redovisas den 1 februari 1998.

Undervisnings- och examinationsformer

Pedagogiskt utvecklingsarbete är ett reguljärt inslag i de flesta högskolors verksamhet. Högskoleverket stödjer en del av denna verksamhet. Verket genomför för närvarande ett rikstäckande projekt om utvärdering av examinationen i högskolan.

Högskolorna måste aktivt arbeta med att utveckla och förändra undervisnings- och examinationsformer. Mer uppmärksamhet bör inriktas på att utveckla examinationen som ett instrument för kvalitetsutveckling. Detta förhållande betonas även i OECD:s rapport över högskoleutbildningen i Sverige. I rapporten framhålls det angelägna i att examinationsformerna utformas så att de premierar de intellektuella kvaliteterna och den kompetens som så ofta framhålls som universitetsutbildningens speciella förtjänst. Därigenom kommer fokus mer att förflyttas mot lärandet i stället för undervisningen. Informationsteknologins möjligheter måste bättre tas till vara. Både nationella projekt och internationella utvärderingar visar att arbetet med att utnyttja informationsteknologin i undervisning och examination går mycket långsamt. En bidragande orsak till detta är att lärarna ofta har en bristfällig utbildning om informationsteknologin i undervisningen.

Forskning och forskarutbildning

Utvärdering och kvalitetssäkring av forskning är intimt förknippade med det europeiska universitetsväsendets framväxt. Forskarutbildningens kvalitet har

kunnat avläsas främst i doktorsavhandlingarnas kvalitet. Undervisnings- och handledningsfrågor har inte ansetts som lika viktiga. Det är väsentligt att hela forskarutbildningen håller en hög kvalitet. Regeringen lämnar i denna proposition (avsnitt 5.5) förslag om en effektivare forskarutbildning. I förslaget behandlas flera åtgärder för att förbättra forskarutbildningen bl. a. vad avser handledning.

Den viktigaste kvalitetskontrollen av forskning och forskarutbildning är emellertid den vetenskapliga granskningen av avhandlingar och forskningsrapporter som utförs av kollegor. Forskningsråden har ett särskilt ansvar för att i ett internationellt perspektiv upprätthålla kvaliteten på den svenska forskningen. Enligt regeringens uppfattning är det därför viktigt att samtliga forskningsråd genomför utvärderingar av den forskning som finansieras av forskningsråden men även av den forskning som finansieras via högskolornas fakultetsanslag och anslag för forskning vid mindre och medelstora högskolor. De ämnesutvärderingar som forskningsråden tidigare har genomfört är ett viktigt inslag i kvalitetssäkringen av forskningen.

Den senaste tiden har en debatt förts kring forskningsetiska frågeställningar men även frågorna om fusk och vetenskaplig oredlighet. Regeringen har därför tillkallat en kommitté (dir. 1997:68) med uppdrag att analysera etiska frågor som uppstår i forskningsprocessen. Kommittén skall även beakta problematiken rörande fusk och vetenskaplig oredlighet.

Högskoleverkets rapport Kvalitet och förändring

För att följa upp den offentliga debatten om kvaliteten på den svenska högskoleutbildningen har regeringen givit Högskoleverket i uppdrag att genomföra en utvärdering av hur utbildningskvaliteten inom några stora nybörjarämnena vid universitet och högskolor har utvecklats under en 20-årsperiod. Enligt uppdraget skulle utvärderingen omfatta ett år vardera ur decennierna 1970, 1980 och 1990 och avse ämnena engelska, matematik, kemi och statskunskap. I uppdraget ingick att belysa de förändringar som skett beträffande studenternas förkunskaper, ämnesinnehållet i de första 20 poängen, examinationsformerna, kravnivån vid skriftlig examination, tentamensresultatet för de första 20 poängen, kravnivån på examensarbeten om 41-60 poäng samt andelen studenter som fortsätter till en högre nivå i ämnet. Lärare vid universitet och högskolor har anlätats för att genomföra kvalitetsbedömningen.

Högskoleverket sammanfattade utredningens resultat i rapporten Kvalitet och förändring (Högskoleverkets rapportserie 1997: 8 R). Verket har studerat kvalitetsutvecklingen vid fem lärosäten.

I rapporten redovisas resultatet av ett tvärsnitt i efterhand bedömda uppsatser på 60-poängsnivå inom ämnena engelska och statskunskap. Uppsatser på denna nivå kan anses utgöra en god effektvariabel eftersom de ger en bild av i vilken utsträckning stu-

denterna förmått tillägna sig det metodologiska kunnande och analytiska förhållningssätt som kännetecknar vetenskaplig verksamhet, samtidigt som de stundom reflekterar utvecklingsmönster i svenskt arbetsliv.

Inom ämnena matematik och kemi förekommer inte uppsatser på 60-poängsnivå i samma utsträckning. För dessa ämnen bygger rapporten istället på institutionernas egna beskrivningar av hur utbildningskvaliteten har utvecklats under åren.

Undersökningen visar på en tendens till kvalitetsökning inom ämnena engelska och statskunskap, i synnerhet under det senaste decenniet, medan det beträffande ämnena matematik och kemi är svårare att uttala sig om hur kvaliteten har utvecklats. Högskoleverket understryker att rapporten inte gör några anspråk på att utgöra en fullständig utvärdering av universitets- och högskoleutbildningens kvalitetsutveckling och att generella antaganden på dess grund inte kan göras. De av regeringen ställda frågorna om studenternas förkunskaper, ämnesinnehållet i de första 20 poängen och examinationsformerna har endast delvis belysts i rapporten.

Rapporten har remitterats till högskolorna. Initiativet till utvärderingen välkomnas av högskolorna. Majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är angeläget att utvärderingar av utbildningskvalitetens förändring över tiden kontinuerligt företas i större skala.

Kvalitetsbegreppet är mångtydigt och används på olika sätt i skilda sammanhang. Det är därför svårt att göra generella bedömningar och uttalanden om kvalitetsförändring för enskilda ämnen och än mer för hela högskolan. Enligt regeringens uppfattning är det emellertid möjligt att följa upp och belysa förändringar inom begränsade områden såsom undervisningsformer, examination m. m. Regeringen avser att även i fortsättningen uppmärksamt följa dessa frågor och initiera undersökningar.

5.1.4 Studenter

Antalet högskolestudenter har ökat kraftigt de senaste åren och expansionen fortsätter. En stor andel av högskolans studenter är således nybörjare. Högskolorna har ett stort ansvar för att hjälpa dessa nya studenter med att finna sig väl tillrätta i högskolemiljön och att ge dem goda förutsättningar för att lyckas i sina studier.

Utbyggnaden av den högre utbildningen har resulterat i att nya grupper av studenter har kommit till högskolan. Högskolans utökade roll i det livslånga lärandet förstärker denna utveckling och den tidigare ganska homogena studentgruppen blir allt mer heterogen. Allt fler studenter kommer från studieovana hem, är äldre eller har invandrarbakgrund. Detta är positivt för såväl högskolan som för samhället som

helhet. Men utvecklingen går alltför långsamt. Trots att en rad olika insatser har gjorts för att motverka den sociala snedrekryteringen till högskolan har fortfarande den sociala bakgrunden stor betydelse för benägenheten att läsa på högskolan. I en nyligen framlagd doktorsavhandling vid Göteborgs universitet konstateras att 50 procent av tidigare identifierade studiebegåvade ungdomar vid 25 års ålder inte har gått vidare till högskolan. Det är därför angeläget att högskolan överväger vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas för att stimulera fler studiebegåvade personer att - oavsett bakgrund - söka till högskolan.

I budgetpropositionen för år 1997 föreslog regeringen en satsning på SUNET och uppkoppling av folkbiblioteken till Internet. Regeringen föreslår (avsnitt 5.2.7) att den ökade tillgängligheten till Internet runt om i landet bör utnyttjas för att på Internet lägga upp en preparandkurs om högskolestudier. Regeringen avser att ge Högskoleverket i uppdrag att ta fram en studievägledning om högskolestudier. Internets stora spridning över landet och lättillgänglighet via inte minst skolor och folkbibliotek bör användas för att öka överblickbarheten och kunskapen om högre utbildning. Kursen kan vidare fungera som en förberedelse för dem som planerar att studera någon datorbaserad distansutbildning.

Bra boende och en god studiesocial miljö är viktiga grundförutsättningar för framgångsrika studier. Det är kommunernas ansvar att se till att det finns tillgång till bra bostäder för dem som flyttar till studieorten. Med anledning av den snabba utbyggnaden av de mindre och medelstora högskolorna anvisade riksdagen medel för ett tillfälligt investeringsbidrag för byggande av studentbostäder (prop. 1996/97:1 finansplan m.m. avsnitt 6.10 A2, bet. 1996/97:FiU11, rskr. 1996/97:51). Investeringsstöd om totalt högst 300 miljoner kronor skall kunna utgå under perioden 1997-1999. Bidrag kan lämnas för upp till 15 000 studentbostäder.

Studentkårernas huvudsakliga uppgift är att bevakna utbildningen och ha hand om den studiesociala verksamheten. Studentkårerna skapar förutsättningar för studenternas medinflytande i universitetens och högskolornas beslutande organ och ger studenterna erfarenhet och träning i demokratiskt arbete. Flertalet studenter befinner sig relativt kort tid vid ett lärosäte. För att skapa förutsättningar för studenternas inflytande är det centralt att kontinuiteten i såväl utbildningsbevakning som studiesocialt arbete säkras. Detta möjliggörs bl.a. genom det s.k. kårobligatoriet (prop. 1994/95:96, bet. 1994/95:UbU5, rskr. 1994/95:135). Kårobligatoriet förtydligar att studenterna har ett gemensamt ansvar för betydelsefulla uppgifter vid universitet och högskolor. Studentkårerna bör arbeta för att ta tillvara det engagemang som det stora antalet nya studenter visar för sin utbildning. Studentkårerna bör intensifiera sitt arbete med att få en större andel studenter att aktivt engagera sig för kvaliteten i utbildningen och den studie-

sociala miljön. Studenterna har enligt 3 kap. 11 § högskoleförordningen rätt att vara representerade med minst två ledamöter i alla beslutsorgan vid högskolan som behandlar utbildningsfrågor. Studentkåren bör se till att denna möjlighet till inflytande utnyttjas.

Det är vidare av betydelse för kvaliteten i utbildningen att varje enskild student tar ett aktivt ansvar för utbildningens innehåll och genomförande. Alla studenter bör delta i det kontinuerliga förnyelsearbetet på institutionsnivå. Ett ansvar vilar även på lärare och prefekter att utveckla former för att ta till vara studenternas erfarenheter och önskemål och att aktivt involvera studenterna i utvecklingen av högskolans verksamhet.

En särskild form av studentinflytande representeras av verksamheten vid t.ex. Centrum för miljö- och utvecklingsstudier (CEMUS) vid Uppsala universitet, där studenterna själva tar initiativ till undervisningens innehåll och praktiska genomförande, medan lärarna ansvarar för examinationen. Denna form bör kunna utvecklas även vid andra lärosäten för att det skall vara möjligt att vinna ytterligare erfarenhet av olika grader av studentinflytande.

Ansvar för studenthälsovården ligger på universiteten och högskolorna och det tidigare statsbidraget för studenthälsovården ingår i universitetens och högskolornas anslag för grundutbildning. Det är viktigt att universiteten och högskolorna avsätter tillräckligt med resurser för att kunna bedriva studenthälsovård av hög kvalitet i tillräcklig omfattning.

För framgång i studierna och för den egna personlighetsutvecklingen är även miljön utanför högskolan av mycket stor betydelse. Ett kulturellt och socialt rikt föreningsliv på studieorten bidrar till att berika och komplettera de perspektiv som studierna ger. Utrikespolitiska föreningar, politiska föreningar, miljöföreningar, film-, teater- och litteraturklubbar m.m. på högskoleorter har genom åren kommit att betyda mycket för att vårt lands politiska och kulturella liv. Det är därför angeläget att det enskilda lärosätet och dess studentorganisationer på olika sätt försöker stimulera och genomföra kulturella aktiviteter i syfte att skapa och vidmakthålla ett sådant föreningsliv.

Vid alla lärosäten finns utländska studenter som bedriver sina studier under kortare eller längre tid på olika nivåer. Dessa studenter representerar erfarenheter och kunskaper om sina hemländers sociala, kulturella och politiska förhållanden som kan vara av mycket stort värde för inhemska studenter. Om deras studietid i vårt land av dem upplevs som utvecklande och positiv kan detta även betyda mycket för spridandet av de grundläggande värden som utmärker vår demokrati. Det borde således finnas ett starkt ömsesidigt intresse för att utländska studenter skall få möta generositet och goda möjligheter till inblick i det svenska samhället. Ansvar för det bör inte bara åvila dem som i särskild ordning utsetts för detta,

utan delas av alla studenter och lärare. Insatser inom detta område är av stor betydelse för att internationalisera den svenska högskolan.

Under år 1998 kommer FN:s deklaration om mänskliga rättigheter att särskilt uppmärksammas eftersom det då är 50 år sedan den antogs. Där finns bestämmelser om åsikts-, yttrande- och informationsfrihet vilka är förutsättningen för all verklig kunskap och kunskapsförmedling. Uppmärksammandet av denna FN-deklaration bör också kunna ses som ett led i internationaliseringen av högskolan.

Studenters personskadeskydd

Som ett led i statens riskhantering har en arbetsgrupp bestående av representanter från universitet och högskolor samt Kammarkollegiet kartlagt studenters personskadeskydd. Enligt arbetsgruppen har högskolestudenter ett lågt skydd vad gäller personskador i förhållande till andra grupper i samhället. Universitet och högskolor har endast möjlighet att försäkra studenter vid deltagande i undervisningsmoment med särskild risk för arbetsskada. Majoriteten av studenterna omfattas inte av denna arbetsskadeförsäkring och den enskilda högskolan får inte teckna kollektiva olycksfallsförsäkringar för studenter.

Studenter har möjlighet att själva teckna olycksfallsförsäkringar men långt ifrån alla studenter gör detta. Kammarkollegiet menar i en skrivelse till regeringen att det är mycket otillfredsställande att en enskild student som drabbas av ett olycksfall i samband med studierna skall hamna i en situation som förutom personskador också kan leda till förlängning av studietiden eller definitivt studieavbrott med bestående ekonomiska följder. Kammarkollegiet hemställer därför att regeringen överväger frågan om förbättrat personskadeskydd för studenter.

Regeringen tillkallade sommaren 1997 en särskild utredare med uppgift att se över arbetsskadeförsäkringen (dir. 1997:91). Mot bakgrund av Kammarkollegiets skrivelse ingår i utredarens uppdrag att se över arbetsskadeskyddet för studenter. Uppdraget skall vara avslutat den 30 januari 1998.

5.2 Grundläggande högskoleutbildning

5.2.1 Fortsatt utbyggnad av den högre utbildningen

Regeringens förslag:

Högskolan skall fortsätta att expandera. Utöver den redan beslutade utbyggnaden med 15 000 permanenta platser (helårsstudenter) vardera hösten 1997 och 1999 skall den högre utbildningen byggas ut i hela landet med ytterligare 30 000 nya permanenta platser (helårsstudenter) under perioden fram till år 2000. Den nya utbyggnaden sker hösten 1998 och hösten 2000 med vardera 15 000 permanenta platser (helårsstudenter). Därutöver skall en tidigareläggning göras av merparten av de nya permanenta platserna hösten 1998 redan våren 1998. Utbyggnadens tyngdpunkt skall ligga inom de tekniska och naturvetenskapliga utbildningarna.

Skälen för regeringens förslag: Sverige har, vid en internationell jämförelse, en välutbildad befolkning. Andelen av befolkningen med en eftergymnasial utbildning är förhållandevis hög, vilket är ett resultat av utbyggnaden av den högre utbildningen under 1960-talet. Den åldersgrupp som i genomsnitt hittills varit bäst utbildad är den som föddes mellan 1945 och 1950. Utbyggnaden av den högre utbildningen väntas leda till att av personer födda på 1960- och 1970-talen kommer en minst lika stor eller större andel av dem att skaffa sig en högskoleutbildning. Inom några år kommer också andelen högskoleutbildade att vara jämnare fördelad mellan olika åldersgrupper. En fortsatt utbyggnad av den högre utbildningen är på sikt avgörande för att vi skall kunna behålla vår välfärd och konkurrenskraft - hela befolkningens utbildningsnivå måste höjas.

En allmän slutsats i samtliga utredningar som gjorts under senare år visar på behovet av ökad kunskap och utbildning på den svenska arbetsmarknaden. Enligt en undersökning av Kommunförbundet år 1996 om behovet av arbetskraft i kommunerna under åren 1995 till 2005 framgår att en betydande förändring i efterfrågan på olika typer av kompetens kommer att uppstå. Enligt undersökningen behöver kommunerna rekrytera mer än 500 000 personer under perioden. Krav på en hög utbildningsnivå kommer att ställas på de personer som skall utföra dessa arbeten. Detta innebär att andelen högutbildade kommer att öka på bekostnad av de lågutbildade. Ofta kan det dock röra sig om samma personer som genom vidareutbildning skaffat sig ytterligare kompetens.

Enligt Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) bedömningar (Ura 1996:14) kan antalet nyanställningar totalt sett på arbetsmarknaden under 1997 komma att

uppgå till cirka 980 000, varav cirka 300 000 anmäls till arbetsförmedlingarna. Många av dessa arbeten ställer höga krav på utbildning och kompetens, bl.a. kunskaper i data, ny teknik och goda kunskaper i utländska språk. Ett expansivt område där bristen på arbetskraft är stor är dataområdet. Efterfrågan är mycket stark och väntas fortsätta. Efterfrågan på utbildade inom det tekniska området bedöms också bli fortsatt stor. Det kommer att behövas fler civilingenjörer och högskoleingenjörer inom elektronik och data, systemerare, programmerare m.fl. Undersökningen visar även att behovet av olika lärarkategorier kommer att vara stort (se avsnitt 5.2.4).

Utbildningssystemet måste vara flexibelt och kunna anpassas till förändringar i såväl de studerandes efterfrågan på utbildning som till samhällets behov av kompetens. Regeringen förutsätter att utbildningsutbudet vid universitet och högskolor utformas bl.a. utifrån en nära dialog med näringslivet och den offentliga sektorn. Högskolan bör anpassa sitt utbud till utbildningar som efterfrågas på arbetsmarknaden bl.a. inom biovetenskap, informations- och kommunikationsområdet samt språk. Arbetslivets olika krav på kompetenser gör att kombinationsutbildningar, t.ex. mellan språk, teknik och ekonomi ofta ger goda förutsättningar på den kommande arbetsmarknaden för studenterna.

Behovet av att öka antalet personer med teknisk och naturvetenskaplig utbildning innebär att dessa utbildningar bör fortsätta att expandera under ett antal år. Ett problem är dock att rekryteringsbasen fortfarande är för liten. Ungdomarnas intresse för naturvetenskap och teknik i skolan har varit svagt. Detta problem måste få ytterligare uppmärksamhet och åtgärder vidtas för att bryta denna utveckling, t.ex. fortsatt satsning på basåret, pedagogisk förnyelse m.m.

Många högskoleutbildningar har förlängts och antalet studenter med fördjupade kunskaper inom olika ämnesområden på 60- och 80-poängsnivån har ökat. Många studenter skaffar sig längre utbildningar än tidigare, vilket begränsar utrymmet för nybörjare. Den ökade efterfrågan på arbetsmarknaden som skett i takt med att Sveriges ekonomi har förbättrats kommer att bidra till ett ökat utflöde från högskolan. Antalet personer på arbetsmarknaden med akademisk examen kommer att bli fler och allt mer välutbildade än tidigare. Fler platser kommer samtidigt att bli lediga för nybörjare. Utbyggnaden av den högre utbildningen tillsammans med en starkare efterfrågan på arbetsmarknaden kommer att ge betydligt bättre möjligheter för såväl yngre som äldre att studera i högskolan.

För närvarande finns en kö av personer som vill ha en plats i högskolan, men som inte kommer in. Dessa uppskattades till cirka 35 000 hösten 1996. Av dessa beräknades cirka två tredjedelar vara under 25 år och de hade inte tidigare läst vid högskolan. En tredjedel hade viss högskoleutbildning sedan tidigare.

För att bereda fler personer möjlighet att studera i högskolan föreslås en fortsatt utbyggnad.

Tidigareläggning av platser 1998

Intresset för högre studier är fortsatt mycket stort. Enligt preliminära uppgifter från såväl Verket för högskoleservice (VHS) som universitet och högskolor är antalet behöriga sökande hösten 1997 fler än någonsin tidigare. Många har därför inte kunnat få en plats i högskolan. Hösten 1998 föreslås ytterligare 15 000 permanenta platser i högskolan. Eftersom så många behöriga sökande inte kunnat erbjudas plats i högskolan föreslår regeringen en tidigareläggning av merparten av de nya permanenta platserna för hösten 1998 att läggas ut redan våren 1998. Kriterierna för fördelning av de permanenta platserna framgår av det följande. Fördelningen av de tidigarelagda platserna, sammanlagt drygt 10 000 helårsstudenter, följer i huvudsak samma kriterier som för de permanenta platserna.

Kriterier för fördelning

Regeringen föreslog i 1997 års ekonomiska vårproposition (prop. 1996/97:150) att högskolan skulle tillföras resurser motsvarande 15 000 nya permanenta platser (helårsstudenter) år 1998 respektive år 2000 utöver den redan pågående utbyggnaden med 15 000 permanenta platser vardera åren 1997 och 1999.

Fördelningen av nya platser hösten 1998 föreslås följa i princip samma kriterier som gällde för år 1997 och 1999. Fördelningen av antalet platser och deras fördelning på olika utbildningsområden grundades på flera faktorer bl.a. studenternas efterfrågan på utbildning vid olika högskolor, näringslivets behov av ökad kompetens inom naturvetenskap och teknik, möjligheten för olika högskolor att ta emot studenter samt en generell prioritering av de mindre och medelstora högskolorna för att bidra till en utveckling av alla regioner i landet. Av olika planeringsunderlag för de kommande åren från universitet och högskolor framgår att den sammanlagda kapaciteten långt överstiger de nu föreslagna nya platserna. De fyra största högskolorna - Högskolan i Växjö, Högskolan i Örebro, Mitthögskolan samt Högskolan i Karlstad - har särskilt beaktats, bl.a. för att göra det möjligt för dem att inom en snar framtid kunna uppfylla kriterierna för benämningen universitet.

Utöver ovan nämnda kriterier har också regioner som haft svårigheter i samband med omstruktureringen av näringslivet de senaste årtiondena priorite-

rats, liksom nya högskolor och de som byggs ut på andra orter. Detta gäller t.ex. Linköpings universitet/Campus Norrköping, Luleå tekniska universitet med högskoleutbildning i bl.a. Skellefteå, Södertörns högskola och den planerade Malmö högskola. Söderhamn tillhör en region som berörs av omstruktureringen av näringsliv och arbetsmarknad. Regeringen har vid fördelningen av de nya platserna beaktat detta, t.ex. vad avser platser till Mitthögskolan och Högskolan i Gävle/Sandviken. Utvecklingen av distansutbildning (avsnitt 5.2.7) borde ge goda förutsättningar att bedriva utbildning i dessa regioner.

Förslag till fördelning av de ytterligare 15 000 permanenta platserna år 2000 kommer att läggas i den ekonomiska vårpropositionen 1998, då ytterligare analyser av lärosätenas kapacitet och av omvärldssituationen har kunnat göras.

Följande fördelning föreslås för de nya permanenta platserna under perioden 1997-1999:

UNIVERSITET/HÖGSKOLA	BESLUTAT 1997	FÖRSLAG 1998	BESLUTAT 1999	SUMMA 1997-1999
Uppsala universitet	250	400	250	900
Lunds universitet	250	400	250	900
Göteborgs universitet	350	400	350	1 100
Stockholms universitet	250	400	250	900
Umeå universitet	500	800	500	1 800
Linköpings universitet/Norrköping	1 150	700	1 150	3 000
Karolinska institutet	0	100	0	100
Kungl. Tekniska högskolan	400	700	400	1 500
Luleå tekniska universitet	300	600	300	1 200
Högskolan i Borås	300	700	300	1 300
Högskolan Dalarna	550	500	550	1 600
Högskolan i Gävle/Sandviken	300	700	300	1 300
Högskolan i Halmstad	500	700	300	1 500
Högskolan i Kalmar	500	500	600	1 600
Högskolan i Karlskrona/Ronneby	500	500	600	1 600
Högskolan i Karlstad	700	500	700	1 900
Högskolan Kristianstad	250	700	250	1 200
Högskolan i Skövde	350	700	350	1 400
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	400	500	600	1 500
Högskolan i Växjö	800	500	800	2 100
Högskolan i Örebro	900	500	1 000	2 400
Högskoleutbildning på Gotland	250	200	450	900
Idrottshögskolan i Stockholm	0	10	0	10
Lärarhögskolan i Stockholm	0	150	0	150
Mitthögskolan	1 800	700 ¹	2 500	4 300
Mälardalens högskola	1 200	1 000	100 ³	2 200
Södertörns högskola ²	1 000	1 400	1 000	3 400
Malmö	1 500	300	1 500	3 300
Konstnärliga högskolor i Sthlm	0	40	0	40
Chalmers Tekniska högskola AB	250	450	250	950
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	300	500	300	1 100
Sveriges lantbruksuniversitet ⁴	200	450	200	850
Summa (permanent platser)	16 000	16 000	16 000	48 000

1. Engångsmedel för 1998 motsvarande 700 platser.

2. Södertörns högskola har tilldelats 1000 platser vardera åren 1997, 1998 och 1999 enligt tidigare beslut.

3. Engångsmedel för 1999 motsvarande 100 platser.

4. Anvisas under UO23 Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar, anslaget G1. Sveriges lantbruksuniversitet

Följande fördelning föreslås för de tidigare lagda platserna 1998:

UNIVERSITET/HÖGSKOLA	FÖRSLAG 1998
Uppsala universitet	326
Lunds universitet	326
Göteborgs universitet	326
Stockholms universitet	326
Umeå universitet	653
Linköpings universitet/Norrköping	571
Karolinska institutet	82
Kungl. Tekniska högskolan	571
Luleå tekniska universitet	490
Högskolan i Borås	571
Högskolan Dalarna	408
Högskolan i Gävle/Sandviken	286
Högskolan i Halmstad	571
Högskolan i Kalmar	408
Högskolan i Karlskrona/Ronneby	408
Högskolan i Karlstad	408
Högskolan Kristianstad	571
Högskolan i Skövde	571
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	82
Högskolan i Växjö	408
Högskolan i Örebro	408
Lärarhögskolan	122
Mälardalens högskola	245
Chalmers Tekniska högskola AB	367
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	408
Sveriges lantbruksuniversitet	367

5.2.2 Vårdutbildningar

5.2.2.1 Läkar- och tandläkarutbildningar

Regeringens förslag:

Antalet examina på läkarutbildningen vid Umeå universitet skall på sikt öka med tio.

Regeringens bedömning:

Antalet examina på tandläkarutbildningen bör på sikt minska med fem vid vardera Lunds, Göteborgs och Umeå universitet samt vid Karolinska institutet.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Läkarutbildningen

Det övergripande målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen. För att åstadkomma detta är det nödvändigt att utbildningen för yrken inom hälso- och sjukvården dimensioneras så att det finns tillräckligt med välutbildad personal.

Läkarutbildning bedrivs vid sex universitet, Uppsala, Lunds, Göteborgs, Umeå och Linköpings universitet samt vid Karolinska institutet.

Regeringen föreslog i förra årets budgetproposition att en viss fortsatt neddragning skulle ske av läkarutbildningen. De medel som därmed frigjordes skulle användas till andra vårdutbildningar, farmaceutiska utbildningar och biomedicinska utbildningar. Samtidigt som nyexaminerade läkare kan ha svårt att få allmäntjänstgöring rapporteras från de fyra norrlandslänen svårigheter att rekrytera läkare med specialistkompetens. För närvarande beräknas antalet vakanser uppgå till omkring 200.

I rapporten Den framtida efterfrågan på läkare m.m. (Ds 1994:57) redovisas en långsiktig beräkning över tillgång och efterfrågan på läkare. Enligt rapporten är åldersfördelningen inom läkarkåren sådan att pensionsavgångarna successivt kommer att öka och omkring år 2010 överstiga antalet nyexaminerade. Någon ytterligare neddragning av utbildningen bör därför inte göras. För att möta de särskilda problem som finns i norrlandslänet föreslår regeringen att läkarutbildningen skall öka vid Umeå universitet. Regeringen beräknar medel under anslaget B 9. Umeå universitet: Grundutbildning för en utökning som motsvarar en ökad examination av tio studenter.

Högskoleverket har i dagarna avslutat en utvärdering av läkarutbildningen fram till legitimation. Rapporten visar att grundutbildningen för läkare håller en hög standard i ett internationellt perspektiv. Den svenska läkarutbildningen karaktäriseras av en stark klinisk förankring och en bra samverkan med de lokala sjukvårdsmyndigheterna. Vid alla universiteten pågår ett arbete med förnyelse av utbildnings- och kursplaner för grundutbildningen.

Högskoleverkets utvärdering visar också att grundutbildningen ger en bra förberedelse för den vidareutbildning som allmäntjänstgöringen (AT) utgör och som är ett villkor för att få legitimation som läkare. Emellertid har också framkommit att det finns stora brister när det gäller handledning av AT-läkarna och att det finns behov att skärpa bestämmelserna om AT. Regeringen föreslår därför i propositionen om läkarnas vidareutbildning (prop. 1997/98:5) att landstingen skall ha en lagstadgad skyldighet att anordna allmäntjänstgöring och att handledningen måste förbättras. Samtidigt föreslås en viss neddragning av AT – från 21 månader till minst 18 månader.

Tandläkarutbildningen

Tandhälsan bland såväl barn och ungdomar som vuxna har förbättrats under en lång följd av år. Samtidigt har tandvården omstrukturerats och andra personalgrupper i tandvården har fått en mer självständig roll gentemot patienten. Detta har inneburit att efterfrågan på tandläkare har minskat.

Tandläkarutbildningen bedrivs vid fyra universitet, Lunds, Göteborgs och Umeå universitet samt vid Karolinska institutet. Vid samtliga lärosäten utom vid Lunds universitet har tidigare neddragningar av utbildningen ägt rum (prop. 1993/94:150, bil. 8, bet. 1993/94:FiU20, rskr. 1993/94:456). Regeringen bedömer att antalet examina på tandläkarutbildningen på sikt bör minska med fem vid vardera Lunds, Göteborgs och Umeå universitet samt vid Karolinska institutet.

5.2.2.2 Ersättning för klinisk utbildning och forskning

Bakgrund

Staten är huvudman för den grundläggande utbildningen för läkare och tandläkare samt för den forskning och forskarutbildning som bedrivs inom det medicinska och odontologiska området. Landstingen samt vissa kommuner är huvudmän för den offentliga sjukvården och för folktandvården. Den kliniska delen av läkar- och tandläkarutbildningen samt den kliniska forskningen kan endast bedrivas där sjukvård eller tandvård bedrivs. Därför har staten och de berörda landstingen och kommunerna slutit avtal om samverkan som innebär att statlig utbildning och forskning får tillgång till respektive landstings/kommuns sjukvårds- och tandvårdsorganisation samt att dessa vid planering av sjukvården och tandvården skall beakta utbildningens och forskningens behov. Avtal har slutits med sex landsting och med Göteborgs och Malmö stad avseende samarbete om läkarutbildning och medicinsk forskning, samt med landstinget i Västerbotten och Göteborgs och Malmö stad avseende samarbete om tandläkarutbildning och odontologisk forskning. Tandläkarutbildningen och den odontologiska forskningen vid Lunds universitet och Karolinska institutet har en egen statlig tandvårdsorganisation som finansieras under resp. anslag. Avtalet som avser läkarutbildningen och den medicinska forskningen slöts den 19 december 1989 och godkändes av riksdagen i samband med behandlingen av propositionen Om forskning (prop. 1989/90:90, bet. 1989/90:UbU25, rskr. 1989/90:328). Avtalet om tandläkarutbildningen och den odontologiska forskningen slöts den 25 september 1992 och godkändes av regeringen den 3 juni 1993. Båda avtalen gäller tills vidare och har en uppsägningstid på fem år.

Avtalen innebär att staten ersätter landstingen årligen med ett visst belopp i form av driftersättningar

som kompensation för de kostnader som dessa får genom att utbildning och forskning bedrivs inom landstingens/kommunernas organisation. I en bilaga till respektive avtal bestäms ekonomisk reglering av kostnadsnivåförändringarna samt förändringar som föranleds av förändringar i utbildningens dimensionering och volymförändringar i forskningen. Medlen anvisas till universiteten som direkt överför dessa till den lokala huvudmannen. Avtalen förutsätter att det berörda lärosätet och landstinget/kommunen träffar särskilda avtal med lokalt anpassade bestämmelser för samarbetet.

Riksdagen har i samband med behandlingen av en motion rörande en översyn av avtal om samarbete om läkarutbildning och forskning framhållit att det är angeläget med en mer rättvis fördelning mellan lärosätena avseende dessa medel samt ett ökat inflytande från lärosätena avseende styrningen av medlen (bet. 1996/97:UbU9).

Uppdrag om översyn av avtalen

Sedan avtalen ingicks har mål och resultatstyrning samt ett nytt resurstilldelningssystem införts för den statliga högskolan vilket gör väsentliga delar av avtalen obsoleta, bland annat formerna för pris- och löneomräkning och förändringar i ersättningsbeloppen med avseende på volymförändringar. Regeringen har sedan en tid diskuterat frågan med Landstingsförbundet, som företräder de berörda landstingen, och tillkallade den 2 juni 1997 en utredare med uppdrag att biträda Utbildningsdepartementet med att genomföra en översyn och omförhandling av avtal om samarbete om läkarutbildning och forskning m.m. samt om samarbete om tandläkarutbildning och forskning m.m.

Beräkning av ersättning för klinisk utbildning och forskning för budgetåret 1998

Ersättningen till vissa landsting respektive kommuner har beräknats enligt gällande avtal.

Utgångspunkten för beräkning av ersättningarnas storlek och fördelning mellan landstingen respektive kommunerna är de belopp som enligt de gällande avtalen utgick för 1989 respektive 1992. Ersättningsbeloppen har räknats om varje år med dels den pris- och löneomräkning som tillämpas för grundutbildnings- och forskningsanslag inom hela den statliga högskolan, dels med hänsyn till av riksdagen beslutade volymförändringar, i enlighet med tidigare styrning av högskolan då riksdagen fattade beslut om antalet nybörjarplatser. Omräkningar vad gäller volymförändringen utgår från kostnaderna i 1989 års prisläge för en helårsstudent, vilket var 170 000 kronor för en helårsstudent i läkarutbildningen och 150 000 kronor för en helårsstudent i tandläkarutbildningen. Även denna ersättning har räknats om varje år med tidigare nämnda pris- och löneomräkning. Vid volymförändringar skall enligt avtalen en

tredjedel av denna ersättning tillföras respektive dras bort från anslagen årligen under en treårsperiod.

Vid övergången till kalenderbudgetår 1995/96 anvisades dels medel i budgetpropositionen (prop. 1994/95:100, bet. 1994/95:UbU15, rskr. 1994/95:353), dels i vårpropositionen (prop. 1995/96:150, bet. 1995/96:FiU10, rskr. 1995/96:304). Medlen i budgetpropositionen avsåg kalenderåret 1995 samt perioden 1 januari 1996-30 juni 1996. Medlen i vårpropositionen avsåg perioden 1 juli 1996-31 december 1996. Vid övergången till kalenderbudgetår tillämpade staten samma pris- och löneomräkning under hela 18-månadersperioden för all grundläggande högskoleutbildning, forskning samt ersättningar för klinisk utbildning och forskning. Vid kontakterna med Landstingsförbundet har framkommit att skilda åsikter föreligger avseende avtalets bestämmelser om pris- och löneomräkning.

Ersättningen för klinisk utbildning och forskning för budgetåret 1998 är beräknad i enlighet med de gällande avtalen. Den ersättning som respektive lärosäte erhöll under budgetåret 1997 är uppräknad med gällande pris- och löneomräkning om 2,14 %. Därefter har den minskning av volymen på läkar- och tandläkarutbildningen som riksdagen beslutade om i enlighet med kompletteringspropositionen 1993/94:150 (bil. 8, bet. 1993/94:FiU20, rskr. 1993/94:456) medfört motsvarande neddragning av anslagsposterna. Volymminskningen påverkar anslagsposterna för medicinsk forskning och utbildning till och med år 2000 och anslagsposterna för odontologisk utbildning och forskning till och med år 1999.

5.2.2.3 Apotekarutbildning

Bakgrund

Regeringen gav den 3 juli 1997 Högskoleverket i uppdrag dels att utreda om det finns behov av att apotekarutbildning anordnas vid ytterligare en högskola, dels att undersöka möjligheterna att bedriva apotekarutbildning vid Lunds universitet. Anledningen till detta uppdrag var framförda krav på fler utbildade apotekare, oaktat den kraftiga utökningen av utbildningen under 1990-talet. Uppdraget redovisades den 15 augusti 1997.

Det aktuella utbildningsutbudet

Apotekarutbildning ges för närvarande vid Uppsala universitet. Flera andra utbildningsprogram med läkemedelsindustrin som avnämare har startat de senaste åren. Dessa utbildningar finns såväl inom det farmaceutiska som inom de matematisk-naturvetenskapliga, medicinska och tekniska fakultetsområdena. Vid Uppsala universitet ges två civilingenjörsutbildningar (180 poäng), där de studerandes framtida arbetsmarknad i viss utsträckning är läkemedelsindustrin. Vid Kungl. Tekniska högskolan och

vid Lunds universitet har studenterna vid kemiteknikutbildningen möjlighet att specialisera sig mot läkemedelsteknik. Södertörns högskola har startat en utbildning till farmacie kandidatexamen som är tänkt att leda till arbete med läkemedelsutveckling i industrin eller på vissa myndigheter. Under 1990-talet har biomedicinska program (160/180 poäng) utvecklats vid ett antal lärosäten. De biomedicinska utbildningarna skiljer sig från de rent farmaceutiska genom att de inte har en uttalad läkemedelsinriktning. De kombinerar en bred teoretisk och molekylärbiologiskt inriktad naturvetenskaplig bas med medicinska och farmaceutiska ämnen. Det finns utrymme för cirka 270 studenter att påbörja de biomedicinska utbildningarna varje år.

Sammanlagt är det årligen ett stort antal studenter som börjar de ovan beskrivna utbildningarna. Många av dessa personer har efter avlagd examen dels en utbildningsprofil som lämpar sig för läkemedelsindustrin, dels behörighet till forskarutbildning vid farmaceutisk fakultet utan omfattande kompletteringar. Utöver dessa är ett stort antal studerande med naturvetenskaplig utbildning av mer utpräglad teoretisk molekylärbiologisk och kemisk inriktning intressanta för läkemedelsindustrin.

Framtida behov av apotekarutbildade

De slutsatser Högskoleverket drar angående den framtida tillgången och det framtida behovet av apotekarutbildade är en sammanvägning av ett framtaget kvantitativt material och ett antal kontakter med företrädare för läkemedelsbolag, myndigheter, fackliga organisationer m.fl. Högskoleverket konstaterar att det för närvarande råder en stor efterfrågan i relation till utbudet vad gäller denna yrkeskategori och att utbudet ökar kraftigt de kommande decennierna. Detta utesluter inte, enligt verket, att det vore lämpligt att ännu fler examineras från apotekarutbildningen. Verket framhåller att det är mycket svårt att dra några slutsatser om hur behovet av apotekarutbildade kommer att utvecklas efter sekelskiftet och följaktligen inte möjligt att dra några slutsatser om hur den framtida balansen mellan tillgång och efterfrågan ser ut.

Apotekarutbildning vid ytterligare en högskola

Högskoleverket framhåller att det kan finnas fler skäl än den totala balansen mellan tillgång och behov av apotekarutbildade för att anordna apotekarutbildning vid ytterligare en högskola. En ökad spridning av utbildningen ökar den geografiska tillgängligheten både för studenter och arbetsgivare. Företrädare för läkemedelsindustrin har framfört att de har svårigheter att rekrytera apotekare, med hänvisning till att utbildningen endast ges vid ett lärosäte.

Göteborgs universitet

Göteborgs universitet har i skrivelse till Högskoleverket den 25 juli 1997 presenterat sitt bioveten-

skapliga program med läkemedelsinriktning samt framfört skäl för att Göteborgs universitet är en lämplig anordnare av apotekarutbildning. Universitetet har samtidigt ansökt om rätt att utfärda apotekarexamen, vilket regeringen välkomnar.

Lunds universitet

Av Högskoleverkets utredning framgår att det finns förutsättningar att bygga upp en apotekarutbildning vid Lunds universitet. Universitetet har redovisat de goda förutsättningar som redan finns för en uppbyggnad av utbildningen. De kompetenser som inte finns vid universitetet kan kompletteras genom samarbete med framför allt Danmarks Farmaceutiske Højskole men också med Københavns Universitet. Utbildningen kan påbörjas tidigast hösten 1999. Regeringen har erfarit att Lunds universitet avser att ansöka om rätt att utfärda apotekarexamen.

5.2.2.4 Kvalitets- och huvudmannaskapsfrågor inom vårdhögskoleutbildningarna

Bakgrund

Regeringen föreslog i proposition 1993/94:177 Utbildning och forskning – kvalitet och konkurrenskraft att utrymme skulle skapas för alternativa samarbets- och huvudmannaskapsformer för vårdhögskoleutbildningarna. Riksdagen beslutade i enlighet med förslaget (bet. 1993/94:UbU13, rskr. 1993/1994:400). Utskottet framhöll att ett statligt huvudmannaskap för vårdhögskoleutbildningarna skulle vara värdefullt. Särskilt viktigt ansåg utskottet det vara att utbildningen får forskningsanknytning.

Frågan har därefter behandlats i kompletteringspropositionen Reviderad finansplan m.m. 1994/95 (prop. 1994/95:150, bet. 1994/95:UbU22, rskr. 1994/95:434) samt i budgetpropositionen för budgetåret 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100).

Utbildningsdepartementet granskar för närvarande de avtal som slutits mellan högskolor och landsting. Dessa avtal slöts 1995 och avser överenskommelser mellan staten och sju landsting – Jämtlands, Västernorrlands, Östergötlands, Västmanlands, Sörmlands, Örebro och Hallands läns landsting respektive Mitthögskolan, Linköpings universitet, Mälardalens högskola, Högskolan i Örebro och Högskolan i Halmstad. Utbildningsdepartementet bereder för närvarande beslut angående avtal gällande Stockholms läns landsting, Västerbottens läns landsting, Göteborgs stad och Bohuslandstinget respektive Karolinska institutet, Umeå universitet och Göteborgs universitet. Samtliga avtal granskas i avsikt att utröna huruvida de är kostnadsneutrala för staten. Granskningen av redan slutna avtal omfattar även en bedömning av förändringen av innehållet i de berörda utbildningarna efter övertagandet. De flesta landsting har visat ett mycket stort intresse för

möjligheten att överflytta huvudmannaskapet för vårdhögskoleutbildning till staten.

Högre utbildning är en nationell angelägenhet och staten har ett ansvar för att högre utbildning av hög kvalitet ges inom alla samhällssektorer. Staten har vidare ett särskilt ansvar för att bygga upp starka miljöer för forskning och utveckling. Regeringens målsättning är att vårdutbildningarna skall ingå på lika villkor i den nationella universitets- och högskolestrukturen.

Omfattande kvalitetsutvecklingsarbete

Vård- och omsorgsområdet är en samhällssektor inom vilken stora omvälvningar ägt rum. Stora förändringar har skett inom vården, både genom utvecklade diagnos- och behandlingsmetoder och genom förändrad sjukvårdsstruktur, styrning och organisation. Kommunerna har givits ett allt större ansvar för vård och omsorg. Dessa förändringar har inneburit större krav på många yrkesgrupper inom sektorn. Regeringen anser att det är av stor vikt att dessa grupper får yrkesrelevanta utbildningar av hög kvalitet och konstaterar därför med tillfredsställelse att det pågår ett intensivt kvalitetsutvecklingsarbete inom vårdhögskoleutbildningarna. Regeringen anser även att behovet av kompetensutveckling av personalen inom vård- och omsorgssektorn är av stor betydelse. Regeringens syn på detta redovisas under avsnitt 5.2.6 samt under Utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg och Utgiftsområde 14 Arbetsmarknad och arbetsliv.

Enligt regeringens uppfattning kommer ett ökat samarbete mellan vårdhögskolorna och andra delar av högskolan att underlätta en naturlig anknytning till forskarutbildning inom vårdområdet. Detta innebär att de traditionellt kvinnodominerade utbildningarna ges ökade möjligheter till akademisk karriär. Vidare främjas kvaliteten genom ökade möjligheter till större jämställdhet då tillgången till ett ökat utbud vid lärosätena gör det lättare att rekrytera män till utbildningarna inom vård och omsorg. Ett ökat samarbete mellan landsting, kommuner, sjukhus m.fl. skulle underlätta samstämmighet mellan utbildning och krav som ställs från yrkeslivet, liksom en ökad integrering av utbildningarnas teoretiska och praktiska delar.

Högskoleverkets uppdrag

Regeringen gav den 1 augusti 1996 Högskoleverket i uppdrag att lämna underlag för beslut om hur en nationell struktur för vårdhögskoleutbildningen bör utformas. Uppdraget redovisades den 23 januari 1997 i utredningen Högskoleutbildningar inom vård och omsorg - en utredning (Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R).

Högskoleverkets förslag och rekommendationer
Högskoleverket menar att en bedömning av vårdhögskoleutbildningarnas nationella struktur, geogra-

fiska fördelning och dimensionering måste utgå från en utvärdering av utbildningarnas kvalitet. Högskoleverket hänvisar till den kvalitetsuppföljning verket avser att genomföra inom den närmaste treårsperioden.

Högskoleverket rekommenderar regeringen att inleda förhandlingar med de landsting som önskar överföra huvudmannaskapet för vårdhögskoleutbildningarna till staten. Verket anser att detta skulle gynna den pågående kvalitetsutvecklingen. En sådan överflyttning innebär, enligt verket, att flera av de förslag till kvalitetshöjande åtgärder - däribland kårobligatorium och forskningsanknytning - automatiskt skulle förverkligas genom att utbildningarna kommer att ingå i den statliga universitets- och högskolestrukturen. Högskoleverket föreslår även att resurstilldelningssystemet för vårdhögskolorna skall ändras så att det överensstämmer med det som gäller för statliga universitet och högskolor.

Remissinstanserna

Högskoleverkets rapport har varit föremål för remissbehandling. Remissammanställningen finns tillgänglig på Utbildningsdepartementet (dnr U97/218/UH). Remissinstanserna, med undantag för ett fåtal landsting, är positiva till ett statligt huvudmannaskap. Landstingen instämmer i att detta gynnar den pågående kvalitetsutvecklingen inom vårdhögskoleutbildningarna. Remissinstanserna tillstyrker även förslagen om kårobligatorium och forskningsanknytning. Likaså instämmer remissinstanserna i att resurstilldelningssystemet bör överensstämma med det som idag gäller för de statliga universiteten och högskolorna.

Regeringens överväganden

Regeringen avvaktar den pågående granskningen inom Utbildningsdepartementet som skall avslutas den 30 september 1997. Enligt regeringens uppfattning krävs att ett samlat ställningstagande om huvudmannaskapet görs. Regeringens avsikt är att genom granskningsarbetet finna former för överflyttande av huvudmannaskapet för vårdutbildningarna som är kostnadsneutrala, för såväl staten som landstingen och kommunerna. Genom ett fördjupat underlagsmaterial kan regeringen ta ställning till i vilka former och vid vilken tidpunkt ett övertagande kan ske. Strävan är att beredningsarbetet skall vara avslutat före utgången av år 1997. Ett förändrat huvudmannaskap skulle stärka det kvalitetshöjande arbete som nu pågår vid vårdhögskolorna bland annat genom ökade förutsättningar för samarbete med andra delar av högskolan och möjligheter till en ökad forskningsanknytning.

En förutsättning för ökad kvalitet inom vårdhögskolorna är dock att den nuvarande kvalitetsutvecklingen fortgår oavsett vem som är huvudman.

Med anledning av det anförda avser inte regeringen att nu föreslå några förändringar i principerna för statsbidrag till vårdhögskolorna.

Översyn av examensbeskrivningar

Regeringen avser att under innevarande riksmöte lämna förslag till ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område med anledning av förslagen i den s.k. Behörighetskommitténs betänkande (Ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område m.m. SOU 1996:138). I det sammanhanget kommer en översyn att göras över berörda examina och examensbeskrivningar på hälso- och sjukvårdens område.

5.2.3 Tekniska och naturvetenskapliga utbildningar

Regeringens förslag:

- Verksamheten vid det nationella resurscentrumet i fysik vid Lunds universitet och det nationella resurscentrumet i kemi vid Stockholms universitet skall permanentas och förstärkas.
- I samband med att huvudmannaskapet för den civila trafikflygarutbildningen flyttas till Lunds universitet överförs för ändamålet 17 400 000 kronor från utgiftsområde 6 Totalförsvaret till utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning.
- Ytterligare en antagning skall göras till de s.k. NT-utbildningarna under år 1998.

Regeringens bedömning:

- Preliminära examensmål för civilingenjörer anges för perioden 2003-2005.
- Som planeringsförutsättning för år 1999 bör gälla att Linköpings universitet anvisas medel motsvarande 10 miljoner kronor för teknik- och naturvetenskapscentrumet Himmel och Hav.

Skälen för regeringens förslag och bedömningar:

Bakgrund

Sedan flera år tillbaka har omfattande satsningar gjorts på de naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningarna. Antalet utbildningsplatser har ökat kraftigt och förnyelseprojekt har startats för att ytterligare förbättra utbildningarnas kvalitet. Dessa satsningar kommer att fortsätta. Sverige är beroende av utvecklingen i omvärlden och det svenska näringslivet måste hävda sig på världsmarknaden. Detta kräver medarbetare med goda kunskaper i naturvetenskap och teknik. För en allsidig utveckling behövs

fler kvinnor till dessa områden. Kunskap är också en demokratifråga. Den snabba tekniska utvecklingen innebär att allt fler av de beslut som fattas på olika nivåer i samhället kräver teknisk och naturvetenskaplig allmänbildning.

Dimensionering av tekniska utbildningar

Tyngdpunkten i den pågående utbyggnaden av högskolan ligger på naturvetenskap och teknik. Utbildningsområdena har expanderat kraftigt under 1990-talet. Antalet utexaminerade högskoleingenjörer och civilingenjörer väntas öka mycket snabbt fram till sekelskiftet. Andelen tekniker och naturvetare bland personer med eftergymnasial utbildning kommer således att öka successivt. Statistiska centralbyrån uppskattade i en yrkesprognos våren 1996 behovet av arbetskraft med teknisk högskoleutbildning. Bedömningen var att det tekniska området var ett av de yrkesområden som skulle komma att öka kraftigast fram till år 2010.

Av de nya permanenta utbildningsplatserna som regeringen satsat på för åren 1997 och 1999 skall tyngdpunkten ligga på naturvetenskapliga och tekniska utbildningar. Eftersom de mindre och medelstora högskolorna prioriterades vid fördelningen av platserna var det framför allt högskoleingenjörsutbildningarna som byggdes ut. Samtidigt har dessa utbildningars kvalitet förbättrats genom att flertalet lärosäten som utbildar högskoleingenjörer har gjort utbildningarna treåriga. Som en följd av detta har arbetsmarknadens efterfrågan på högskoleingenjörer ökat vilket har gjort utbildningarna allt populärare. Under de närmaste åren kommer därför antalet högskoleingenjörer att öka.

Utbytbarheten mellan civilingenjörer och högskoleingenjörer på arbetsmarknaden är relativt stor och förväntas öka som en följd av att högskoleingenjörsutbildningarna numera är treåriga och den stora omfattningen av påbyggnadskurser för högskoleingenjörer. Den pågående utbyggnaden av högskolan bör dock inte resultera i att andelen civilingenjörer av det totala antalet ingenjörer på arbetsmarknaden förändras. Företrädare för industrin har uttalat behov av fler utbildade som har de fördjupade kunskaper som civilingenjörsutbildningarna ger. Därför måste antalet civilingenjörer som utexamineras under de kommande åren fortsätta att öka. Undersökningar visar att civilingenjörer har en något större tendens att flytta utomlands efter avslutad utbildning än högskoleingenjörer. Även om flertalet av de utflyttade civilingenjörerna flyttar tillbaka till Sverige efter några år bör detta tas med i beräkningen av examensmålen för civilingenjörer.

Riksdagen fattade med anledning av budgetpropositionen för år 1997 beslut om en höjning av målen för antalet civilingenjörsexamina för perioderna 1997-1999 och 2000-2002. Som en följd av den ytterligare ökningen av antalet platser skärper regeringen ytterligare kravet på antalet utexaminerade ge-

nom att, som planeringsförutsättning, sätta upp preliminära examensmål för perioden 2003-05.

EXAMENSMÅL M.M. FÖR CIVILINGENJÖRER 1993/94-2005

PERIOD	1993/94- 1995/96	1997-1999	2000-2002	2003-2005
Examensmål	8 945	10 700	11 670	12 870
Utfall	9 110			

Kvalitet och förnyelse

Regeringens satsningar har inneburit ett kraftigt ökat antal utbildningsplatser i naturvetenskap och teknik vid universitet och högskolor. Minst lika viktiga är dock de stimulansåtgärder som har genomförts för att öka intresset för och skapa positiva attityder till teknik och naturvetenskap i samhället som helhet och hos barn och ungdomar i synnerhet. Dessa satsningar har redan visat sig ha positiva effekter på rekryteringen till naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar. Antalet sökande har ökat och de sökande utgör en mer heterogen grupp genom att en större andel sökande är kvinnor, kommer från studieovana hem eller har invandrarbakgrund. Det är angeläget att intresset för studier i teknik och naturvetenskap stärks ytterligare.

Utvecklingsprojekt

Linköpings universitet fick våren 1996 regeringens uppdrag att i samverkan med andra universitet och högskolor genomföra ett utvecklingsprojekt syftande till förnyelse av högskoleingenjör- och civilingenjörsutbildningar. Projektet skall pågå under åren 1996-1998 och slutrapport skall lämnas till regeringen den 1 mars 1999. Utvecklingsprojektet har valt en arbetsform som innebär att utvecklingsprocesser startas vid olika lärosäten. Det är väsentligt att dessa processer fortsätter, att de utvärderas och att erfarenheterna tas till vara.

Projektgruppen har prioriterat fem områden inom vilka förändringsbehoven analyseras och förnyelseprojekt stöds. Områdena är: vad en ingenjör skall behärska; lärande och undervisning; utbildningens innehåll och organisation; relationer mellan högskolan och samhället samt rekrytering. Gruppen planerar dessutom att starta projekt som syftar till att öka kontakterna mellan gymnasieskolan och högskolan. Projektgruppen har vidare tagit initiativ till bildandet av en nationell referensgrupp inom vilken de 22 lärosäten som bedriver högskoleingenjör- och civilingenjörsutbildningar utbyter erfarenheter av förnyelsearbete.

Kunskapsutvecklingen inom det tekniska området är mycket snabb och näringslivsföreträdare framför ofta önskemål om att fler högskoleingenjörer och civilingenjörer skall examineras. Vidare ställer såväl industrin som studenterna krav på förändrade kunskaper och färdigheter. Teknologerna måste bli bättre på att arbeta i grupp, kommunicera, samverka,

vara kreativa och flexibla. Den sociala förmågan betonas – en stor del av de yrkesverksamma högskole- och civilingenjörerna arbetar i projekt och måste kunna kommunicera med andra yrkesgrupper såsom ekonomer, vårdpersonal, konstnärer, psykologer, samhällsvetare m.fl. Vidare blir företagen allt mer internationella vilket kräver att ingenjörerna har kunskap om och förmåga att kommunicera med människor från andra länder och kulturer. För att uppnå detta måste inte endast utbildningen utvecklas. Även rekryteringen måste breddas för att skapa en större mångfald inom såväl ingenjörsutbildningarna som inom ingenjörskåren. De tekniska utbildningarna skall vara utbildningar som passar hela samhället och som utbildar ingenjörer för hela samhället. Högskolan har sedan årsskiftet ett lagstadgat ansvar att i ökad utsträckning samverka med det övriga samhället (1 kap. 2 § högskolelagen). I detta ansvar ingår att utveckla utbildningarna utifrån de behov av kompetens som studenternas framtida arbetsgivare har. Företag och organisationer har en viktig roll att fylla när det gäller att vara tydliga mot lärosätena om vilka behov de har och vilka krav de ställer på sin framtida arbetskraft.

NOT-projektet

Sedan år 1993 har Högskoleverket och Statens skolverk ett femårigt uppdrag från regeringen som innebär att verken skall vidta åtgärder som syftar till att öka ungdomars intresse och förutsättningar för studier i naturvetenskap och teknik. Detta uppdrag genomförs under namnet NOT-projektet där NOT står för naturvetenskap och teknik. Projektet bedrivs i samarbete med skolor, högskolor och övriga samhället. Inom ramen för delprojektet HögskoleNOT bedrivs mellan 15 och 20 projekt syftande till konkreta förändringar av högskolans undervisning i naturvetenskap, teknik och matematik. NOT-projektet skall slutrapporteras till regeringen år 1998.

Samverkan mellan konstnärliga och tekniska utbildningar

Samhällets ökade teknikberoende innebär att tekniker har ett allt större inflytande i samhället och den estetiska aspekten i dessa yrkesgruppers arbete blir allt viktigare. Det är därför viktigt att konstnärskap i ökad omfattning tas till vara inom teknisk utbildning och forskning. Regeringen har avsatt medel för konstnärers medverkan i den högre naturvetenskapliga, tekniska och medicinska utbildningen. Medlen fördelas av Högskoleverket. Regeringens mening är att ansvaret för att föra in konstnärliga infallsvinklar i de tekniska utbildningarna bör ligga på högskolorna själva. Varje lärosäte bör som en naturlig del i den ständigt pågående förnyelsen och utvecklingen arbeta för att finna former för hur konstnärlighet skall bli en del av de tekniska utbildningarna. Syftet är att med konstnärliga infallsvinklar inspirera till förnyelse i utbildningarna och näringslivet för att bidra till ut-

vecklingen av konkurrenskraften hos svensk design. Som ett exempel kan nämnas Malmö högskola vilken är under uppbyggnad. Där planeras utbildningar som skall skapa kreativa och lärande möten mellan områdena konst och kommunikation, som skall vara mångvetenskapliga, som skall samspela med näringslivet och som utnyttjar modern informationsteknologi både som arbetsredskap och som studieobjekt.

Regeringen har vidare tilldelat Göteborgs universitet, Umeå universitet och Konstfack medel för samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och de tekniska högskoleutbildningarna och näringslivet. Projektet är ett led i regeringens satsning på formgivning och arkitektur. De skall utformas så att erfarenheterna kan tas till vara långsiktigt i högskolans verksamhet.

Nationella resurscentrum vid universiteten

Nationella resurscentrum för ämnena fysik, kemi och teknik finns knutna till universiteten i Lund, Stockholm respektive Linköping. Dessa centrum verkar för att undervisningen i naturvetenskap och teknik i grundskolan och i gymnasieskolan skall bedrivas på ett stimulerande, intressant och pedagogisk sätt. Lärare får hjälp att koppla sin undervisning i dessa ämnen till såväl vardagliga händelser som verkligheten inom industrin idag.

Såväl resurscentrum för fysik som för kemi har utvärderats av Högskoleverket och Statens skolverk och befunnits vara mycket uppskattade och efterfrågade av landets grundskol- och gymnasielärare. Centrumen bedriver fortbildning och möten för lärare inom både grundskola och gymnasieskola. Centrumen bidrar vidare till att förnya grundskolans och gymnasieskolans undervisning genom Internetbaserade frågespalter för elever och lärare, möjligheter till distanslaborationer, produktion av laborationskompendier med intresseväckande experiment etc.

Verksamheten vid resurscentrumen för fysik och kemi har hittills bedrivits som en försöksverksamhet som varar till utgången av år 1997. De respektive centrumen har sedan budgetåret 1994/95 erhållit drygt 1 miljon kronor årligen. Regeringen föreslår att verksamheten skall permanentas och förstärkas med 0,5 miljoner kronor. Regeringen förutsätter att de universitet och högskolor som i dag bidrar till centrumens finansiering även fortsättningsvis bidrar i minst samma omfattning.

Resurscentrum för teknik inrättades våren 1996 och gavs redan från början permanent karaktär.

Regeringen har erfarit att centrumen för fysik och för kemi har svårigheter att få tillräcklig finansiering från näringslivet, vilket förutsattes när det första centrumet bildades. Kemi- och fysikcentrum bildades bl.a. på initiativ från näringslivet. Inför bildandet av det första nationella resurscentrumet konstaterade den dåvarande regeringen att en verksamhet av detta slag skulle kunna utgöra en fruktbar länk mellan forskning, skola och näringsliv och övervägde att medverka i finansieringen under förutsättning av nä-

ringslivets engagemang (prop. 1993/94:177, bet. 1993/94:UbU12, rskr. 1993/94:399). Näringslivsföreträdare lyfter ofta fram sitt stora rekryteringsbehov av naturvetare och tekniker. En förutsättning för att ytterligare öka rekryteringen till högskolans naturvetenskapliga och tekniska utbildningar är att grundskolans och gymnasieskolans undervisning är stimulerande och engagerande. Här fyller de nationella resurscentrumen en viktig funktion och regeringen förutsätter att näringslivet tar ett större ansvar för finansieringen framöver.

Vidare anser regeringen att det är rimligt att kommunerna bidrar till centrumens finansiering eftersom en stor del av centrumens verksamhet handlar om fortbildning av grundskolans och gymnasieskolans lärare.

Teknik- och naturvetenskapscentrum

Riksdagen fattade med anledning av budgetpropositionen för år 1997 beslut om statligt stöd till teknik- och naturvetenskapscentrum. I takt med att samhället blir allt mer teknikberoende och att allt mer resurser satsas på naturvetenskap och teknik är det en demokratifråga att allmänheten har grundläggande kunskaper för att kunna delta i debatten. En sådan viktig folkbildande insats görs vid de s.k. teknik- och naturvetenskapscentrum som från och med i år har möjlighet att söka permanent verksamhetsbidrag hos Högskoleverket enligt Förordning om statsbidrag till teknik- och naturvetenskapscentrum (SFS 1997:153). Intresset för dessa interaktiva presentationer av teknik och naturvetenskapliga fenomen har ökat och antalet teknik- och naturvetenskapscentrum ökar stadigt. De fyller också en viktig funktion när det gäller att stimulera intresset för naturvetenskap och teknik hos skolungdomar. Högskoleverket har för år 1997 fördelat medel till 11 teknik- och naturvetenskapscentrum.

Regeringen föreslår som planeringsförutsättning för år 1999 att Linköpings universitet bör erhålla medel motsvarande 10 miljoner kronor för projektet Himmel och Hav - ett teknik och naturvetenskapscentrum som universitetet tillsammans med Norrköpings kommun planerar att etablera i Norrköping. Centrumet skall öka intresset för naturvetenskap och teknik både för skolungdomar och allmänheten. Linköpings universitetets utbildningar kommer att samverka med Himmel och Hav och en forskarutbildning inriktad mot forskningsinformation kommer att skapas.

Basår

För att öka rekryteringen av studerande till högskolans tekniska och naturvetenskapliga utbildningar finns behörighetsgivande förutbildning, även kallad basår. Basåret finns både inom kommunal vuxenutbildning, komvux och inom högskolan. Läsåret 1995/96 fanns det 1 500 basårsplatser inom komvux och läsåret 1996/97 fanns det 4 000 basårsplatser.

Fr.o.m. läsåret 1997/98 bestämmer kommunerna själva i vilken omfattning basår skall anordnas i komvux. Inom högskolan fanns det 2 800 platser läsåret 1995/96 och nära 3 100 platser läsåret 1996/97. Drygt hälften av studenterna är kvinnor. Mellan 60 och 70 % av dem som varit registrerade på basåret i högskolan återfinns på en naturvetenskaplig eller teknisk högskoleutbildning året därpå. När det gäller lärarutbildningarnas matematisk-naturvetenskapliga inriktningar är basåret den viktigaste rekryteringskällan.

NT-utbildningen

Riksdagen beslutade år 1995 (prop. 1994/95:139, bet. 1994/95:UbU15, rskr. 1994/95:353) att ge möjlighet för 9 000 studerande i åldrarna mellan 28 och 48 år att läsa en teknisk eller naturvetenskaplig högskoleutbildning med en förmånligare studiefinansiering (vuxenstudiestöd) än normalt, s.k. NT-utbildning. Antagningen fördelar sig på tre tillfällen, höstarna 1995, 1996 och 1997. Efter antagningen hösten 1996 har omkring 4 500 studerande givits plats. Regeringen följer fortlöpande utvecklingen av antalet sökande och antagna till NT-utbildningarna. Bl.a. har analyser gjorts av universitets och högskolors kapacitet att anordna NT-utbildningar och deras insatser för att rekrytera studenter. För att utnyttja resurserna effektivt har regeringen utifrån gjorda analyser beslutat om vissa förändringar i fördelningen av antalet nybörjarplatser till lärosätena. Antalet behöriga sökande har vid samtliga antagningar varit stort, mellan 7000 och 9000 per antagning. Att därefter verkligen påbörja studier är för de sökande ett stort steg, eftersom många är studieovana, har anställning och ekonomiska förpliktelser. Till den första antagningen var tiden kort att informera om satsningen. Efterhand har informationen nått ut till presumtiva sökande och intresset för NT-utbildning har ökat kontinuerligt. Erfarenheter hittills från uppföljningar gjorda av Högskoleverket visar att de äldre studenterna har haft positiva effekter på undervisningens innehåll och kvalitet eftersom de bl.a. har bidragit med sin arbetslivserfarenhet.

Inför antagningen hösten 1997 är, enligt uppgifter från universitet och högskolor, intresset för NT-utbildningarna fortsatt stort. Regeringen bedömer dock att de avsatta resurserna inte fullt ut kommer att utnyttjas efter antagningen hösten 1997. Utifrån det stora och ökade intresset från både studerande och högskolan samt de positiva erfarenheter satsningen hittills visat föreslår regeringen att antagning till NT-utbildningen skall kunna ske både våren och hösten 1998. Med anledning av hur resurserna tidigare har beräknats för NT-utbildningen bör antagningen under budgetåret 1998 ske endast till treåriga naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar. Möjligheten skall fortfarande finnas till behörighetsgivande förutbildning. För antagning under 1998 skall resurser för outnyttjade nybörjarplatser använ-

das. Efter en analys av antagningen hösten 1997 kommer regeringen att fördela platserna för 1998.

Högskoleverket har i uppdrag att följa NT-utbildningen och skall lämna en rapport till regeringen senast den 1 december 1997.

Trafikflygarutbildning

Den civila trafikflygarutbildningen bedrivs sedan år 1984 genom Försvarsmakten vid Trafikflygarhögskolan (TFHS) i Ljungbyhed. TFHS inrättades under Försvarsdepartementet med syftet att minska avgången av piloter från flygvapnet och samtidigt tillgodose främst SAS behov av svenska piloter. Under budgetåren 1987/88 - 1992/93 lydde TFHS under Kommunikationsdepartementet.

Ett flertal utredare (bl.a. dåvarande Chefen för flygvapnet och Lunds universitet) har på regeringens uppdrag utrett utbildningen och huvudmannaskapet. Samtliga utredningar har föreslagit en ändring av huvudmannaskapet.

Försvarskommittén uttalade i samband med 1996 års försvarsbeslut (prop. 1996/97:4, bet. 1996/97:FöU1, rskr. 1996/97:110-112) att det behövs en civil trafikflygarutbildning, men att det inte kan vara Försvarsmaktens uppgift att driva eller bekosta en sådan samt att verksamheten bör flyttas till en annan huvudman än Försvarsmakten. Försvarskommittén anslöt sig till regeringens uppfattning i propositionen att TFHS i dess nuvarande form borde läggas ned senast den 1 juli 1997.

Regeringen har uppdragit åt Försvarsmakten att redovisa ett fullständigt förslag om överförande av utbildningen av civila trafikflygare - TFHS - till annan huvudman och att senast den 1 juli 1997 upphöra med sin utbildning av civila trafikflygare. Försvarsmakten redovisade uppdraget i en rapport den 17 mars 1997.

Regeringen har den 12 juni 1997 givit Lunds universitet och Försvarsmakten i uppdrag att förbereda ändrat huvudmannaskap för den civila trafikflygarutbildningen vid Trafikflygarhögskolan i Ljungbyhed fr.o.m. den 1 januari 1998. Åt Försvarsmakten uppdrogs samtidigt att vidmakthålla verksamheten t.o.m. den 31 december 1997. En redovisning av uppdragen skall lämnas till regeringen senast den 1 februari 1998.

Behovet av trafikflygare är svårt att förutsäga. Luftfartsverkets långsiktiga prognos pekar på en årlig tillväxt av den reguljära flygtrafiken i Sverige fram till år 2010 mätt i antal passagerare med 3,7 % per år. Mot bakgrund av att sambandet mellan passagerartillväxten och pilotbehovet är komplicerat och med tanke på de kortsiktiga konjunktursvängningar som tidigare inträffat bör trafikflygarutbildningen dimensioneras utifrån en basnivå. Regeringen anser att verksamheten bör dimensioneras utifrån de ekonomiska ramarna som givits.

Det ändrade huvudmannaskapet ger verksamheten helt nya förutsättningar att utvecklas vad avser

utbildningens inriktning och innehåll. Tillgången till Lunds universitets resurser och närheten till relevanta forskningsmiljöer skapar möjligheter att anpassa utbildningen till annan högskoleutbildning. I uppdraget till Lunds universitet ingår också att beakta de resurser med anknytning till flygverksamhet som finns t.ex. vid Linköpings universitet.

Det ändrade huvudmannaskapet ger även förutsättningar och möjligheter att samverka med andra utbildningsanordnare som t.ex. SAS Flight Academy samt att ge uppdragsutbildning åt flygbolag och andra uppdragstagare både inom och utom landet. Via samarbetsavtal och uppdragsverksamhet kan kapacitet och lärarresurser utnyttjas på ett effektivt sätt vilket även kan fungera som en länk mellan utbildningen och branschen. Om ytterligare kapacitet finns utöver den föreslagna basnivån för trafikflygarutbildningen bör de goda förutsättningarna för uppdragsutbildning utnyttjas.

Det nya huvudmannaskapet innebär även att universitetet ges ett nationellt samordningsansvar för att etablera former för samverkan mellan olika myndigheter, organisationer och företag med anknytning till trafikflygarutbildningen.

Den civila trafikflygarutbildningen bör huvudsakligen förläggas till flygplatsen i Ljungbyhed och den nuvarande Trafikflygarhögskolan (TFHS). Betydande investeringar har under åren gjorts och flygplatsen vid Ljungbyhed har en fungerande utbildningsorganisation, rullbanor, hangarer, utbildningslokaler och andra goda förutsättningar som krävs.

För den civila trafikflygarutbildningen har regeringen beräknat 17,4 miljoner kronor, inklusive lokal- och kapitalkostnader, under anslaget B 3. Lunds universitet: Grundutbildning.

Sjöfartsutbildning

Sjöfartsverket skall, enligt regleringsbrev, bedöma det samlade behovet av utbildning för yrken inom sjöfarten och årligen till regeringen lämna rapport om detta. Kraven på yrken inom sjöfarten regleras i den internationella konventionen Standards for Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW). 1995 års tillägg till STCW-konventionen trädde i kraft den 1 februari 1997. Kraven är mycket långtgående vad gäller sjöfartsutbildningarnas innehåll och uppläggning.

Sjöfartsverket har gett en särskild utredare i uppdrag att klarlägga dels behovet av utbildning för yrken inom sjöfarten, dels vissa andra utbildnings- och samordningsfrågor. Härvid skulle EU:s direktiv beträffande harmonisering av certifiering (behörighetsbevis) beaktas. I mitten av juli 1997 överlämnade utredaren Rapport angående vissa aspekter på svensk sjöbefälsutbildning m.m. till Sjöfartsverket. Av rapporten framgår att bristen på kvalificerade sjöbefäl globalt förvärras snabbt. I Sverige har det under senare år varit brist särskilt på maskinbefäl. I motsats till förhållandena på kontinenten är dock tillström-

ningen till sjöfartsutbildningarna god och antalet utbildningsplatser har ökat kraftigt, särskilt vid Högskolan i Kalmar. Mitthögskolan har ansökt om examensrättigheter för maskintekniker- och sjöingenjörsexamen. Utredaren framhåller att den svenska sjöfartspolitikerna åter går mot en period av osäkerhet och att många tecken tyder på att antalet fartyg under svensk flagg kommer att minska. Utredaren anser bl.a. därför att utbildningen av sjöbefäl bör bibehållas på nuvarande nivå och att några särskilda åtgärder för att stimulera nyrekryteringen inte behöver vidtas. Sjöfartsverket kommer inom kort att överlämna sin bedömning till regeringen.

Regeringen avser att uppdra till Högscoleverket att, med beaktande av 1995 års tillägg till STCW-konventionen och efter samråd med Sjöfartsverket, ge förslag till nya målbeskrivningar (krav för examina) för sjöbefälsutbildningarna. Regeringen har vidare erfarit att Högscoleverket avser att utvärdera sjöbefälsutbildningarna.

5.2.4 Lärarutbildningar

Regeringens förslag:

För lärarutbildningarnas forskningsanknytning avsätts ytterligare resurser för budgetåret 1998, utöver dem som riksdagen har beslutat om för budgetåret 1997.

För lärarutbildares kompetensutveckling avsätts resurser även för budgetåret 1998.

Examensmålen för grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 och gymnasielärare skall höjas under perioden 2000-2002.

Regeringens bedömning:

För budgetåret 1999 bör planeringsförutsättningen vara att lärarutbildningarna erhåller ytterligare medel för forskningsanknytning.

För budgetåret 1999 bör planeringsförutsättningen vara att lärarutbildningarna erhåller medel för kompetensutveckling av lärarutbildare.

Regeringen avser att uppdraga åt Högskoleverket att utarbeta en utbildningsplan för en grundskollärarutbildning som är gemensam för grundskolan och Waldorfskolan.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Den utveckling av lärarutbildningarna som påbörjades i och med förslagen i budgetpropositionen för år 1997 fortsätter och intensifieras under år 1998.

Forskningsanknytning av lärarutbildningen

Med anledning av budgetpropositionen för år 1997 beslutade riksdagen att 8 miljoner kronor skulle avsättas för forskningsanknytning av lärarutbildningen. Som en planeringsförutsättning angavs att ytterligare 8 miljoner kronor skulle avsättas för år 1998 och ytterligare 9 miljoner kronor för år 1999. Regeringen föreslår att utöver de tidigare beslutade medlen avsätts 8 miljoner kronor för 1998. Medlen har beräknats under anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., anslagsposten 5. Utveckling av lärarutbildning. Som planeringsförutsättning bör gälla att ytterligare 9 miljoner kronor avsätts för 1999.

Kompetensutveckling av lärarutbildare

Med anledning av budgetpropositionen för år 1997 beslutade riksdagen att 15 miljoner kronor skulle avsättas för kompetensutveckling av lärarutbildare. Som en planeringsförutsättning angavs att 10 miljoner kronor skulle avsättas för år 1998 och 5 miljoner kronor för år 1999. Regeringen föreslår att 10 miljoner kronor avsätts för 1998 för kompetensutveckling av lärarutbildare. Medlen har beräknats under anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., anslagsposten 5. Utveckling av lärarut-

bildning. Som en planeringsförutsättning bör gälla att 5 miljoner kronor avsätts för 1999.

Regeringen har uppdragit åt Högskoleverket att fördela medlen för forskning och kompetensutveckling i enlighet med de kriterier som angavs i budgetpropositionen och regleringsbrevet för år 1997. Högskoleverket har inbjudit de lärosäten som bedriver lärarutbildningar att söka medel för genomförande av forskningsprojekt och kompetensutvecklingsprogram. En viss egenfinansiering förutsätts för forskningsprojekten.

Lärarutbildningarna utreds

Riksdagen anförde vid sin behandling av förslagen om lärarutbildning i budgetpropositionen för år 1997 att en parlamentarisk utredning skulle tillkallas för att komma med ytterligare förslag till förnyelse av lärarutbildningen (bet. 1996/97:UbU1 sid. 65). Regeringen beslutade den 3 april 1997 om direktiv för en utredning om lärarutbildningarna. (Lärarutbildningen dir. 1997:54). Enligt direktiven skall utredningen komma med förslag som utgår från de senaste årens förändringar i förskola, skola, vuxenutbildning, högskola och i övriga samhället. I uppdraget ingår också att analysera behovet av specialpedagogisk kompetens i samtliga skolformer. Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 2 juni 1998.

Lärarutbildning vid Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan

Vid behandlingen av budgetpropositionen för år 1997 tillkännagav riksdagen som sin mening (bet. 1996/97: UbU1 sid.66) att regeringen skulle återkomma till riksdagen med förslag om innehåll och finansiering av en fullständig lärarutbildning med alternativ pedagogik vid Rudolf Steinerhögskolan. En förutsättning för förslaget skall enligt utskottet vara att Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan även fortsättningsvis är huvudman för skolan. Utskottet framhåller också det angelägna i att lärarutbildningen och det pedagogiska arbetet bedrivs i samverkan med andra lärarutbildningar. Under den gångna våren har en utredare lämnat förslag till hur den fortsatta utbildningen av lärare vid Rudolf Steinerhögskolan skulle kunna bedrivas.

Regeringen avser att mot bakgrund av förslaget från den särskilde utredaren uppdraga åt Högskoleverket att i samarbete med företrädare för Lärarhögskolan i Stockholm och Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan utarbeta en utbildningsplan för en grundskollärarutbildning vars examen uppfyller villkoren för anställning både i den svenska grundskolan och fristående skolor med Waldorfinriktning. Därmed tillförsäkras studenterna möjligheten att efter genomgången utbildning även söka anställning i grundskolan.

Utbildningsplanen skall innehålla moment från den gängse grundskollärarutbildningen och från lä-

rarutbildningen med alternativ pedagogik vid Rudolf Steinerhögskolan. Examensrätten för denna grundskollärautbildning skall tillkomma Lärarhögskolan i Stockholm medan ansvaret för genomförandet av momenten om alternativ pedagogik skall tillkomma Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan. Högskoleverket skall redovisa uppdraget till regeringen senast den 15 november 1997.

Regeringen har i ett särskilt beslut den 26 juni 1997 tilldelat Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan statsbidrag för en påbyggnadsutbildning i waldorfpedagogik för perioden 1 juli 1997 - 31 december 1997. Vidare för perioden 1 januari 1998 - 30 juni 1998 beräknats ett högsta belopp som kan utgå till stiftelsen under anslaget B 44. Enskilda och kommunala högskoleutbildningar m.m., anslagsposten 11. Stiftelsen Rudolf Steinerhögskolan.

Regionala utvecklingscentrum för lärarutbildning

Regionala utvecklingscentrum för lärarutbildning har till uppgift att stärka de praktiska och teoretiska delarna i lärarutbildningarna, skapa forum för erfarenhetsutbyte mellan skola, högskola, kommun och andra intressenter i det omgivande samhället samt att stärka möjligheterna till vidareutbildning och fortbildning för lärare. Vid flera lärosäten har regionala utvecklingscentrum för lärarutbildning inrättats. Regeringen ser detta med stor tillfredsställelse. I budgetpropositionen för år 1997 framhöll regeringen sin avsikt att stödja centrumen bl. a. genom att utnyttja dessa för särskilda uppdrag. Ett regionalt centrum vid Lärarhögskolan i Stockholm har fått i uppdrag att verka som ett nationellt centrum för utveckling av svenska som andraspråk och svenskundervisning för invandrare. Ett centrum med uppgiften att bedriva forskning om svenska som andra språk och utveckling av undervisning i svenska för invandrare har inrättats vid Göteborgs universitet.

Översyn av examensbeskrivningar

I budgetpropositionen för år 1997 aviserade regeringen sin avsikt att noga följa konsekvenserna av de förändringar i examensbeskrivningen för gymnasielärare som beslutades i september 1996. Regeringen uppdrog den 3 april 1997 åt Högskoleverket att göra en översyn av examensbeskrivningarna för lärarexamina. Regeringen har vidare uppdragit åt verket att kartlägga högskolornas tillämpning av målbeskrivningarna för samtliga lärarexamina i högskoleförordningen (1993:100) och utreda om det föreligger skillnader mellan högskolornas tillämpning särskilt vad gäller gymnasieläraryxamen. Uppdraget skall redovisas senast den 1 oktober 1997.

IT-kunnande bland de nyexaminerade lärarna

Regeringen har kompletterat målbeskrivningarna för lärarexamina i högskoleförordningen (1993:100) med krav på förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning

och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen. Kraven gäller för lärare som examineras från och med år 1998. Regeringen avser att ge Högskoleverket i uppdrag att följa upp hur universitet och högskolor uppfyller kraven. För att utveckla lärarutbildarnas kunskap inom IT-området och för att bibringa studenterna nödvändiga färdigheter och ett utvecklingsinriktat och kritiskt förhållningssätt har regeringen genom beslut den 19 december 1996 och den 7 juli 1997 anvisat medel till Högskoleverket att fördela till dessa ändamål. Högskoleverket skall redovisa huvuddelen av sitt uppdrag i mars 1999. Den del av uppdraget som avser forskning om IT-pedagogik skall redovisas senast i mars 2000.

Lärarutbildningarnas organisatoriska ställning i högskolan

Regeringen framhöll i budgetpropositionen för år 1997 vikten av att varje högskoleledning säkerställer en väl sammanhållen lärarutbildning. Förslag har i olika sammanhang framförts om en särskild fakultetsorganisation för lärarutbildningen. Regeringens förslag i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) innebär att varje lärosäte beslutar om sina fakultetsnämnder.

Dimensionering av lärarutbildningarna

Lärarutbildningarna utgör en stor del i högskolans verksamhet med närmare 35 000 studenter. En kraftig satsning behöver dock göras på lärarutbildningen särskilt inom naturvetenskap och teknik för att inte brist på lärare skall uppstå in på 2000-talet. För att på kort sikt påverka lärartillgången krävs att högskolan vidtar särskilda åtgärder. På lång sikt har högskolan stora möjligheter att anpassa sin utbildningsvolym av lärare för det aktuella behovet.

Behovet av nya lärare styrs av barnkullarnas storlek, men också av ålderssammansättning, tjänstgöringsgrad m.m. i den befintliga lärarkåren. De för närvarande låga födelsetalen som börjar ge genomslag i grundskolan om 6-7 år och den samtidiga ökningen av ungdomskullarna i gymnasieskolåldern bör särskilt uppmärksammas för den fortsatta dimensioneringen. Andelen arbetslösa lärare har under det senaste året ökat något. En stor del av de arbetslösa lärarna är deltidsarbetslösa. Det förekommer också att lärare undervisar i andra ämnen än det ämne de är utbildade för.

Läraryrket har beräknats med utgångspunkt från Statistiska Centralbyråns (SCB) och Statens skolverks senaste prognoser. En prognos har gjorts för perioden 2003-2005. Räknat från år 1997 kan högskolornas beslut om dimensioneringen av lärarutbildningen påverka examinationen av lärare i högskolornas program för lärarutbildning tidigast år 2001-2002. Om examensmålen från innevarande planeringsperiod och den därpå följande perioden uppnås kommer tillgången på nyutexaminerade lära-

re att förbättras. Trots detta kommer behovet att vara fortsatt stort av grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 och gymnasielärare. Behovet av grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 bedöms vara fortsatt minskande. Mot bakgrund av förändringar i behovet av lärare bör examensmålen för perioden 2000-2002 sättas högre.

EXAMENSMÅL OCH PLANERINGSINRIKTNING FÖR LÄRARUTBILDNINGARNA

ÅR EXAMINA	1997-99	2000-02 REVIDERAT	2003-05
Grundskollärare 4-9	4440	6240	4200
Gymnasielärare	3720	4485	4830
<i>Planeringsinriktning:</i>			
Grundskollärare 1-7	7500	5600	3000

Regeringen bedömer att examensmålet för grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 jämfört med tidigare beslut, tillfälligt bör höjas med 1180 under treårsperioden 2000-2002 åtföljt av en minskning under treårsperioden 2003-2005.

Regeringen bedömer att examensmålet för gymnasieläraryxamen jämfört med tidigare beslut, bör höjas med 415 under treårsperioden 2000-2002, åtföljt av en fortsatt ökning under treårsperioden 2003-2005. Hänsyn har härvid tagits till såväl maximumantalet elever i gymnasieåldrarna som till regeringens satsning på vuxenutbildning.

För de båda planeringsperioderna 2000-2002 och 2003-2005 gäller att utbildningen av lärare i matematik, naturorienterande ämnen och teknik skall prioriteras.

En viss minskning av antalet examinerade grundskollärare med inriktning mot årskurserna 1-7 bör ske under de båda kommande perioderna. Regeringen bedömer att utbildningen av grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 1-7 bör minska med motsvarande 1900 lärare under treårsperioden 2000-2002 och att minskningen bör fortsätta under treårsperioden 2003-2005. Minskningen skall främst ske i lärarutbildningen med inriktning på svenska -sambällsorientering.

Beträffande dimensioneringen av utbildningen för barn- och ungdomspedagoger återkommer regeringen under våren 1998 med förslag grundade på en översyn av hela barnomsorgsområdet. Mot bakgrund härav bedömer regeringen att det för närvarande inte finns skäl för högskolorna att ändra dimensioneringen av utbildningen för blivande barn- och ungdomspedagoger.

Åtgärder för att öka examinationen

Ändring av examensmålen för grundskollärare med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 och gymnasielärare under innevarande treårsperiod 1997-1999 och nästa planeringsperiod kräver aktiva insatser från högskolan.

Ett sätt kan vara att rekrytera studenter med ämneskunskaper till en praktisk-pedagogisk utbildning som ledet till en lärarexamen. Ett annat kan vara att erbjuda kompletterande vidareutbildning till deltidsarbetslösa lärare för att göra dessa mera efterfrågade på arbetsmarknaden. Fortbildning kan erbjudas lärare som önskar ändra inriktning

Högskolorna bör anstränga sig för att rekrytera personer med annan yrkesbakgrund till lärarutbildningen. Dessa skulle tillföra skolan värdefulla erfarenheter och impulser från andra samhällssektorer.

Erfarenheterna av de särskilda insatser som några högskolor har gjort för att rekrytera militärer som önskar bli lärare har hittills varit mycket positiva. Rekryteringen av militärer innebär också att fler män kommer in i skolan.

Lärare och skolans kvalitet

Rekryteringen av kompetenta lärare är en förutsättning för skolans utveckling och kvalitet. Detta förutsätter att kommunerna tar sitt ansvar som arbetsgivare och gör skolan till en attraktiv arbetsplats med en bra arbetsmiljö och goda utvecklingsmöjligheter. Andelen disputerade lärare i skolan är mycket liten och det skulle befrämja kvaliteten om fler disputerade lärare kom in i skolan.

Kvinnodominansen i lärarutbildningen och läraryrket är mycket stor. Det är angeläget att högskolorna vidtar åtgärder för att öka andelen manliga lärarstudenter. Denna fråga behandlas också av Lärarutbildningskommittén (dir. 1997:54) liksom frågan om hur övriga jämställdhetsaspekter skall tillgodoses i lärarutbildningen.

5.2.5 Konstnärliga utbildningar

Konstnärlig utbildning bedrivs vid sju konstnärliga högskolor i Stockholm, nämligen Danshögskolan, Dramatiska institutet, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, Operahögskolan i Stockholm och Teaterhögskolan i Stockholm. Vidare bedrivs konstnärlig utbildning vid Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet samt vid Luleå tekniska universitet. Inom den nya högskolan i Malmö planeras utbildningar inom området konst och kommunikation.

Regeringens förslag

De konstnärliga högskolorna i Stockholm föreslås erhålla medel för ytterligare 40 helårsstudenter fr.o.m. hösten 1998 enligt följande fördelning: Danshögskolan 2, Dramatiska institutet 5, Konstfack 14, Kungl. Konsthögskolan 3, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm 14, Operahögskolan i Stockholm 1 och Teaterhögskolan i Stockholm 1 helårsstudent.

4 miljoner kronor föreslås för fortsatta satsningar på de samarbetsprojekt som startats mellan de konstnärliga och de tekniska utbildningarna och näringslivet.

Högskolorna i Borås och Växjö, Mälardalens högskola och Malmö högskola föreslås få tillämpa ersättningsbeloppet för utbildningsområdet design.

Skälen för regeringens förslag: Den konstnärliga utbildningen är av stor betydelse för kulturlivet i landet och för samhället som helhet. Det är viktigt att den konstnärliga utbildningen återspeglar det samhälle den verkar i och att ett informations- och meningsutbyte sker mellan utbildningen och samhället. Samtidigt är det viktigt att de konstnärliga utbildningarna samarbetar och utbyter kunskaper och erfarenheter med andra former av högre utbildning. Därmed understryks den viktiga roll som den konstnärliga utbildningen har i vårt samhälle. Detta utgör sammantaget dels en fortsättning på de strävanden för de konstnärliga utbildningarna som regeringen uttryckte i budgetpropositionen för budgetåret 1997, dels en del av den tredje uppgiften - högskolornas uppgift att samverka med det omgivande samhället.

Kvalitet inom konstnärlig utbildning samt utökad fortbildning och vidareutbildning för yrkesaktiva konstnärer

De konstnärliga högskolorna i Stockholm föreslås erhålla medel för ett utökad antal helårsstudenter inom den expansion som föreslås för högskolan under budgetåret 1998 (avsnitt 5.2.1). Medlen avses finansiera en fortsatt förstärkning av kvaliteten samt fortbildning och vidareutbildning av yrkesaktiva konstnärer. Tilldelningen avser sammanlagt medel motsvarande 40 helårsstudenter. Respektive högskola erhåller medel i enlighet med ersättningsbeloppet för tillämpligt utbildningsområde. Motsvarande medeltilldelning för övriga konstnärliga utbildningar i landet får ske inom ramen för de platser som tilldelats Lunds, Göteborgs och Umeå universitet, samt Luleå tekniska universitet.

Följande fördelning mellan högskolorna föreslås: Danshögskolan 2, Dramatiska institutet 5, Konstfack 14, Kungl. Konsthögskolan 3, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm 14, Operahögskolan i Stockholm 1 och Teaterhögskolan i Stockholm 1 helårsstudent. Medel har beräknats under respektive anslag.

Design- och konstutbildning

Som ett led i regeringens satsning på formgivning och arkitektur ingår olika insatser till stöd för utveckling av utbildningen inom designområdet. Insatser föreslås bl.a. i budgetpropositionen för 1997.

Inslaget av konst och design bör öka i flera utbildningar, men främst inom ingenjers- och ekonomutbildningarna. Syftet är att skapa förståelse för betydelsen av god design inom varuproduktion samt att öka inslaget av design och formgivning inom tillverkningsindustrin och därmed göra svenska produkter mer konkurrenskraftiga.

Ersättningsbelopp

Vissa av högskolorna erbjuder utbildning inom designområdet utan att ha tilldelats rätten att tillämpa ersättningsbeloppet för utbildningsområdet design. Utbildningarna vid Högskolan i Borås (textil formgivning), Högskolan i Växjö (glasformgivning) och Mälardalens högskola (teknisk illustration) är särskilt lovvärda.

Regeringen föreslår att Högskolorna i Borås och Växjö, Mälardalens högskola och Malmö högskola skall få tillämpa ersättningsbeloppet för utbildningsområdet design. Högskolan i Borås erhåller maximalt ersättning för 23 helårsstudenter, Högskolan i Växjö 15 helårsstudenter, Mälardalens högskola 15 helårsstudenter och Malmö högskola 8 helårsstudenter. Högskolorna skall finansiera berörda utbildningar inom ramen för tillgängliga medel.

Samarbetsprojekt

I budgetpropositionen för budgetåret 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) avsattes 4 miljoner kronor för samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och de tekniska utbildningarna och näringslivet. Som planeringsförutsättning angavs samma belopp för budgetåren 1998 och 1999. En särskild utredare har på uppdrag av Utbildningsdepartementet lämnat förslag om fördelning av medlen för budgetåren 1997-99. Regeringen har fördelat medlen till tre lärosäten för fyra projekt i enlighet med utredarens förslag. Göteborgs universitet har tilldelats medel för ett projekt i samarbete med två kommuner i Västsverige för att öka designintresset hos mindre företag i kommunen. Umeå universitet har tilldelats medel för ett projekt som syftar till att ergonomiskt anpassa bärbara datorer till användarnas behov och arbetsmiljö. Konstfack har tilldelats medel för ett projekt som syftar till att skapa en bättre ljusmiljö i staden. Konstfack har vidare tilldelats medel för ett projekt som skall utforska gaturummets gestaltungsfrågor samt skapa nya gatmöbler, belysning, informationstavlor m.m. Projekten skall genomföras så att erfarenheterna långsiktigt kan tas tillvara i högskolans verksamhet.

Arbetsgrupp för arkitektur och formgivning

Regeringen har tillsatt en interdepartemental arbetsgrupp för arkitektur och formgivning. Arbetsgruppen skall lämna sina förslag den 15 oktober 1997. Förslagen skall därefter remissbehandlas och regeringen avser att återkomma till riksdagen våren 1998 med ett handlingsprogram.

Teaterutbildning*Dockspelar- och maskutbildning*

En treårig dockspelar- och maskutbildning har föreslagits av Dramatiska institutet. Regeringen avser att fr.o.m. 1998 ge Dramatiska institutet ett särskilt åtagande att i samarbete med Marionetteatern genomföra en dockspelar- och maskutbildning om 120 poäng. Antagning förutsätts ske vart tredje år och skall omfatta maximalt tre helårsstudenter.

Kulturprojekt*Kulturhuvudstadsåret 1998*

Stockholm har av EU:s kulturministrar utsetts att under år 1998 vara EU:s kulturhuvudstad. I budgetpropositionen för budgetåret 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97 UbU1, rskr. 1996/97:100) föreslogs att de konstnärliga högskolorna i Stockholm skulle erhålla sammanlagt 10 miljoner kronor för gemensamma projekt under Kulturhuvudstadsåret 1998 med kulturinstitutionerna i Stockholm och för att möjliggöra ett utbyte med motsvarande högskolor i Europa. Andra högskolor i Sverige skall också kunna delta i projekten.

Regeringen har fattat beslut om att tilldela Dramatiska institutet medlen. Dramatiska institutet skall samordna fördelningen av medlen mellan de projekt som de konstnärliga högskolorna i Stockholm kommer överens om. Dramatiska institutet skall senast den 1 april 1999 redovisa hur medlen har använts och resultaten av projekten.

Konstnärligt perspektiv berikar naturvetenskap, teknik och medicin

Regeringen avsatte budgetåret 1995/96 samt i budgetpropositionen för budgetåret 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97 UbU1, rskr. 1996/97:100) medel för projekt avsedda för konstnärers engagemang i den högre utbildningen särskilt inom områdena naturvetenskap, teknik och medicin. Medlen har fördelats av Högskoleverket. Högskolorna bör själva beakta att ett sådant erfarenhetsutbyte bör ingå som ett reguljärt inslag och själva finna former för hur konstnärer skall kunna inspirera till förnyelse i utbildningarna. Regeringen har erfarit att vid den nya högskolan i Malmö planeras utbildningar som skall medföra erfarenhetsutbyte mellan områdena konst och kommunikation. Utbildningarna skall utifrån ett mångvetenskapligt arbetssätt samspeja med

näringslivet och utnyttja modern informationsteknologi.

De konstnärliga högskolorna i Stockholm

Regeringen har i juni 1997 givit en särskild utredare i uppdrag att i samråd med de konstnärliga högskolorna i Stockholm, Kungl. Konsthögskolan undantagen, analysera lokalbehovet och föreslå en lämplig samlokalisering av dessa högskolor (Utredning om samlokalisering och eventuell verksamhetsmässig integrering av de konstnärliga högskolorna i Stockholm, dir. 1997:47). Utredaren skall också överväga en eventuell verksamhetsmässig integrering av utbildningarna.

Syftet med uppdraget är att genom en samlokalisering och eventuell integrering av de konstnärliga högskolorna i Stockholm skapa förutsättningar för ett nytt konstnärligt kraftcentrum. För att ge tyngd åt ett sådant kraftcentrum är det av vikt att så många som möjligt av berörda högskolor kan samlas till ett område. Med anledning av högskolornas relativt omfattande publika verksamhet är det också av vikt att lokaliseringen underlättar samverkan med andra kulturinstitutioner.

Regeringen avser att återkomma till riksdagen med förslag under år 1998. Som planeringsförutsättning bör gälla att de konstnärliga högskolorna i Stockholm vid en eventuell samlokalisering och verksamhetsmässig integrering bör erhålla 8,3 miljoner kronor för ökade hyreskostnader.

Stiftelsen Edsbergs Musikinstitut

En särskild utredare har haft Utbildningsdepartementets uppdrag (U 1997:C) att ge ett förslag till en framtida samorganisering och samlokalisering av Stiftelsen Edsbergs Musikinstitut med Kungl. Musikhögskolan i Stockholm. Utredaren inkom med sitt förslag den 30 maj 1997. Förslaget har överlämnats till utredningen om samlokalisering och eventuell verksamhetsmässig integrering av de konstnärliga högskolorna i Stockholm (dir. 1997:47).

5.2.6 Kompetensutveckling i arbetslivet

Riksdagen har med anledning av regeringens förslag i budgetpropositionen för 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) beslutat om generella utbildningsuppdrag för högskolorna. Detta uppdrag omfattar distansutbildning samt fortbildning och vidareutbildning. Högskolorna skall i årsredovisningarna redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att öka och utveckla kompetensutveckling av yrkesverksamma.

Arbetslivet präglas av att kunskap snabbt blir inaktuell och att krav på flexibilitet och förmåga att överblicka komplexa sammanhang ökar. Högsko-

lorna bör därför ha en pådrivande roll när det gäller att utveckla och erbjuda utbildningar som är attraktiva för yrkesverksamma, både till innehåll och form. Regeringens mål att pedagogiken vid högskolorna skall utvecklas ger möjligheter till kreativa former av kompetensutveckling. Pedagogik som i ökad utsträckning bygger på att integrera arbetslivets praktiska problem med högskolans teoretiska problem ger kompetens och kunskaper som är utvecklande för både lärare/forskare och praktiker.

Även forskningsverksamheten bör utveckla förmågan att bidra till kompetensutveckling.

Högskolans roll för kompetensutveckling måste även ses i ett större sammanhang. Andra organisationer och aktiviteter i samhället stödjer också kompetensutveckling. Det är viktigt att högskolans insatser samordnas med dessa så att arbetet blir så effektivt som möjligt. Ett exempel på sådana aktiviteter är Växtkraft - Mål 4 som finansieras av EU:s strukturfonder. Ett syfte med Växtkraft - Mål 4 är att stödja kompetensutvecklingen av lågutbildade kvinnor i vård och omsorg. Dessutom skall småföretagens arbetsorganisation och kompetens utvecklas.

Krav på att högskolan skall samverka med det omgivande samhället, högskolans tredje uppgift, har införts i 1 kap. 2 § högskolelagen (1992:1434). Inom ramen för tredje uppgiften bör begreppet kompetensutveckling få en vidare innebörd än tidigare. Kompetensutveckling kan sägas vara överordnat fortbildning och vidareutbildning. I det avseendet blir även högskolornas uppdragsutbildning ett bidrag till kompetensutveckling i arbetslivet. Olika former av forskningssamverkan utgör andra kompetensutvecklande insatser i den mån de bidrar till yrkesverkssammas lärande.

Högskolans roll i fortbildning och vidareutbildning

Högskolan har i flera decennier erbjudit möjligheter för fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma med grundläggande högskoleutbildning. Omfattningen har i allmänhet varit relativt blygsam och varierat mycket mellan olika lärosäten. Det är inte heller i dag helt lätt att teckna en rättvisande bild av omfattningen och inriktningen av högskolans roll i kompetensutvecklingen.

Motiven för yrkesverksamma att för kortare eller längre tid göra ett avbrott i sitt förvärsarbete är av olika slag. De kunskaper som gymnasieutbildningen givit är kanske inte nog för att kunna utföra de arbetsuppgifter som den enskilde vill ta på sig. Gymnasieutbildningen kan behöva kompletteras med kurser på högskolenivå. En grundläggande högskoleutbildning kan behöva kompletteras genom breddning av kunskaper till nya yrkesområden. För många finns också ett stort behov av att fördjupa och aktualisera sina kunskaper på högskolenivå i det specifika yrkesområde som man befinner sig inom.

En stor del av kompetensutvecklingen vid högskolan sker i form av distansutbildning. Denna gör

det möjligt att på ett flexibelt sätt erbjuda utbildning vid tidpunkt och på plats som i hög grad styrs av den enskildes egna önskemål. Den största delen av kompetensutvecklingen sker dock genom att yrkesverksamma deltar i kurser som huvudsakligen består av studerande med inriktning på en grundläggande högskoleexamen. Detta bidrar till en viss svårighet att mera exakt ange andelen högskolestuderande där studierna mera kan ses som ett led i en kompetensutveckling än som en första grundläggande högskoleutbildning. Till svårigheten i en sådan bedömning bidrar även det förhållandet att många yngre studenter medvetet varvar perioder med förvärsarbete och studier för en grundexamen.

En undersökning från 1997 (University Continuing Education in Sweden, Mälardalens Högskola) pekar på att närmare 40 000 personer med anställning varje år deltar i någon form av högskolestudier. Andelen kvinnor bland dessa är högre än bland de studerande i grundutbildningen, sannolikt ända upp till 75 %, med undantag för kurser inom teknik. Många utbildningar genomförs på distans eller på kvällstid. En stor del av kurserna genomförs som uppdragsutbildning och betalas således av arbetsgivarna. De största grupperna av studerande kommer från den offentliga sektorn, i första hand från utbildningsväsendet och från hälso- och sjukvården.

Vid många lärosäten har utbildning som särskilt riktar sig till personer i arbetslivet en relativt svag ställning och anses ofta ha en lägre status än den mer omfattande grundutbildningen. Det finns starka skäl att försöka förändra detta synsätt i synnerhet mot bakgrund av det starkt ökade behovet av sådan utbildning och den expansion högskolan genomgår nu och de närmaste åren.

Regeringen bedömer det angeläget att universitet och högskolor ökar volymen av utbildning riktad mot yrkesverksamma som en del i en önskvärd kompetensutveckling. Ökningen av denna utbildning bör minst vara proportionell mot den totala volymökningen vid respektive lärosäte. Innehåll, form och längd på kurserna i detta utbud av utbildning bör utvecklas i nära kontakt med företag och myndigheter och med god kännedom om de behov som finns i omgivande samhälle. Särskilt bör behovet av utbildning inom naturvetenskap och teknik liksom språk uppmärksammas.

Regeringen anser även att kompetensutveckling av personalen i vård- och omsorgssektorn är av stor vikt. Regeringen redogör för detta under utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg samt utgiftsområde 14 Arbetsmarknad och arbetsliv.

Distansutbildning och informationsteknik bör utnyttjas i större utsträckning än vad som sker i dag. Samarbete mellan lärosäten bör utvecklas liksom med t.ex. lärcentrum i kommuner.

Det är angeläget att en sammanhållen organisation skapas för denna typ av utbildning. Högskolans

ledning får därmed större möjligheter att styra och utveckla denna verksamhet.

Högskolans fortbildning och vidareutbildning sker i ökad utsträckning som uppdragsutbildning, d.v.s. betald av arbetsgivaren. Denna utveckling är i grunden positiv men regeringen vill understryka att uppdragsutbildningen inte får inkräkta på annan utbildning. Det kan tilläggas att det numera krävs regeringens tillstånd för att anordna uppdragsutbildning åt utländsk uppdragsgivare.

Regeringen avser att under hösten 1997 ta ställning till Högskoleverkets rapport (Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan) och därmed sammanhängande frågor.

När det gäller högskolornas forskningsverksamhet bör den utvecklas mot en mer nära kontakt med företag och förvaltningar. Forskningsprojekt inom lämpliga ämnesområden bör så långt det är möjligt utformas så att de bidrar till ett lärande i de organisationer som berörs. Genom ett närmare samarbete med företag och förvaltningar ökar möjligheterna att göra forskning och forskningsprojekt tillgängliga, så att de blir intressanta och utvecklande för de yrkesverksamma som berörs av projekten.

Det finns många olika exempel på hur högskolor redan idag arbetar för att forskningen skall bidra mer direkt till kompetensutveckling. Ett sätt att organisera möten mellan forskare och praktiker kan exemplifieras med de Regionala utvecklingscentrum för lärarutbildning som inrättats vid flera högskolor i landet (se avsnitt 5.2.4). Verksamhet av detta slag bör utvecklas vidare.

5.2.7 IT och högskolan

Allmänt

Högskolan har en nyckelroll när det gäller att stödja utnyttjandet av informationsteknikens (IT) möjligheter i samhället i allmänhet. Detta gäller inte minst för den betydelsefulla roll högskolan spelar för den regionala utvecklingen i Sverige. Bland de lyckosamma satsningar som under de senaste åren gjorts för samarbetet mellan högskola och regionalt näringsliv med hjälp av IT kan nämnas den utbildning som startat i Pajala. I Pajala har man en hög arbetslöshet samtidigt som man har en växande elektronikindustri med svårigheter att rekrytera kvalificerad arbetskraft. För att klara rekryteringsbehoven bedriver Umeå universitet i samarbete med bl.a. kommunen i dag en ingenjörsutbildning i elektronik och informationsteknik. Utbildningen har medfört möjlighet till kvalificerad kompetensutveckling på hemorten med hjälp av IT.

Vidare är det viktigt att högskolan utvecklar metoder för att med informationsteknik främja nya satsningar inom utbildningsväsendet. Teknikens möjligheter att ge ökad tillgänglighet underlättar

också rekryteringen av studenter genom att information och pedagogiskt material kan nå ungdomar och redan yrkesverksamma som annars inte skulle komma i direkt kontakt med högskolan. Universitet och högskolor skall vid utformandet av utbildningsutbudet särskilt beakta behovet av utbildade inom det informationsteknologiska området. För forskningens del öppnar informationstekniken ständigt nya perspektiv genom att den möjliggör informationstillgång och kontakter mellan forskare både regionalt, nationellt och globalt.

Vikten av kontinuerlig kompetensutveckling i form av fortbildning framhålls i alla sammanhang och gäller alla nivåer inom utbildningsområdet. Det ökande antalet studenter har medfört att studentgruppen har blivit alltmer heterogen med avseende på t.ex. förkunskaper, ålder, yrkeserfarenhet och deltidarbete parallellt med studierna. Detta kräver ökad flexibilitet i undervisningen varvid informationstekniken är ett viktigt hjälpmedel. Studier som har utförts av RRV talar för att högskolorna behöver intensifiera sina ansträngningar att utnyttja IT i utbildningen. Vidare visar studierna att det behövs en ökad satsning på att ge universitets- och högskolelärarna kompetens inom IT-området. För att kunna undervisa effektivt i dagens högskola krävs att lära- ren kan hantera IT.

En faktor som försvårar när det gäller att i större utsträckning använda datorstöd som inlärningshjälpmedel är den bristande tillgången på programvara. I början utvecklades många av de specialgjorda programmen av enstaka lärare. I takt med att programmen blivit alltmer sofistikerade är det inte längre möjligt att med en rimlig arbetsinsats konstruera program på detta sätt. I dag måste många kompetenser utnyttjas vilket förutsätter att flera personer samarbetar. Samtidigt har kostnaderna ökat för att utveckla programmen. En åtgärd som delvis förbättrat förutsättningarna är bildandet av särskilda resurscentrum där personer med olika kompetenser gemensamt kan utveckla nya programvaror. Centrum av denna typ har bildats vid flera svenska universitet och högskolor.

I samband med uppbyggnaden av nya högskolor tas också särskild hänsyn till de fördelar IT för med sig. Ett exempel härpå är Malmö högskola som kommer att integrera modern informationsteknologi för ett effektivt datorstöd i lärandet. Avsikten är att IT skall användas i stor omfattning både inom utbildning och administration.

Preparandkurs på Internet

En praktisk användning av IT, som också visar på en möjlighet att utnyttja den ökade tillgängligheten genom Internet runt om i landet, skulle kunna vara en preparandkurs inför högskolestudier förmedlad på Internet.

Det finns exempel där man har tagit fram och lagt ut en studievägledning omfattande ett antal avsnitt om vad man bör tänka på när det gäller framtida högre utbildning och vad högskolestudier innebär.

Genom den stora spridning över landet och den lättillgänglighet som skapas genom Internet via inte minst skolor och folkbibliotek skulle överblicken och kunskapen om högre utbildning öka genom en preparandkurs av nämnt slag. Kursen skulle kunna fungera som en förberedelse för den som planerar att påbörja en högskoleutbildning. Genom Internets spridning i världen skulle kursen, översatt till engelska, innebära en möjlighet för intresserade från andra länder att snabbt skaffa sig information om svensk högre utbildning.

Regeringen avser att ge Högskoleverket i uppdrag att utveckla och marknadsföra en Internetbaserad preparandkurs för högskolestudier på såväl svenska som engelska.

Lärcentrum

De flesta kommuner i landet har etablerat lärcentrum eller motsvarande. Uppgifterna för lärcentrumen kan vara många, men gemensamt för dem är att de tillhandahåller moderna tekniska metoder för olika slags utbildningar.

En stor del av högskolans distansutbildning förmedlas till studenterna via lärcentrum där en kvalificerad handledare förutsätts finnas till hands för studenterna. Det förekommer också samarbete mellan ett antal lärcentrum i nätverk som gemensamt beställer en högskolekurs som kan sändas samtidigt till ett flertal orter och därmed skapas en större studentgrupp.

Det ständigt växande antalet studenter vid universitet och högskolor talar för att en utbyggnad av verksamheten vid lärcentrumen bör ske och att större volymer av distansutbildning koncentreras dit.

En spridning av utbildning av alla slag till fler orter främjar även högskolans tredje uppgift genom att små och medelstora företag på skilda orter kan få ökad tillgång till skräddarsydd utbildning.

Med tanke på den försöksverksamhet som pågår inom ramen för Distansutbildningskommittén (se nedan) finns det anledning för regeringen att återkomma till riksdagen i denna fråga när kommittén redovisat sina förslag, vilket beräknas ske i maj 1998.

Särskilda satsningar

Lärarytelse

I och med den ökande IT-användningen förändras lärarnas roll. Det är av största vikt att lärarna har erforderlig kompetens inom området. 15 miljoner kronor har anvisats för att utveckla lärarytelsekompetens och för att bibringa studenterna nödvän-

diga färdigheter i IT-användning. Medlen fördelas av Högskoleverket till olika projekt som främjar användningen av IT i lärarytelse. Projekten påbörjas under 1997 och resultaten skall redovisas våren 1999.

Spridning av tillgång till information

Den kompetens och de möjligheter som finns inom Swedish University Computer Network (SUNET) har utnyttjats för att sprida tillgången till information. Högskoleverket har fått i uppdrag att erbjuda alla kommuner att ansluta länsbiblioteken, länsmuseumerna och huvudbiblioteken med god kapacitet till SUNET. De flesta kommunerna har uttryckt intresse för anslutningen till SUNET.

Distansutbildning med IT

Den särskilde utredare, Distansutbildningskommittén (U 1995:07), som tillsattes av regeringen våren 1995, driver inom ramen för sitt arbete försöksverksamhet med ett 100-tal projekt som skall ge underlag för kommitténs slutsatser och förslag om en framtida strategi för den samlade distansutbildningen i Sverige. Särskilda resurser har anvisats för dessa projekt. Kommittén skall redovisa sina förslag i maj 1998. I mars 1997 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv till kommittén (dir. 1997:49) enligt vilka kommittén, i anslutning till sitt ursprungliga uppdrag, skall analysera möjligheterna att utveckla den organisation, den pedagogik och de läromedel som universiteten och högskolorna tillämpar respektive använder vid undervisning med hjälp av IT. Uppdraget gäller såväl reguljär undervisning på högskoleorten som undervisning på distans.

Avsikten är att erfarenheterna från försöksprojektet skall ligga till grund för belysning av dels framsteg och hinder inom distansutbildningsområdet, dels den inriktning framtida åtgärder bör ha. De erfarenheter man hittills har gjort är att den nya tekniken inneburit att man nått nya målgrupper för studier, ny pedagogik behöver utvecklas samt att tekniken och metodiken ofta höjer aktiviteten hos den studerande vilket inneburit en förbättrad inlärning. Tekniken möjliggör också kontinuerlig kontakt med läraren under studietiden.

En mer utförlig utvärdering av projekten kommer att ske under hösten 1997 med en slutlig rapport under våren 1998.

Högskoleverket har även i uppdrag att erbjuda högskolestudenter förbindelse med SUNET lokalt för studieändamål, bl.a. i samband med distansutbildning.

5.3 Nya högskolor

Generellt sett är utbildningsnivån högre i storstadskommuner och på universitetsorterna än i övriga landet. Orter och regioner med högskoleutbildning har ett expansivt näringsliv. Den all-

männa utbildningsnivån hos befolkningen är hög och övergången från gymnasieskola till universitet är god. Enda undantaget bland storstadskommunerna är Malmö. Ett led i regeringens politik att göra högskoleutbildning mer tillgänglig för alla medborgare är etableringen av nya högskolor i Malmö och på Gotland.

5.3.1 Malmö högskola

Regeringens förslag:

- Den blivande Malmö högskola tillförs resurser motsvarande 300 helårsstudenter.
- Den lärarutbildning och den tekniska utbildning samt övrig verksamhet som Lunds universitet bedriver vid enheterna Lärarhögskolan i Malmö samt vid Lunds Tekniska Högskola i Malmö (LTH-Malmö) förs över till Malmö högskola i samband med att denna blir en självständig statlig högskola. Resurser motsvarande sammanlagt 3 800 helårsstudenter inom utbildningsområdena teknik och naturvetenskap, samhällsvetenskap, humaniora, teologi samt undervisning förs per den 1 juli 1998 från anslag B 3. Lunds universitet: Grundutbildning till anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., anslagsposten 11. Malmö högskola.
- Den blivande Malmö högskola tillförs såväl permanenta som engångsvisa forskningsresurser.

Regeringens bedömning:

- Som planeringsförutsättning bör gälla att odontologiska fakulteten vid Lunds universitet, även kallad Tandvårdshögskolan, förs över till den blivande Malmö högskola. Överföringen skall ske under förutsättning att detta skulle gagna utbildningen och forskningen vid såväl Malmö högskola som Tandvårdshögskolan samt vara till nytta för regionen.
- I enlighet med riksdagens beslut med anledning av 1997 års budgetproposition bör som planeringsförutsättning vidare gälla att Malmö högskola tilldelas ytterligare resurser motsvarande 1 500 helårsstudenter år 1999.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Bakgrund

Riksdagen beslutade med anledning av förslag i budgetpropositionen för år 1997 att en ny högskola skulle inrättas i Malmö och tillföras resurser motsvarande 3 000 helårsstudenter för budgetperioden 1997-1999 (prop. 1996/97:1 utg.omr. 16, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100). Regeringen tillsatte i oktober 1996 Organisationskommittén för Malmö högskola (dir. 1996:74; U 1996:06). Kommitténs uppdrag är att planera verksamheten vid en ny högskola i Malmö och att göra de förberedelser som krävs samt, under förutsättning av riksdagens beslut, starta verksamheten och därvid fungera som uppdragsgivare avseende grundutbildning som anordnas av andra universitet och högskolor.

Verksamheten vid Malmö högskola skall präglas av förnyelse avseende såväl grundläggande högskoleutbildning som forskning. Kurser och program skall vara förankrade i ett samhällsbehov och med pedagogiskt nytänkande i undervisningen. Riksdagen har med anledning av regeringens förslag i förra årets budgetproposition fattat beslut om huvudsaklig inriktning av verksamheten vid den nya högskolan. Organisationskommittén planerar och har startat utbildningar inom följande områden: Teknik och ekonomi, Lärarutbildning, Hälsa och samhälle, Konst och kommunikation, Natur- och resurshushållning, Internationell migration och etniska relationer (IMER) samt Centrum för kompetensutveckling. De tre sistnämnda områdena skall dessutom tillsammans med Europakunskap samt Jämställdhet och genuskunskap utgöra profilmråden för hela verksamheten. Utbildningen har utvecklats och planerats i nära kontakt med det omgivande samhället i syfte att den kunskap och kompetens utbildningen ger skall bidra till att lösa långsiktiga samhällsproblem. För att åstadkomma förnyelse och gränsöverskridande kommer verksamheten att indelas i flervetenskapliga och tvärvetenskapliga områden som inte följer de traditionella ämnesgränserna.

Organisationskommittén har enligt direktiven lämnat ett förslag till regeringen hur de enheter vid Lunds universitet som idag bedriver verksamhet i Malmö bör organiseras efter år 1997. Lunds universitet har beretts tillfälle att yttra sig över organisationskommitténs förslag. För att ge bästa tänkbara förutsättningar för samarbete bör enligt organisationskommitténs mening samtliga högskoleutbildningar i Malmö lokaliseras till antingen Universitetsholmen eller till Universitetssjukhuset MAS. En arkitekttävling är utlyst med denna utgångspunkt och de tävlandes förslag skall behandlas av en jury under hösten 1997. De första nya byggnaderna skall enligt planerna vara inflyttningsklara hösten år 2000.

Vidare förbereder kommittén anställning av lärare och rektor samt ansökningar till Högskoleverket om rätt att utfärda vissa examina. Organisationskommitténs arbete bedrivs så att en statlig högskola kan inrättas i Malmö senast den 1 juli 1998.

Resurser

Grundutbildning

Malmö högskola skall byggas upp successivt. För år 1997 har beräknats ett anslag för grundutbildningen om 33 013 000 kronor och organisationskommittén har utlyst närmare 850 utbildningsplatser till hösten 1997. Antalet förstahandssökande var drygt 4 000 och enligt preliminära uppgifter har 1 000 studenter antagits till kurser inom utbildningsområdena Teknik och ekonomi, Natur och resurshushållning, IMER, Hälsa och samhälle samt Centrum för kompetensutveckling. Studenterna har antagits till utbildningar vid Lunds universitet, Vårdhögskolan i Malmö, Högskolan i Halmstad, Högskolan Kristianstad och Sveriges lantbruksuniversitet, som på uppdrag av organisationskommittén anordnar kurser vid den blivande Malmö högskola.

Riksdagen beslutade i enlighet med förslaget i 1997 års budgetproposition att Malmö högskola skall tilldelas resurser motsvarande 3 000 helårsstudenter för perioden 1997-1999. Vidare godkände riksdagen regeringens förslag i 1997 års ekonomiska vårproposition om ytterligare nya utbildningsplatser för budgetåret 1998 (prop. 1996/97:150 utg.omr. 16, bet. 1996/97:FiU20, rskr. 1996/97:284). Regeringen föreslår att 300 av dessa förläggs till Malmö högskola. För år 1998 har regeringen beräknat 171 130 000 kronor för Malmö högskola. Intill dess att en statlig högskola inrättas disponeras medlen av Organisationskommittén för Malmö högskola (U 1996:06).

Den nya högskolan skall byggas upp i samarbete med de redan existerande högskoleenheterna i området. Regeringen föreslog i 1997 års budgetproposition att Lunds universitets nuvarande verksamhet i Malmö delvis skall ingå i den nya högskolan och gav organisationskommittén i uppdrag att utreda frågan om hur samarbete med, respektive integration av, dessa befintliga högskoleutbildningar skall ske.

Organisationskommittén föreslår i den skrivelse som lämnades till regeringen den 1 augusti 1997 att ingenjörsutbildning och lärarutbildning som idag bedrivs vid Lunds universitet och övrig verksamhet vid enheterna Lärarhögskolan i Malmö och LTH-Malmö vid Lunds universitet skall sammanföras med Malmö högskola den 1 juli 1998. Undantag från principen att samtliga utbildningar i Malmö – förutom de medicinska och odontologiska utbildningarna – bör ha sin organisatoriska hemvist i Malmö högskola görs nu för de konstnärliga utbildningarna.

Dessa föreslås även i fortsättningen tillhöra Lunds universitet. Enighet råder dock med Lunds universitet om att verksamheten vid Teaterhögskolan, Musikhögskolan och Konsthögskolan bör samlokaliseras med Malmö högskola för att underlätta ett nära samarbete. Vidare föreslår organisationskommittén, under förutsättning att huvudmannskapet för Vårdhögskolan i Malmö överflyttas till staten, att den överförs till Malmö högskola.

Regeringen delar organisationskommitténs uppfattning och föreslår att resurser motsvarande 3 800 helårsstudenter inom utbildningsområdena humaniora, samhällsvetenskap, naturvetenskap, teknik, undervisning och övrigt förs från Lunds universitet till Malmö högskola per den 1 juli 1998 avseende ingenjörs- och lärarutbildningarna. Regeringen har vidare erfarit att Lunds universitet och Organisationskommittén för Malmö högskola har slutit avtal om finansieringen av samlokaliseringen av verksamheten vid Teaterhögskolan, Musikhögskolan och Konsthögskolan med Malmö högskola. Innehållet i avtalet innebär att Lunds universitet ersätter Malmö högskola med hyresmedel för de tre konstnärliga utbildningarna som skall lokaliseras till Universitetsholmen.

Odontologiska fakulteten vid Lunds universitet, även kallad Tandvårdshögskolan, har visat intresse för att ingå som en del i Malmö högskola. Regeringens principiella inställning är att Tandvårdshögskolan bör föras över till Malmö högskola. Det slutgiltiga beslutet bör dock göras beroende av en analys av vilken organisatorisk tillhörighet som bäst gagnar såväl Malmö högskolas planerade utbildningar som den odontologiska utbildningen och forskningen samt av vilken lösning som är till störst nytta för regionen.

Kommittén En ny högskola i Malmö framhöll i sitt betänkande Högskolan i Malmö (SOU 1996:120) att Malmö högskola, inklusive Lunds universitets verksamhet i Malmö, skulle kunna omfatta drygt 14 000 helårsstudenter några år in på 2000-talet. Regeringen anser att omfattningen av utbyggnaden måste bli beroende av den finansiering som kan åstadkommas.

Forskning

Forskningen vid Malmö högskola skall bedrivas i projektform med en permanent grundorganisation finansierad med statliga medel. En intressant forskningsmiljö kan skapas genom att forskningsresurser förs samman till en flervetenskaplig struktur med en problemorienterad ansats för verksamheten. Den grundläggande princip som slogs fast av kommittén En ny högskola i Malmö var att forskningen skall inriktas mot den grundläggande högskoleutbildningens behov av forskningsanknytning för att främja kvaliteten och kunskapsutvecklingen inom högskolans områden för utbildning.

Forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna har stor betydelse för grundutbildningens kvalitet och för lärarnas kompetensutveckling. Regeringen framhöll i budgetpropositionen för budgetåret 1997 att det vid de mindre och medelstora högskolorna finns goda miljöer för forskning och föreslog att permanenta forskningsresurser skulle tilldelas de mindre och medelstora högskolorna (prop. 1996/97:1 utg.omr. 16, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100). Dessa skulle fritt kunna disponeras av respektive högskola för att högskolan skall kunna utveckla forskningen under eget ansvar. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag.

För år 1998 föreslås Malmö högskola tilldelas forskningsmedel om sammanlagt 26,2 miljoner kronor varav 10,2 miljoner kronor permanent vilka har beräknats under anslaget B 46. Forskning och konstnärligt utvecklingsarbete vid vissa högskolor. Intill dess att en statlig högskola inrättas disponeras medlen av Organisationskommittén för Malmö högskola (U 1996:06). Som planeringsförutsättning bör gälla att Malmö högskola på sikt tilldelas ökade permanenta forskningsresurser.

Särskilda kostnader

Regeringen konstaterade redan när det gällde Södertörns högskola att uppbyggnaden av en ny högskola innebär stora svårigheter att finansiera planerings- och utbildningskostnaderna inom de ordinarie ersättningsbeloppen för olika utbildningsområden. En högskola som har varit verksam under ett antal år har möjlighet att vid en ny utbildningssatsning omprioritera medel från andra verksamheter, vilket inte en högskola under uppbyggnad kan göra.

Uppbyggnaden av en ny högskola medför dessutom lånekostnader för investeringar som ej kan täckas av de ordinarie ersättningsbeloppen för helårsstudenter och helårsprestationer. Total nyanskaffning av all inredning och utrustning medför betydligt högre lånekostnader än vad som gäller för etablerade högskolor, vilka förnyar sin inredning och utrustning kontinuerligt. En högskola under uppbyggnad kan dessutom inte maximalt utnyttja lokaler, inredning och utrustning för att på det sättet generera ersättning för helårsstudenter och helårsprestationer.

För kostnader för planering, utveckling och uppbyggnad av högskolan och dess verksamhet har Organisationskommittén för Malmö högskola erhållit 25 miljoner kronor under budgetåret 1997. Som ett ytterligare bidrag till de särskilda uppbyggnadskostnaderna, för att bygga upp ett sekretariat för administrativ samordning av forskningsprojekt och för projekt som förenar forskning rörande konsekvenserna av brobygget över Öresund med forskning kring europafrågor, beslutade riksdagen i enlighet med regeringens förslag i 1997 års ekonomiska vårproposition att tilldela Organisationskommittén för Malmö högskola 18 323 000 kronor (prop.

1996/97:150 utg.omr. 16, bet. 1996/97:FiU20, rskr. 1996/97:284).

5.3.2 Högskola på Gotland

Regeringens förslag

En ny högskola på Gotland tillförs resurser för ytterligare 200 helårsstudenter hösten 1998, vilket innebär ett sammanlagt tillskott av resurser för 900 helårsstudenter under perioden 1997-1999.

Skälen för regeringens förslag: Riksdagen behandlade med anledning av budgetpropositionen (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) frågan om inrättande av en självständig högskola på Gotland. Regeringen aviserade i budgetpropositionen att en organisationskommitté skulle tillsättas för att förbereda omorganisationen av Högskoleutbildning på Gotland till en självständig högskola. Regeringen tillsatte organisationskommittén den 7 januari 1997.

Enligt direktiven (dir. 1996:96) är organisationskommitténs huvuduppgift att organisera om den nuvarande högskoleutbildningen på Gotland till en självständig högskola. Vidare skall organisationskommittén under ett övergångsskede driva verksamheten och fungera som uppdragsgivare när det gäller den grundutbildning som anordnas av andra universitet och högskolor.

Organisationskommitténs arbete

Organisationskommittén har i skrivelse i anslutning till budgetunderlaget för 1998 redogjort för huvudinriktningen för den framtida verksamheten. En framtida högskola på Gotland har enligt kommittén möjligheter att utveckla intressanta utbildningar med unika kombinationer mellan t.ex. humanistisk och konstnärlig utbildning och utbildning inom teknik eller andra områden. Kommittén menar att en högskola på Gotland har goda förutsättningar att utveckla flerdisciplinära program med inriktning mot Östersjöregionen.

Den ingenjörs- och lärarutbildning liksom den speciella utbildning i företagsekonomi med inriktning mot IT som idag ges bör även fortsättningsvis bedrivas på Gotland. Vidare arbetar kommittén med att utveckla utbildningar inom det humanistiska/kulturvetenskapliga området, bl.a. inom områdena kulturarv och samhälle, byggnadsrestaureering/ekologiskt byggande, inom området samhällssäkerhet och det ekologiska området med tonvikt på för Östersjöregionen särskilt relevant ekologi.

Fortbildning och vidareutbildning inom olika efterfrågade ämnesområden skall kunna erbjudas.

Vissa utbildningar kommer även fortsättningsvis att bedrivas i samarbete med andra universitet och högskolor, reglerade i avtal med berörda lärosäten.

Det s.k. sommaruniversitetet har hittills varit en framgångsrik verksamhet. Den bör kunna utvecklas ytterligare såväl till innehåll som omfattning.

Regeringen har erfarit att organisationskommittén under hösten kommer att ansöka om examensrättigheter hos Höskoleverket.

Målet bör vara att verksamheten i slutet av budgetperioden 1997-1999 skall omfatta 1 200 helårsstudenter. Enligt organisationskommittén bör målet vara att verksamheten vid slutet av nästa budgetperiod år 2002 skall omfatta omkring 2 200 helårsstudenter.

Planeringen för högskoleutbildningen på Gotland är inriktad mot att en självständig högskola skall kunna inrättas senast den 1 juli 1998. Regeringen avser att återkomma till riksdagen i denna fråga under våren 1998.

Resurser

Uppbyggnaden av en ny högskola innebär initialt svårigheter att finansiera planerings- och utbildningskostnaderna inom ordinarie ersättningsbelopp. I likhet med vad som beskrivits under avsnitt 5.3.1 Malmö högskola krävs särskilda medel för uppbyggnad av en högskola på Gotland.

För 1998 har regeringen beräknat medel under anslaget B 33. Högskoleutbildning på Gotland: Grundutbildning med 40,7 miljoner kronor. Intill dess att en statlig högskola inrättas disponeras medlen av Organisationskommittén för en ny högskola på Gotland (U 1997:01).

5.4 Resurser för forskning och forskarutbildning

5.4.1 Inledning

Riksdagen har med anledning av regeringens budgetproposition för år 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) beslutat om ökade resurser för forskning och forskarutbildning. Beslutet har bl.a. inneburit att de mindre och medelstora högskolorna tilldelats ökade och permanenta forskningsresurser. Denna utbyggnad bidrar, enligt regeringens uppfattning, till att några av de mindre och medelstora högskolorna under budgetperioden 1997-1999 kan komma att uppfylla kriterierna för benämningen universitet (prop. 1996/97:1 Utgifts område 16, sid 77). Mitthögskolan har till regeringen inkommit med en ansökan om att få benämnas Mittuniversitetet. Ansökan prövas för närvarande av Höskoleverket. Regeringen har erfarit att ytterligare tre högskolor förbereder ansökningar om rätten att benämnas universitet.

Utbyggnaden av de mindre och medelstora högskolornas permanenta forskningsresurser innebär att dessa högskolor år 1997 förfogar över cirka 5 % av det belopp som riksdagen anslår till forskning vid universitet och högskolor. Denna utbyggnad måste fortsätta vid alla högskolor. I takt med att de mindre och medelstora högskolornas forskningsresurser byggs ut ökar deras möjligheter att rekrytera kvalificerade forskare och kontakterna med näringslivet fördjupas. Utbyggnaden av forskningen är även ett led i att stärka kvaliteten inom grundutbildningen. Regeringen avser att följa upp hur högskolorna utnyttjar de tilldelade resurserna så att frågan blir belyst i ett övergripande forskningspolitiskt sammanhang och kan utgöra grund för en framtida fördelning av resurserna. Denna uppföljning bör kunna ske inom ramen för den parlamentariska forskningsutredningen och ligga till grund för att komplettera resurstilldelningssystemet för högre utbildning med kriterier för de permanenta forskningsresursernas fördelning till de mindre och medelstora högskolorna. Sådana kriterier bör bygga på att högskolorna kan visa upp en kvalificering och en viss grad av specialisering, som kommer till uttryck i bland annat godkända magisterutbildningar, professorsprogram, egen forskning inom vissa områden samt goda infrastrukturella förutsättningar för forskning och utbildning.

Regeringen har i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) föreslagit att anslag för forskning och forskarutbildning till universiteten och de högskolor som riksdagen beslutar skall ges till fyra vetenskapsområden: humanistisk-samhällsvetenskapligt, medicinskt, naturvetenskapligt och tekniskt. För vart och ett av lärosätena skall riksdagen besluta om anslaget storlek och vilka av ovan nämnda vetenskapsområden som skall anvisas resurser för forskning och forskarutbildning. För varje lärosäte som tilldelas resurser för ett vetenskapsområde kommer regeringen att föreslå särskilda uppdrag för forskning. De särskilda uppdragen skall bl.a. vid behov säkerställa att forskning bedrivs vid något eller några lärosäten inom ämnesområden som är av nationellt intresse.

I samma proposition föreslår regeringen vidare att de mindre och medelstora högskolorna själva skall, utan beslut av Höskoleverket, besluta vilka professorer som skall anställas.

Propositionens förslag i denna del föreslås träda i kraft den 1 januari 1999. Under förutsättning att riksdagen godkänner regeringens förslag kommer regeringen i budgetpropositionen hösten 1998 att lämna förslag om resurser till vetenskapsområden.

I syfte att få en helhetssyn på den svenska forskningspolitiken tillsatte regeringen den 22 maj 1997 en parlamentarisk kommitté (dir. 1997:67). Kommittén har till uppdrag att analysera de svenska statliga forskningsinsatserna med utgångspunkt från samhällets behov och forskningens möjligheter samt an-

svarsfördelningen mellan statsmakterna och myndigheter, mellan myndigheter och andra finansiärer liksom mellan myndigheterna inbördes. Kommittén skall vidare lämna förslag om övergripande och långsiktig inriktning av de statliga forskningsinsatserna samt förslag om forskningsorganisation och ansvarsfördelning mellan berörda organ och hur samverkan och kunskapsöverföring skall ske mellan universitet och högskolor och samhällslivet i övrigt.

I det följande föreslår regeringen resurser för satsningar på angelägna forskningsområden vid universitetet. Vidare föreslås satsning på vetenskaplig kompetensutveckling. De resurser som regeringen föreslår möjliggör även en ökad anställning av professorer eller forskare inom området. Det ankommer emellertid på respektive lärosäte att bedöma de olika behoven. Vidare föreslås satsningar på forskarutbildning. Förstärkningarna har beräknats under respektive lärosätes anslag. I fördjupade anslagsframställningar för perioden 1997-1999, i budgetunderlag för år 1998 samt i skrivelser och vid uppvaktningar har företrädare för högskolorna framfört önskemål om forskningssatsningar inom en rad områden. Dessa förslag har endast delvis kunnat beaktas i denna proposition. Det är emellertid regeringens uppfattning att det bör vara möjligt för högskolorna själva att genomföra de förslag som bedöms som angelägna genom omprioriteringar inom ramen för ordinarie anslag.

Regeringen föreslår vidare att de mindre och medelstora högskolorna, Lärarhögskolan i Stockholm, Idrottshögskolan i Stockholm, Teaterhögskolan i Stockholm, Malmö högskola samt högskoleutbildning på Gotland erhåller fortsatt ökning av permanenta forskningsresurser. Vid sidan av de satsningar som regeringen föreslår i denna proposition kommer forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna att förstärkas med fleråriga satsningar från några av forskningsstiftelserna.

Den sammanlagda utbyggnaden av forskningen vid landets högskolor framgår av nedanstående tabell. De totala nivåer som redovisas förutsätter fortsatta insatser från forskningsstiftelserna.

ANSLAG		ANSLAG 1997	ANSLAG 1998	TOTAL NIVÅ 1998 ¹
B 2	Uppsala	906 412	952 889	952 889
B 4	Lund	941 950	977 689	977 689
B 6	Göteborg	723 664	784 320	784 320
B 8	Stockholm	743 788	776 182	776 182
B 10	Umeå	500 155	522 150	522 150
B 12	Linköping	323 203	343 420	343 420
B 14	KI	558 025	603 168	603 168
B 16	KTH	487 667	506 501	510 501 ²
B 18	Luleå	166 997	178 285	183 285
Summa universitet		5 351 862	5 644 604	5 653 604
B 46:				
1	Karlstad	30 304	42 612	57 612
2	Växjö	30 414	52 723	57 723
3	Örebro	30 523	52 833	63 833
4	Mitthögskolan	30 025	52 329	61 329 ²
5	Borås	6 154	9 212	19 212
6	Dalarna	21 901	25 168	30 168
7	Gävle /Sandviken	11 745	14 877	19 877
8	Halmstad	17 975	21 190	31 190
9	Kalmar	17 974	21 189	26 189
10	Karlskrona/Ronneby	18 043	21 259	39 259 ²
11	Kristianstad	5 638	13 689	18 689
12	Skövde	9 889	12 997	22 997
13	Trollhättan/Uddevalle	5 418	8 467	18 467
14	Mälardalens högskola	17 996	21 211	26 211
15	Södertörns högskola	11 000	12 138	17 138
16	Idrottshögskolan	3 327	4 363	4 363
17	Lärarhögskolan i Stockholm	12 234	13 389	13 389
18	Danshögskolan	2 597	2 632	2 632
19	Dramatiska institutet	2 199	2 228	2 228
20	Konstfack	2 606	2 641	2 641
21	Kungl. Konsthögskolan	1 237	1 253	1 253
22	Kungl. Musikhögskolan	2 662	2 697	2 697
23	Operahögskolan	2 098	2 126	2 126
24	Teaterhögskolan	1 237	2 246	2 246
25	Malmö högskola		21 225	26 225
26	Gotland		1 992	6 992
Summa högskolor		295 196	438 686	576 686
B44:1	Chalmers	334 173	344 873	344 873
B44:3	Jönköping	17 461	19 867	19 867
Summa CTH och HJ		351 634	364 740	364 740
Totalt		5 998 692	6 448 030	6 595 030

1. Inklusive insatser från forskningsstiftelserna.

Från KK-stiftelsen 102 miljoner kronor; från CTH 30 miljoner kronor

2. Inklusive Forskarskola i teleinformatik, 4 milj kr för KTH

resp Mitthögskolan samt 7 milj kr för Högskolan i Karlskrona/Ronneby

5.4.2 Resurser

I det följande presenteras regeringens förslag beträffande satsningar på forskning och forskarutbildning samt förslag till satsningar på olika forskningsområden. Medlen har beräknats under respektive lärosätes anslag.

Regeringens förslag:

- Universiteten samt högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro, Mitthögskolan, Högskolan i Borås, Högskolan Dalarna, högskolorna i Gävle/Sandviken, Halmstad, Kalmar, Karlskrona/Ronneby, Högskolan Kristianstad, högskolorna i Skövde, Trollhättan/Uddevalla, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Idrottshögskolan i Stockholm, Lärarhögskolan i Stockholm, Teaterhögskolan i Stockholm, Malmö högskola, Högskoleutbildning på Gotland, Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping skall erhålla medel för vetenskaplig kompetensutveckling av högskolans lärare och förstärkning av studiefinansieringen i forskarutbildningen.
- Uppsala universitet skall erhålla medel för lokal-kostnader för Gustavianum.
- Uppsala universitet skall erhålla medel för Kollegiet för samhällsforskning (SCASS).
- Uppsala universitet skall erhålla medel för Torgny Segerstedts gästprofessur.
- Lunds universitet skall erhålla medel för verksamheten vid Skissernas museum.
- Lunds universitet skall erhålla medel till ökade hyreskostnader för Biomedicinskt centrum.
- Göteborgs universitet skall erhålla medel för tvärvetenskaplig, gränsöverskridande forskning och forskarutbildning inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet.
- Göteborgs universitet skall erhålla medel till ökade hyreskostnader för Centrum för experimentell biomedicin.
- Göteborgs universitet skall erhålla medel för forskning inom området oorganisk kemi.
- Stockholms universitet skall erhålla medel för forskning vid Centrum för invandrarforskning.
- Stockholms universitet skall erhålla medel för forskningsområdet svenska för döva.
- Stockholms universitet skall erhålla medel för forskning och vård av Tage Erlanders arkiv.
- Linköpings universitet skall erhålla medel för ett nytt tema, Tema Etnicitet.
- Linköpings universitet skall erhålla medel för uppbyggnad av tvärvetenskaplig forskarutbildning.
- Kungl. Tekniska högskolan skall erhålla medel för forskning om infrastrukturens ekonomi.
- Karolinska institutet skall erhålla medel för ökade hyreskostnader med anledning av upprustningen av institutets lokaler.
- Luleå tekniska universitet skall erhålla ytterligare medel för forskning och forskarutbildning inom filosofisk fakultet.

Regeringens bedömning:

För 1999 bör planeringsförutsättningen vara att

- Uppsala universitet erhåller ytterligare medel för lokalkostnader för Gustavianum.
- Lunds universitet erhåller ytterligare medel för verksamheten vid Skissernas museum.
- Lunds universitetet erhåller medel till ökade hyreskostnader för nya och ombyggda lokaler för Biomedicinskt centrum.
- Stockholms universitet bör tillsammans med Kungl. Tekniska högskolan erhålla medel för hyreskostnader för Fysikcentrum.
- Umeå universitet erhåller medel för hyreskostnader för kemiskt-biologiskt centrum.
- Kungl. Tekniska högskolan bör tillsammans med Stockholms universitet erhålla medel för hyreskostnader för Fysikcentrum.
- Kungl. Tekniska högskolan erhåller medel för hyreskostnader för ett nytt bibliotek.
- Luleå tekniska universitet erhåller ytterligare medel för uppbyggnad av forskning och forskarutbildning inom filosofisk fakultet.
- Chalmers tekniska högskola AB erhåller medel för mikroelektroniskt centrum.

Förslag har också lämnats enligt följande

- För lärarutbildningarnas forskningsanknytning föreslås resurser (avsnitt 5.2.4)
- För ett tekniskt forskningsinstitut i Göteborg (avsnitt 7.1)

Planeringsförutsättning för 1999 har också lämnats enligt följande

- Linköpings universitet erhåller medel för Himmel och hav - ett teknik- och naturvetenskapscentrum (avsnitt 5.2.3)

Skälen för regeringens förslag och bedömning:*Kompetensutveckling av högskolelärare samt förstärkning av studiefinansieringen i forskarutbildningen*

I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) förordar regeringen en jämnare fördelning av arbetsuppgifterna mellan de anställda högskolelärarna. Det är därför naturligt att medel tillskjuts för högskolelärarnas vetenskapliga kompetensutveckling. Den reformering av forskarutbildningen som föreslås i förevarande proposition (avsnitt 5.5) bör åtföljas av förstärkta resurser för studiefinansieringen.

Riksdagen beslutade med anledning av regeringens förslag i vårpropositionen (prop. 1996/97:150, bet. 1996/97:FiU20, rskr. 1996/97:284) att avsätta 236 miljoner kronor för högskolelärares kompetensutveckling, bl.a. genom utökade möjligheter till forskning i tjänsten, samt för förstärkning av studiefinansieringen i forskarutbildningen. Detta är en viktig satsning som kommer att främja kvaliteten i högskolans utbildning.

Tillskottet innebär enligt regeringens bedömning en förstärkning motsvarande cirka 350 anställningar som doktorand. Utöver denna satsning har Riksbankens Jubileumsfond delat ut medel för cirka 100 anställningar som doktorand. Flera forskningsstiftelser avser att dela ut betydande medel för anställningar som doktorand och till utbildningsbidrag. Enligt uppgifter som regeringen inhämtat kommer medel för studiefinansiering för ytterligare upp emot 1 000 doktorander att delas ut av forskningsstiftelserna. Totalt innebär dessa insatser att ytterligare cirka 1 500 forskarstuderande kommer att kunna erhålla anställning som doktorand under 1997 och 1998.

Utöver dessa satsningar kommer forskningsstiftelserna att tilldela samtliga mindre och medelstora högskolor samt Luleå tekniska universitet fleråriga resurser för forskning.

Uppsala universitet, Gustavianum

En omfattande restaurering av Gustavianum vid Uppsala universitet har genomförts. Ett universitetshistoriskt museum har inrättats. Riksdagen beslutade med anledning av budgetpropositionen för år 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) att anslå 0,5 miljoner kronor för universitetets ökade hyreskostnader för Gustavianum. Regeringen föreslår att Uppsala universitet för år 1998 tilldelas ytterligare 0,5 miljoner kronor för täckande av ökade hyreskostnader. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 2. Uppsala universitet: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för år 1999

Som planeringsförutsättning bör gälla att universitetet erhåller ytterligare 0,5 miljoner kronor för ändamålet budgetåret 1999.

Uppsala universitet, SCASSS

Kollegiet för samhällsforskning (SCASSS) har sedan år 1995 funnits som en särskild inrättning vid Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) med Uppsala universitet som värduniversitet. SCASSS bedriver flerdisciplinär grundforskning. Oklarheter har förelegat beträffande ansvarsfördelningen mellan SCASSS, HSFR och universitetet när det gäller den administrativa hanteringen. HSFR har föreslagit att den organisatoriska knytningen med SCASSS skall upphävas. Enligt regeringens mening bör SCASSS fortsätta att vara en nationell inrättning men vid Uppsala universitet. Uppsala universitet föreslås erhålla 9,1 miljoner kronor, som överförs från HSFR, för täckande av kostnader för verksamheten. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 2. Uppsala universitet: Forskning och forskarutbildning. (Se vidare under anslaget D 3. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet: Forskning).

Uppsala universitet, Torgny Segerstedts gästprofessur

Rådet för forskning om universitet och högskolor, som upphör fr.o.m. den 1 januari 1998, har inrättat och finansierat Torgny Segerstedts gästprofessur: universitet, kunskap och lärande i samhället. Gästprofessuren administreras av SCASSS. Regeringen föreslår att Uppsala universitet tillförs 0,4 miljoner kronor för gästprofessuren. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 2. Uppsala universitet: Forskning och forskarutbildning.

Lunds universitet, Skissernas museum

Skissernas museum har en i världen unik samling av skisser och modeller till monumentalkonst och offentlig konst. Samlingen består även av ett betydande bibliotek och ett omfattande bild- och klipparkiv. Lunds universitet har ett särskilt ansvar för dessa samlingar. Riksdagen beslutade med anledning av budgetpropositionen för år 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) att anslå medel för forskning kring offentlig konst och monumentalkonst. Regeringen föreslår att universitetet för år 1998 erhåller ytterligare 0,5 miljoner kronor för detta ändamål. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 4. Lunds universitet: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för år 1999

Som planeringsförutsättning för år 1999 bör gälla att universitetet erhåller ytterligare 2,5 miljoner kronor för ändamålet.

Lunds universitet, Biomedicinskt centrum

Lunds universitet bygger om och bygger nya lokaler för Biomedicinskt centrum. Regeringen föreslår att universitetet erhåller 4 miljoner kronor för ökade hyreskostnader. Medel för ändamålet har beräknats

under anslaget B 4. Lunds universitet: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för år 1999

Som planeringsförutsättning för år 1999 bör gälla att universitetet erhåller ytterligare 9 miljoner kronor för ändamålet.

Lunds universitet, forskning kring arbetets och arbetarrörelsens historia

Lunds universitet har tidigare fått ett engångsbelopp för uppbyggnad av forskning kring arbetets och arbetarrörelsens historia. Regeringen bedömer att denna forskning fortsättningsvis kan finansieras inom ramen för universitetets ordinarie anslag.

Göteborgs universitet, tvärvetenskaplig forskning och forskarutbildning i framför allt humaniora och samhällsvetenskap

Vid Göteborgs universitet finns det en lång tradition att arbeta gränsöverskridande mellan olika fakulteter. Ett exempel på denna verksamhet är samarbetet inom idé- och lärdomshistoria och socialt arbete inom Forum för studier av samtidskulturen. Vid universitetet har ett samarbete kring temat globalisering, migration och transkulturella relationer vuxit fram. Det är ett samarbete som sträcker sig över de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna samt det konstnärliga området. Regeringen föreslår att Göteborgs universitet erhåller extra resurser ur den särskilda satsningen för kompetensutveckling och för forskarutbildning, för utveckling av gränsöverskridande forskning och forskarutbildning inom området. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 6. Göteborgs universitet: Forskning och forskarutbildning.

Göteborgs universitet, Centrum för experimentell biomedicin

Regeringen föreslår att Göteborgs universitet erhåller 30,4 miljoner kronor för ökade hyreskostnader till Centrum för experimentell biomedicin. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 6. Göteborgs universitet: Forskning och forskarutbildning

Göteborgs universitet, forskning inom området organisk kemi

Regeringen föreslår att Göteborgs universitet erhåller 0,7 miljoner kronor för docent Clas Helgessons forskning inom området organisk kemi. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 6. Göteborgs universitet: Forskning och forskarutbildning.

Stockholms universitet, Centrum för invandrarforskning

Centrum för invandrarforskning (CEIFO) vid Stockholms universitet bedriver en omfattande forskning kring invandring och invandrare. Regeringen föreslår att Stockholms universitet för år 1998 tilldelas

1 miljon kronor som en engångssatsning för verksamheten vid CEIFO. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 8. Stockholms universitet: Forskning och forskarutbildning.

Stockholms universitet, Svenska för döva

Vid Stockholms universitet bedrivs sedan länge undervisning i teckenspråk. Det saknas däremot möjligheter till forskning inom området. Regeringen föreslår därför att Stockholms universitet tilldelas 0,9 miljoner kronor för forskning (professur) i området svenska för döva. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 8. Stockholms universitet: Forskning och forskarutbildning.

Stockholms universitet, Forskning kring och vård av Tage Erlanders arkiv

Tage Erlander har spelat en central roll i svensk politik. Både som aktör och iakttagare av den politiska utvecklingen hade Erlander en unik position. Han har efterlämnat ett mycket omfattande arkiv som endast i ringa utsträckning har kunnat utnyttjas av den vetenskapliga forskningen. En förutsättning för att arkivet skall bli tillgängligt för forskningen är att det katalogiseras av kunnig arkivpersonal. Regeringen föreslår att Stockholms universitet erhåller 250 000 kronor för forskning kring och för vård av detta arkiv i samarbete med Arbetarrörelsens arkiv. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 8. Stockholms universitet: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för 1999

Som planeringsförutsättning bör gälla att Stockholms universitet tillsammans med Kungl. Tekniska högskolan erhåller ersättning för ökade hyreskostnader med totalt 16 miljoner kronor i samband med inflyttning i det med Kungl. Tekniska högskolan gemensamma Fysikcentrum.

Umeå universitet, kemiskt-biologiskt centrum

Planeringsförutsättning för 1999

Som planeringsförutsättning bör gälla att Umeå universitet erhåller 14 miljoner kronor för hyreskostnader för kemiskt-biologiskt centrum

Linköpings universitet, Tema Etnicitet och tvärvetenskaplig forskning

I Norrköping gör nu Linköpings universitet en stor utbildningsatsning. Inom ett fåtal år kommer Norrköping att ha omkring 5 000 nya studenter inom olika utbildningsområden. Många av utbildningarna är nya och integrerar nya idéer och pedagogiska former. Exempelvis har en tvärvetenskaplig kulturutbildning samt tre nya civilingenjörsutbildningar startats. Linköpings universitet har inrättat fyra centrumbildningar i Norrköping - centrum för sociala och kulturella förändringsprocesser, centrum för kultur och media, centrum för teknik och naturvetenskap samt

centrum för lärande. Inom ramen för det först nämnda centrumet avser universitetet att bedriva forskning om internationell migration och etniska relationer. I Norrköpings forskningsmiljö finns förutom universitetet flera statliga verk och kulturinstitutioner, bl.a. Invandrarverket.

Regeringen föreslår att Linköpings universitet tilldelas

- ett anslag om 4 miljoner kronor för forskning inom ett nytt tema, Tema Etnicitet,
- en extra resursförstärkning inom ramen för ovan nämnda satsning på forskarutbildning och kompetensutveckling avsedd för uppbyggnad av tvärvetenskaplig forskning för att stärka utbildningen inom de nämnda centrumbildningarna.

Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 12. Linköpings universitet: Forskning och forskarutbildning.

Kungl. Tekniska högskolan, Infrastrukturens ekonomi

Regeringen föreslår att Kungl. Tekniska högskolan tilldelas medel för professor Åke E. Anderssons forskning inom infrastrukturens ekonomi fr.o.m. den 1 juli 1998. 458 000 kronor har beräknats under anslaget B 16. Kungl. Tekniska högskolan: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för 1999

Som planeringsförutsättning bör gälla att högskolan tillsammans med Stockholms universitet erhåller ersättning för ökade hyreskostnader med totalt 16 miljoner kronor i samband med inflyttning i det med Stockholms universitet gemensamma Fysikcentrum. Högskolan bör vidare för 1999 erhålla 10 miljoner kronor för hyreskostnader för det nya biblioteket.

Karolinska institutet, ersättning för ökade lokalkostnader

Regeringen föreslår att Karolinska institutet tilldelas 28,2 miljoner kronor för ökade lokalkostnader med anledning av upprustning av institutets lokaler.

Luleå tekniska universitet, forskning och forskarutbildning inom filosofisk fakultet

Riksdagen beslutade med anledning av budgetpropositionen för år 1997 att Luleå tekniska universitet skulle erhålla ytterligare medel år 1998 för uppbyggnad av forskning och forskarutbildning vid filosofisk fakultet. Regeringen föreslår att Luleå tekniska universitet skall erhålla ytterligare 3 miljoner kronor för fortsatt uppbyggnad av forskning och forskarutbildning. Medel för ändamålet har beräknats under anslaget B 18. Luleå tekniska universitet: Forskning och forskarutbildning.

Planeringsförutsättning för år 1999

Som planeringsförutsättning för år 1999 bör gälla att Luleå tekniska universitet skall erhålla ytterligare 3 miljoner kronor för uppbyggnad av forskning inom det filosofiska området.

Forskningssatsningar vid mindre och medelstora högskolor

Flera mindre och medelstora högskolor har framfört förslag om angelägna forskningssatsningar. Regeringen har under avsnitt 5.4.1 redovisat förslag om förstärkning av de mindre och medelstora högskolornas resurser för forskning och forskarutbildning. De särskilda forskningssatsningar som föreslagits vid högskolorna bör enligt regeringens bedömning kunna inrymmas i de betydande resurstillskott som erhålls i och med förslagen i denna proposition och tilldelningen från forskningsstiftelserna.

Chalmers tekniska högskola AB

Planeringsförutsättning för år 1999

Som planeringsförutsättning bör gälla att Chalmers tekniska högskola AB erhåller ersättning med 37 miljoner kronor för ökade lokalkostnader för Mikroelektroniskt centrum.

5.4.3 Rekryteringsmål för ökad jämställdhet

Regeringens bedömning: Följande preliminära mål avseende könsfördelningen bland nyrekryterade professorer bör gälla för treårsperioden 1997-1999. Definitiva mål anges, efter samråd med lärosätena, i regleringsbrev.

HÖGSKOLA	LÄGSTA ANDEL KVINNOR BLAND NYREKRYTERADE PROF 1997-1999
Uppsala universitet	22%
Lunds universitet	19%
Göteborgs universitet	22%
Stockholms universitet	21%
Umeå universitet	22%
Linköpings universitet	17%
Karolinska institutet	23%
Kungl. Tekniska högskolan	6%
Luleå tekniska universitet	8%
Högskolan i Karlstad	18%
Högskolan i Växjö	21%
Högskolan i Örebro	21%
Mitthögskolan	18%
Chalmers tekniska högskola AB	6%
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	20%
Sveriges lantbruksuniversitet	26%

Skälen för regeringens bedömning: Som tidigare framhållits råder det en stor obalans mellan könen i den akademiska världen. För att påskynda utvecklingen bl.a. mot en jämnare könsfördelning bland högskolans lärare lade regeringen år 1995 fram propositionen Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet (prop. 1994/95:164, bet. 1994/95:UbU18, rskr. 1994/95:405).

Regeringen anmälde i nämnda proposition sin avsikt att sätta upp mål för lärosätena för könsfördelningen bland nyrekryterade professorer. Sådana mål är ägnade att stimulera ett långsiktigt och systematiskt jämställdhetsarbete på alla nivåer. För att ett lärosäte skall kunna uppnå sitt mål måste åtgärder vidtas såväl inom grundutbildning och forskarutbildning som inom den fortsatta akademiska karriären.

I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) gav regeringen förslag till principer för uppställande av rekryteringsmål. Preliminära mål bör nu sättas upp för andelen nyrekryterade professorer av underrepresenterat kön vid Uppsala, Lunds, Göteborgs, Stockholms, Umeå och Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro, Mitthögskolan, Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Högskolan i Jönköping och Sveriges lantbruksuniversitet. Målen bör gälla för perioden 1997-1999 och bör kunna höjas inför efterföljande treårsperioder i takt med att andelen kvinnor ökar i rekryteringsunderlaget.

I följande tabell anges de preliminära rekryteringsmålen för perioden 1997-1999. Dessa mål är beräknade efter den uppskattning av rekryteringsunderlaget som ges i Högskoleverkets rapport 1997:9 R, Rekryteringsmål för kvinnliga professorer, dvs. efter dels andelen kvinnor respektive män bland det totala antalet docentkompetenta lektorer vid fakulteterna i landet, dels den nuvarande fördelningen av respektive lärosätes professorer över fakulteterna (resp. lektorer för de fyra medelstora statliga högskolorna).

Som jämförelse anges även andelen kvinnor bland nyrekryterade professorer under tidigare perioder. Uppgifterna är hämtade bl.a. ur Högskoleverkets rapport.

PRELIMINÄRA MÅL FÖR ANDEL KVINNOR BLAND NYREKRYTERADE PROFESSORER

HÖGSKOLA	PROFESSORER 1996		% KVINNOR AV NYREKRYT PROF MÅL		
	TOTALT ANTAL	% KVINNOR	85-92	93-95	97-99
Uppsala universitet	261	5	3	14	22
Lunds universitet	323	9	8	16	19
Göteborgs universitet	223	10	3	16	22
Stockholms universitet	203	16	18	10	21
Umeå universitet	143	7	6	4	22
Linköpings universitet	131	6	14	0	17
Karolinska institutet	152	7	10	4	23
Kungl. Tekniska högskolan	150	2	1	15	6
Luleå tekniska universitet	49	2	0	0	8
Högskolan i Karlstad	4	0	-	0	18
Högskolan i Växjö	4	0	-	0	21
Högskolan i Örebro	8	25	-	25	21
Mitthögskolan	3	0	-	0	18
Chalmers tekniska högskola AB	107	4	8	4	6
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	8	0	-	0	20
Sveriges lantbruksuniversitet	143	10	7	21	26

Universiteten och högskolorna kommer att beredas tillfälle att yttra sig över de preliminära målen. De definitiva målen anges sedan i regleringsbrev. Härigenom kan målen anpassas till lärosätenas långsiktiga planering, bl.a. vad gäller antalet professorer som kan förutses bli anställda inom olika områden. I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation redovisas ekonomiska åtgärder som regeringen kan komma att vidta i det fall ett lärosäte inte uppfyller sitt mål vad avser andel kvinnor bland nyrekryterade professorer.

Lärosätena kommer vidare i regleringsbrev att få i uppdrag att sätta upp egna mål för könsfördelningen bland nyrekryterade inom övriga lärarkategorier.

5.5 En reformerad forskarutbildning

År 1969 genomfördes en stor reform av forskarutbildningen. Dåvarande licentiatexamen och doktorsgraden avskaffades och en ny examen, doktorsexamen, infördes. Statsmakterna hade ambitionen att få till stånd en väl planerad forskarutbildning som inte bara skulle förbereda för en forskarkarriär utan också för kvalificerade insatser i yrkeslivet utanför högskolan. Studierna för den nya examen skulle läggas upp så att den effektiva studietiden kunde begränsas till fyra år. En genomtänkt, systematiskt planerad utbildningsgång skulle läggas upp för varje enskild doktorand. Inslaget av metodisk undervisning och handledning skulle öka väsentligt.

Denna uppläggning av forskarutbildningen, som enligt statsmakternas intentioner skall gälla också i dag, finns i stort sett vid fakulteter med laborativ eller klinisk inriktning men har bara i begränsad utsträckning förverkligats vid övriga fakulteter. Under de senaste åren har emellertid en förändring inträtt på många håll även vid dessa senare fakulteter och som följd av detta har bl.a. examinationsfrekvensen ökat.

Regeringen anser det angeläget att befästa och förstärka dessa positiva tendenser och ämnar därför vidta ett antal åtgärder som sammanfattas nedan.

Kvantitativa mål för examinationen föreslås bli införda. Graden av måluppfyllelse kommer att utgöra ett underlag för statsmakternas beslut om resurser för forskning och forskarutbildning. De nu gällande reglerna för antagning skärps vad avser studiefinansieringen. Doktorander som har utbildningsbidrag skall erbjudas anställning som doktorand senast när två år återstår av studierna. Möjligheterna att utnyttja studiemedel under forskarutbildning begränsas.

De åtgärder som presenteras i detta avsnitt är ägnade att effektivisera forskarutbildningen vid samtliga fakulteter. I syfte att ytterligare höja examinationen föreslås vidare i denna proposition (avsnitt 5.4) en särskild satsning om 100 miljoner kronor för studiefinansiering för doktorander.

5.5.1 Ärendet och dess beredning

På uppdrag av regeringen den 3 augusti 1995 har Högskoleverket gjort en översyn av studiefinansieringssystemet i forskarutbildningen. Uppdraget redovisades i en rapport i december 1995.

Regeringen tillkallade den 2 februari 1996 en särskild utredare för att göra en översyn av studiefinansieringen i forskarutbildningen. Uppdraget redovisades i rapporten Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen (Ds 1996:35). Rapporten har remissbehandlats och en sammanställning av remiss-

svaren finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr U96/2109/UH).

Utredningen om uppföljning av 1993 års universitets- och högskolereform (RUT-93) överlämnade i februari 1996 betänkandet Reform och förändring (SOU 1996:21). I detta avsnitt berörs endast den del av utredningens uppdrag som gällde att analysera formerna för resurstilldelning till forskning och forskarutbildning.

Betänkandet har remissbehandlats och en sammanfattning av remissyttrandena finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr U96/788/UH).

Riksrevisionsverket (RRV) har inkommit med rapporten Samhällsvetenskaplig forskarutbildning, RRV-rapport 1996:52.

Högskoleverket har inkommit med rapporterna Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området, Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R, och Förfarande med inaktiva doktorander, Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R.

Utbildningsdepartementet tillkallade i januari 1997 en referensgrupp bestående av lärare vid universitet och högskolor samt av företrädare för Sveriges Universitetslärarförbund och Sveriges Förenade Studentkårer, att biträda departementet med synpunkter på den framtida forskarutbildningen. Gruppen har sammanträtt fyra gånger under våren 1997.

Statistiska centralbyrån (SCB) har på uppdrag av Utbildningsdepartementet utfört en omfattande statistisk databearbetning avseende forskarutbildningen och behovet av forskarutbildade. Materialet finns tillgängligt i Utbildningsdepartementet och kommer att presenteras i departementsserien.

Utbildningsdepartementet har inhämtat synpunkter på forskarutbildningen från regeringens forskningsberedning vid ett möte den 26 februari 1997, från företrädare för universitet och högskolor vid ett möte den 19 mars 1997 samt från universitets- och högskolerektorer vid ett möte den 9 juni 1997.

5.5.2 Vetenskapligt kompetensbehov inför 2000-talet

Samhället har ett stort och växande behov av personer med vetenskaplig kompetens. Inom snart sagt varje samhällssektor ställs det kraftigt ökade kompetenskrav på alla nivåer. Därmed ökar bl.a. behovet av arbetskraft som kan utföra uppgifter inom forskning och utvecklingsarbete respektive avancerat utredningsarbete.

Fler personer med forskarkompetens i samhället kan markant påskynda utvecklingen, medan en brist på sådana personer riskerar att hindra den. Mer forskning och utvecklingsarbete i näringslivet, även i mindre och medelstora företag, kan ge upphov till nyskapande och en tillväxt som i sin tur kräver ännu fler personer med vetenskaplig kompetens. Företag

med liten satsning på forskning och utvecklingsarbete riskerar däremot att komma efter i den allt hårdare internationella konkurrensen. Regeringen anser att det är väsentligt för näringslivets konkurrenskraft och för hela samhället att fler personer med forskarutbildning verkar i samhället utanför högskolan. Dessa personer kommer, förutom att tillföra kompetens, att skapa naturliga och värdefulla kontaktytor mellan högskolan och det omgivande samhället.

Enligt de bedömningar som redovisas i avsnitt 5.5.4 kommer behovet av forskarutbildade redan på relativt kort sikt att överstiga tillgången. Enligt regeringens mening bör statsmakterna inte invänta att en bristsituation skall uppstå utan redan i dag sätta in åtgärder för att ytterligare öka examinationen i forskarutbildningen.

Forskarutbildningen och högskolan

Forskarutbildningen är av central betydelse för högskolan. I fördjupade studier ökas inslagen av vetenskaplig metodik, kritisk analysförmåga och självständighet. Inom forskarutbildningen skaffar sig doktoranderna självständigt större överblickar och metodkunskap inom sitt forskningsområde samtidigt som de närmar sig forskningsfronten inom de problemområden som de koncentrerar sig på. Doktorander deltar i en stor del av forskningen och arbetar även i viss mån i grundutbildningen.

Endast drygt hälften av lärarna i högskolan totalt sett har doktorsexamen. Vid universiteten har drygt 60 % av lärarna doktors- eller licentiatexamen, medan motsvarande andel för de mindre och medelstora högskolorna endast är knappt 30 %. Det råder även stora skillnader mellan olika fakulteter och utbildningsområden i detta avseende; samhällsvetenskaplig fakultet har relativt låg andel, medan matematisk-naturvetenskaplig och medicinsk fakultet har mycket hög andel lärare med doktorsexamen. Lärarutbildningar och medellånga vårdutbildningar har genomgående låg andel lärare med doktorsexamen.

Redan i nuläget finns således ett stort behov av forskarutbildade lärare, vilket närmare redovisas i avsnitt 5.5.4.

Under en lång tid, fram till mitten av 1980-talet, avlades endast cirka 800 doktorsexamina per år. De senaste åren har examinationen dock ökat och läsåret 1995/96 utfärdades 1 600 doktorsexamina. Därav var 110 inom humanistisk, 160 inom samhällsvetenskaplig, 480 inom medicinsk, 305 inom naturvetenskaplig och 360 inom teknisk fakultet. Ett omfattande lokalt arbete med forskarutbildningsfrågor inom olika fakulteter har haft ett stort inflytande på utvecklingen. Den viktigaste orsaken till den stigande examinationen torde dock vara den kraftigt ökade studiefinansieringen, främst i form av anställningar som doktorand (tidigare doktorandtjänst).

Det kvarstår alltså problem med forskarutbildningens effektivitet, framför allt inom de humanistiska, teologiska, juridiska och samhällsvetenskapliga

fakulteterna, som kan motverka den önskvärda ytterligare ökningen av examinationen. Vid dessa fakulteter präglas forskarutbildningen i många ämnen av långa studietider, låg examinationsfrekvens, dvs. andelen av de antagna som sedermera tar examen är låg, och hög ålder vid disputationen. Dessa fakulteter svarade läsåret 1995/96 för 19 % (300) av de nyexaminerade doktorerna men för 32 % (3 800) av de minst halvtidsstuderande doktoranderna. De som disputerar vid dessa fakulteter uppvisar bruttostudietider, dvs. tiden från antagning till examen, om i medeltal cirka tio år. De problem som dessa siffror illustrerar har de senaste åren angripits med olika åtgärder vid flera lärosäten och goda resultat har redan nåtts. Statistik från Uppsala universitet visar t.ex. att läget där har förbättrats de senaste åren men samtidigt att examinationsfrekvensen vid de aktuella fakulteterna fortfarande ligger klart under vad som gäller vid övriga fakulteter vid universitetet.

Det är önskvärt att en forskarutbildning kan avslutas inom rimlig tid, eftersom de enskildas möjligheter att finna arbete efter avlagd examen därmed ökar. Långt utdragna eller avbrutna studier innebär också att samhällets resurser utnyttjas ineffektivt.

Som ovan framhållits är det angeläget att statsmakterna understöder de positiva tendenser som börjat visa sig. Nya resurser för anställningar som doktorand (tidigare benämnda doktorandtjänster) föreslås i avsnitt 5.4. Enligt uppgift kommer också forskningsstiftelserna att dela ut betydande belopp till lärosätena för anställningar som doktorand. Forskarutbildningen bör även effektiviseras och lärosätenas och fakultetsnämndernas ansvar förtydligas. Regeringen presenterar i det följande ett antal åtgärder i detta syfte.

5.5.3 Behörighet, forskarutbildningens längd, licentiatexamen

Regeringens bedömning: Den allmänna behörigheten för tillträde till forskarutbildningen samt forskarutbildningens omfattning bör inte ändras. Framdeles bör den allmänna behörigheten dock benämnas "grundläggande" behörighet. Licentiatexamen bör behållas.

Utredningsförslag: I betänkandet Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen föreslås att den allmänna behörigheten för forskarutbildningen höjs från 120 till 160 poäng, att forskarutbildningens omfattning minskas från 160 till 120 poäng samt att licentiatexamen avskaffas.

Remissinstanserna: Den övervägande delen av remissinstanserna avstyrker förslagen. De anser att utredningens förslag skulle gå ut över kvaliteten i fors-

karutbildningen och avhandlingarna. En fyraårig utbildning behövs för att hålla en internationellt sett acceptabel kvalitet på den svenska doktorsexamen.

Skälen för regeringens bedömning: För att bli antagen till forskarutbildning krävs att den sökande har dels allmän behörighet, dels den särskilda behörighet som fakultetsnämnden kan ha föreskrivit samt att den sökande bedöms ha den förmåga i övrigt som behövs för att gå igenom utbildningen. Allmän behörighet har den som har gått igenom grundläggande högskoleutbildning om minst 120 poäng.

Forskarutbildningen omfattar 160 poäng och avslutas med doktorsexamen. En etapp i forskarutbildningen om minst 80 poäng kan avslutas med licentiatexamen.

I likhet med flertalet remissinstanser anser regeringen att den nuvarande nivån för allmän behörighet för forskarutbildningen samt forskarutbildningens längd är väl avvägda. Några förändringar i dessa avseenden bör därför inte göras. I propositionen Tillträde till högre utbildning m.m. (prop. 1995/96:184, bet. 1995/96:UbU11, rskr. 1995/96:264) ändrades emellertid för den grundläggande högskoleutbildningen benämningen "allmän behörighet" till "grundläggande behörighet". Motsvarande ändring bör göras för forskarutbildningen.

Den särskilda behörigheten bör inte regleras centralt närmare än vad som i dag görs i högskoleförordningen. Regeringen utgår från att fakultetsnämnden inte beslutar om krav för särskild behörighet som reser onödiga hinder för sökande från t.ex. lärarutbildningar, medellånga vårdutbildningar eller högskoleingenjörutbildningar.

I likhet med flertalet remissinstanser anser regeringen att möjligheten att avlägga licentiatexamen bör behållas. Såsom framhålls av åtskilliga remissinstanser skulle licentiatexamen i framtiden även kunna ges en yrkesinriktning - det skulle t.ex. kunna finnas både en akademiskt inriktad och en yrkesinriktad teknologilicentiatexamen respektive licentiatexamen i medicinsk vetenskap. Det vetenskapliga arbetet skall dock alltid omfatta minst 40 poäng. En licentiatexamen av detta slag skall vara en etapp på vägen mot doktorsexamen men bör även svara mot ett behov i samhället och vara ett mål i sig. Inom högskoleförordningens ramar kan varje lärosäte utforma en utbildning med en sådan inriktning.

5.5.4 Examensmål

Regeringens förslag: Ett forskarutbildningsuppdrag skall ges till varje universitet och högskola som har rätt att utfärda doktorsexamen, utom Handelshögskolan i Stockholm. Uppdraget skall innehålla mål för examinationen inom forskarutbildningen under två treårsperioder. Mål skall anges för varje vetenskapsområde som anvisas resurser för forskning och forskarutbildning vid lärosätet. Sveriges lantbruksuniversitet skall dock ges ett samlat mål.

Målen skall anges med utgångspunkt i de allmänna budgetperioderna inom statsförvaltningen och alltså fastställas för tre år åt gången. Målen skall fastställas i det regleringsbrev som avser det första året i en treårsperiod. Ändringar skall dock kunna ske under en påbörjad period. Målen skall fastställas för varje universitet eller högskola och för varje aktuellt vetenskapsområde. Målen skall preciseras efter samråd med respektive universitet och högskola.

Regeringens bedömning: Den första treårsperioden avser åren 1997-1999. Mål för denna period för varje lärosäte och vetenskapsområde (för åren 1997-1998 motsvarande grupper av fakulteter) bör anges i regleringsbrevet för år 1998.

Liksom hittills bör anges den minsta andel av anslagsposten för forskning och forskarutbildning för varje vetenskapsområde vid lärosätena som skall avsättas för studiefinansiering i forskarutbildningen.

En preliminär bedömning av det samlade målet för examinationen inom forskarutbildningen (inklusive licentiatexamen) vid alla universitet och högskolor utom Sveriges lantbruksuniversitet anges nedan för perioderna 1997-1999 och 2000-2002. Som en planeringsförutsättning anges också målen för den följande treårsperioden, 2003-2005.

VETENSKAPSOMRÅDE (EXKL. SLU)	ANTAL EXAMINA UNDER PERIODEN (PREL.)		
	1997-1999	2000-2002	2003-2005
Humanistisk-samhällsvetenskapligt	1154	1445	1526
Medicinskt	1693	1979	2075
Naturvetenskapligt	1172	1477	1530
Tekniskt	1640	2038	2120
RIKET TOTALT (inkl. SLU)	5949	7285	7592

Utredningsförslag: I rapporten Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen föreslår utredaren att systemet med öronmärkta belopp inom fakultetsanslagen för studiefinansiering i forskarutbildningen skall upphöra. Statsmakterna bör i stället mer direkt ange examensmål för forskarutbildningen. Målen bör anges för varje lärosäte och ha formen av krav på minsta antal examina inom fyra vetenskapsområden - kulturvetenskap, naturvetenskap, teknik

och medicin. Dessutom bör minsta antal nyantagna heltidsdoktorander inom lärosätet anges.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal instanser, varav bara en högskola, kommenterar förslaget. Dessa instanser är positiva.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Prognos för antalet doktorsexamina

Enligt SCB:s bedömning kommer antalet doktors-examinerade att öka från cirka 1 600 läsåret 1995/96 till knappt 1 900 per år under perioden 2003-2005. SCB har i denna prognos självfallet inte kunnat ta hänsyn till effekterna av de effektivitetshöjande åtgärder och de resursökningar för forskarutbildningen som föreslås i denna proposition och inte heller till ökade medel från forskningsstiftelser och fonder.

Behovet av forskarutbildade

Sveriges befolkning är välutbildad. Både den offentliga och den privata tjänstesektorn har en större andel högutbildade än flertalet av OECD:s större medlemsländer och enligt de flesta bedömningar är arbetskraftens kompetens en av Sveriges stora konkurrensfördelar.

En förstärkning av den svenska ekonomin och en utveckling av befolkningens välfärd förutsätter emellertid en ytterligare ökning av kompetensen på alla utbildningsnivåer och i hela samhället. Behovet av forskarutbildade växer därmed. Inte minst industrisektorn, som fortfarande har en förhållandevis låg andel högutbildade, behöver ett kraftigt tillskott av forskarkompetens.

Expansionen av den grundläggande högskoleutbildningen under perioden 1997-2001 ställer krav på en ökad rekrytering av högskolelärare. En betydande andel av dessa nyrekryterade lärare bör vara disputerade för att kvaliteten i utbildningen skall kunna upprätthållas på minst nuvarande nivå. Om samma antal studerande per lärare i högskolans grundutbildning som i dag skall kunna bevaras, måste antalet

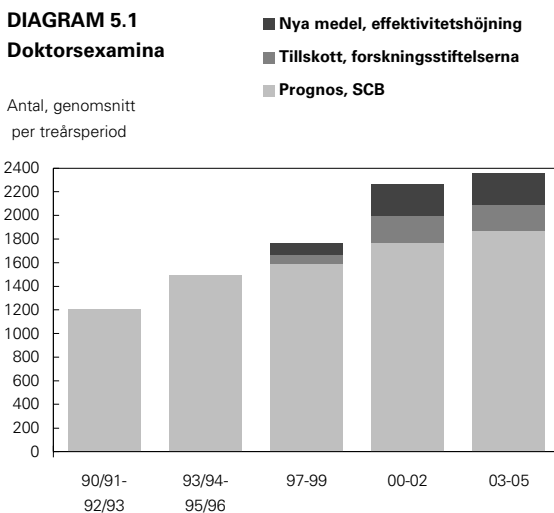
lärare öka med ungefär 4 000 (omräknat till heltid) under perioden 1997-2001. Det stigande antalet pensionsavgångar och en förväntad ökning av lärarnas arbete inom forskning och handledning medverkar även till att den totala efterfrågan på nyexaminerade från forskarutbildningen blir större än tillgången, redan med oförändrad rekrytering av forskarutbildade till arbete utanför högskolan.

Sammanlagt kan högskolans egna behov av doktorer inom samtliga fakulteter under perioden 1997-1999 uppskattas motivera en examination av drygt 1 950 doktorer per år, vilket är drygt 350 fler per år än ovan nämnda prognos. För perioderna 2000-2002 och 2003-2005 beräknas behovet öka ytterligare. I en skrift från Sveriges universitets- och högskoleförbunds kompetenskommitté (Får vi nog av doktorer?, augusti, 1997) görs en liknande bedömning. Den planerade expansionen av grundutbildningen leder således till ett större examinationsbehov än vad som kunde förutses bara för några år sedan (Ds 1994:79, Lärarkåren vid universitet och högskolor under 1990-talet).

Industrisektorn bör enligt flera bedömare öka andelen forskarutbildade bland sina anställda relativt kraftigt för att stärka sin konkurrenskraft gentemot utlandet. Branschammansättningen och attityderna till att anställa forskarutbildade är emellertid faktorer som kan verka återhållande på efterfrågan. För ett stort antal företag, däribland många mindre, är forskarutbildade personer fortfarande inte någon etablerad rekryteringskategori. I samband med den pågående strukturomvandlingen inom industrin sker inte desto mindre nu en viss uppgradering av företagets utbildningsnivå. Det är emellertid en process som hittills varit ganska långsam. Utgångsläget är dessutom ofördelaktigt, eftersom den svenska industrisektorn, med undantag för bl.a. läkemedelsindustrin och de högteknologiska företagen, har en mindre andel högutbildade än motsvarande sektorer i flertalet andra större industriländer.

Det har gjorts många analyser av behovet av forskarutbildade på arbetsmarknaden utanför högskolan under senare år. Flertalet av dessa, t.ex. Industriförbundets analyser (Kompetens – Industrins kärna, 1996) pekar åt samma håll; inom näringslivet väntas efterfrågan på forskarutbildade öka i allt snabbare takt. Denna ökning är en effekt av företagets behov av att stärka sin konkurrenskraft, men också av att gruppen högre utbildade inom företagen skapar en ökad efterfrågan på vetenskapligt skolad personal. Dessutom etablerar allt fler forskarutbildade nya kunskapsintensiva företag, vilket ger en ökad sysselsättning.

Närings- och teknikutvecklingsverket, NUTEK, har i betänkandet Aktiv arbetsmarknadspolitik (SOU 1996:34) bedömt att behovet av forskarutbildade utanför högskolan motiverar en mycket kraftig ökning av antalet nyexaminerade. Enligt NUTEK kommer betydligt fler forskarutbildade att efterfrågas

enbart av arbetsmarknaden utanför högskolan än vad som enligt prognosen förväntas bli examinerade under kommande år.

Allt fler inom högskolan studerar på 60- och 80-poängsnivåerna och antalet examinerade från längre grundutbildningar ökar. Efter högskolereformen år 1977 har många utbildningar tillkommit som blivit nya vägar till forskarutbildning vid sidan av de traditionella. Basen för rekrytering till forskarutbildning har således ökat och väntas öka än mer de närmaste åren. Detta torde leda till ett ökat intresse för forskarutbildningen.

Av samtliga forskarutbildade på arbetsmarknaden finns för närvarande ungefär 45 % inom högskoleområdet, vilket är en större andel än i början av 1990-talet. Denna utveckling bör inte fortsätta. En oförändrad eller helst ökad andel av de forskarutbildade bör i framtiden vara verksam utanför högskolan.

Sammanfattningsvis kan konstateras att högskolans och det övriga samhällets behov av forskarutbildade ökar kraftigt de närmaste åren enligt de flesta bedömningar. De examensmål som föreslås nedan motsvarar en ambitionsnivå som är realistisk med hänsyn till det statsfinansiella läget och till forskarutbildningens kapacitet. Målen har satts betydligt högre än dagens examination. Examensmålen är beräknade med hänsyn till dels den resursförstärkning om 100 miljoner kronor som föreslås i avsnitt 5.4, dels kända och förväntade ökade resurser från bl.a. forskningsstiftelserna, dels beslutade besparingar. Dessutom förutsätts en viss effektivitetshöjning i forskarutbildningen, bl.a. som resultat av de åtgärder som presenteras i det följande. Därtill kommer en ökning av forskningsresurserna vid de mindre och medelstora högskolorna.

Mål för examinationen

Statsmakternas styrning av forskarutbildningens volym och inriktning har hittills huvudsakligen skett genom regleringsbrevet, där regeringen anger vilka minimibelopp som av varje fakultetsanslag skall avsättas för studiefinansiering inom forskarutbildningen. Vidare anges i den gällande lydelsen av regleringsbrevets gemensamma bestämmelser för alla lärosäten det allmänna målet att antalet doktorexamina skall öka. Fram t.o.m. budgetåret 1992/93 påverkade regering och riksdag dimensioneringen och inriktningen av forskarutbildningen även genom beslut om inrättande av flertalet professurer.

Enligt regeringens mening bör statsmakternas prioriteringar anges tydligare än i dag. Regeringen föreslår därför att ett särskilt uppdrag avseende forskarutbildningen skall ges till varje lärosäte med rätt att utfärda doktorexamen, med undantag för Handels-högskolan i Stockholm som inte anvisas något anslag för forskning och forskarutbildning. Detta uppdrag skall innehålla kvantitativa mål för examinationen inom forskarutbildningen. Härigenom tydliggörs

statsmakternas förväntningar och ambitioner och lärosätenas olika grad av måluppfyllelse blir synlig. Genom att mätbara mål sätts upp skapas också bättre förutsättningar för uppföljning såväl av lärosätena själva som av statsmakterna.

För att inte normala variationer av examinationen inom olika ämnesområden i alltför stor utsträckning skall påverka möjligheterna att nå målen föreslås dessa avse de fyra stora vetenskapsområden som regeringen har föreslagit för resurstilldelning i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141), nämligen humanistisk-samhällsvetenskapligt vetenskapsområde (inkluderande teologisk, juridisk och filosofisk fakultet), medicinskt (inkluderande odontologisk och farmaceutisk fakultet), naturvetenskapligt respektive tekniskt vetenskapsområde. I nämnda proposition föreslås att de nya reglerna för resurstilldelningen skall träda i kraft den 1 januari 1999. Till dess bör examinationsmålen gälla motsvarande grupper av fakulteter.

Forskarutbildningen omfattar vid heltidsstudier fyra år. Många doktorander bedriver dock studierna på mindre än heltid. Målen bör därför anges i form av det lägsta antal doktorexamina som bör avläggas under en längre period än fyra år. Regeringen föreslår därför att examensmål anges för två på varandra följande treårsperioder. Varje lärosäte som har rätt att utfärda doktorexamen skall ges mål för examinationen inom varje vetenskapsområde som anvisas resurser för forskning och forskarutbildning. Sveriges lantbruksuniversitet skall dock ges ett samlat examensmål. Licentiatexamen bör vid beräkningen av examinationen räknas som en halv doktorexamen; om doktoranden därefter även tar en doktorexamen räknas den som ytterligare en halv doktorexamen. Det bör understrykas att målen givetvis inte skall ange en övre utan en undre gräns för examinationen. Som nyss angivits överstiger ju det verkliga behovet av forskarutbildade de examensmål som regeringen anser det realistiskt att ställa upp.

Regeringen föreslår vidare att treårsperioderna skall sammanfalla med de allmänna budgetperioderna inom statsförvaltningen. Examensmålen skall preciseras efter samråd med respektive universitet eller högskola och skall fastställas i det regleringsbrev som avser det första året i en treårsperiod. Ändringar skall dock kunna ske under en påbörjad period.

De första målen bör gälla för 1997-1999, även om det första året nu inte kan påverkas och trots att den hittillsvarande fakultetsindelningen lever kvar ännu under år 1998. Forskarutbildningens längd gör att en ökad antagning av doktorander inte kan ge någon påtagligt höjd examination förrän under efterföljande treårsperiod. Lärosätena kan dock öka examinationen under perioden 1997-1999 genom att vidta åtgärder för att examinationsfrekvensen skall förbättras bland de redan antagna doktoranderna.

Följande preliminära mål (inklusive licentiat-examina) bör gälla för examinationen i forskarutbildningen under perioden 1997-1999 respektive 2000-2002 för de olika vetenskapsområdena, totalt för landet, med undantag för Sveriges lantbruksuniversitet. Som en planeringsförutsättning anges även mål för åren 2003-2005.

PRELIMINÄRA EXAMENSMÅL (INKL. LICENTIAT-EXAMINA)

VETENSKAPSORMÅDE (EXKL. SLU)	ANTAL EXAMINA UNDER PERIODEN PRELIMINÄRA MÅL			
	UTFALL 93/94- 95/96	1997-1999	2000-2002	2003-2005
Humanistisk- sällskapsvetenskapligt	1108	1154	1445	1526
Medicinskt	1574	1693	1979	2075
Naturvetenskapligt	981	1172	1477	1530
Tekniskt	1238	1640	2038	2120
RIKET TOTALT (inkl. SLU)	5167	5949	7285	7592

Dessa mål baseras på den bedömning som nu kan göras av lärosätenas samlade kapacitet inom forskarutbildningen och av det förväntade nationella behovet av forskarutbildade inom olika delar av samhället.

Varje lärosäte kommer att få lämna förslag till egna mål. Innan slutliga examensmål sätts för varje lärosäte, kommer regeringen således att samråda med lärosätena och därutöver göra dels en ytterligare bedömning av varje lärosätes kapacitet, dels en mer noggrann analys av det förväntade behovet av forskarutbildade. De slutliga målen för varje lärosäte, uppdelade på vetenskapsområden, för perioden 1997-1999 kommer att anges i regleringsbrev för år 1998, liksom preliminära mål, uppdelade på lärosäten och vetenskapsområden, för perioden 2000-2002.

Regeringen kan även i regleringsbrev komma att ange ämnesområden av nationellt intresse där forskarutbildning skall bedrivas. Särskilda områden där antalet doktorer bör öka och som därför bör prioriteras av lärosätet kan också anges. Styrelsen för en högskola har i dag möjlighet att överföra högst 3 % av en anslagspost för en fakultet till övriga fakulteter. På samma sätt bör det finnas en möjlighet till justeringar av examensmålen mellan vetenskapsområdena efter lokala överväganden. Styrelsen bör därför få överföra högst 3 % av ett angivet mål för ett vetenskapsområde till övriga områden.

Forskarutbildning bedrivs i allt större utsträckning vid de mindre och medelstora högskolorna. Doktoranderna är i dessa fall antagna av och examineras vid ett universitet (eller en enskild högskola med rätt att utfärda doktorsexamen) men de finansieras oftast av den högskola där de i praktiken bedriver merparten av sina studier. Regeringen har i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop.

1996/97:141) föreslagit att en mindre eller medelstor högskola skall kunna ansöka hos Högskoleverket om att få ett eller flera vetenskapsområden och därmed få rätt att själv utfärda doktorsexamen inom dessa områden. Mindre och medelstora högskolor som får sådan rätt kommer att ges egna mål för examinationen i forskarutbildningen.

För att garantera en viss miniminivå för studiefinansieringen vid lärosätena kommer regeringen, liksom i dag, att ange den minsta andel av anslagsposten för varje fakultet som skall avsättas för studiefinansiering i forskarutbildningen. Motsvarande bör gälla för varje vetenskapsområde, när dessa införs.

Andelen kvinnor inom forskarutbildningen skiljer sig mellan olika vetenskapsområden, men utvecklingen går mot ökad jämställdhet. Andelen kvinnor bland de nyantagna har ökat successivt från cirka 25 % i början av 1970-talet, till 40 % år 1996. Även andelen kvinnor bland nyexaminerade doktorer har ökat och uppgick år 1996 till 32 %.

I avsnitt 5.4.3 anges preliminära rekryteringsmål för könsfördelningen bland nyrekryterade professorer vid universitet och högskolor. Sådana rekryteringsmål är ägnade att verka pådrivande för jämställdhetsarbetet på alla nivåer inom högskolan. Regeringen avser att noga följa utvecklingen av andelen kvinnor bland nyantagna respektive examinerade i forskarutbildningen inom samtliga fyra vetenskapsområden.

De examensmål för forskarutbildningen som regeringen avser att införa är ägnade att ge incitament till en effektivisering av forskarutbildningen och bör ge en god bild av den förväntade examinationen inom de olika vetenskapsområdena. Om behovet av doktorer och licentiat i ett vetenskapsområde skulle visa sig i alltför hög grad överstiga examensmålet, kan en omfördelning av resurser till detta område bli aktuell. De resurser som behövs för en doktorand kan då schablonmässigt beräknas till en anställning som doktorand (tidigare doktorandtjänst - se avsnitt 5.5.7), kurser och handledning motsvarande 10 % av en anställning som lektor eller professor samt lokaler och övriga resurser. Kostnaderna för en doktorand, med dagens genomsnittslöner, blir därmed totalt cirka 470 000 kronor per år. Kravet på examinationsfrekvens i utbildningen bör sättas till minst 80 %. Kostnaden för en ytterligare doktorsexamen blir därmed densamma som för högst fem års forskarstudier eller cirka 2 400 000 kronor. Inom kliniska och experimentella ämnen kan dock denna kostnad bli väsentligt större, om det ökade antalet doktorander kräver exempelvis nya laboratorier.

5.5.5 Examination och resurser

Regeringens bedömning: Graden av måluppfyllelse för examinationen i forskarutbildningen inom ett vetenskapsområde vid ett lärosäte bör utgöra ett underlag för statsmakternas beslut om resurser för forskning och forskarutbildning.

Utredningsförslag: I betänkandet Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen berörs systemet för resurstilldelning bara indirekt, i samband med förslaget om examensmål. Utredningen för uppföljning av 1993 års högskolereform (RUT-93) anför i sitt betänkande Reform och förändring att ett resurstilldelningssystem liknande det för grundutbildningen bör kunna utformas för forskarutbildningen.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal instanser tar upp frågan. I sina yttranden över Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen tillstyrker Riksrevisionsverket, Statskontoret och Högskolan i Växjö att resurserna till forskarutbildningen prestationsrelateras.

Skälen för regeringens bedömning: Det är viktigt att skapa incitament för lärosätena och fakultetsnämnderna att öka examinationen inom forskarutbildningen. Enligt regeringens bedömning kommer de examensmål inom forskarutbildningen som föreslås i avsnitt 5.5.4 att utgöra sådana incitament.

Statsmakternas uppföljning av hur examensmålen uppfylls är av största vikt. Denna uppföljning bör naturligtvis inspirera till en intern uppföljning vid varje lärosäte.

Det finns i dag ingen direkt koppling mellan å ena sidan resurstilldelningen för forskning och forskarutbildning och å andra sidan lärosätenas resultat. Med anledning av propositionen Utbildning och forskning; kvalitet och konkurrenskraft (prop. 1993/94:177, bet. 1993/94:UbU12, rskr. 1993/94:399) beslutade riksdagen att fördela 5 % av fakultetsanslagen i förhållande till examinationen inom forskarutbildningen fr.o.m. budgetåret 1995/96. I budgetpropositionen för 1995/96 (prop. 1994/95:100, bil. 9, bet. 1994/95:UbU15, rskr. 1994/95:353) anfördes emellertid att en sådan koppling skulle medföra en omfördelning av resurser mellan lärosätena, som kunde få negativa konsekvenser för vissa fakulteter som tillkommit på senare år. Regeringen föreslog därför att systemet inte skulle införas men anmälde samtidigt sin avsikt att noga överväga alternativa möjligheter att tilldela resurser för forskning och forskarutbildning på ett sådant sätt att det bidrar till en ökning av antalet avlagda forskarexamina. Riksdagen beslutade enligt regeringens förslag.

Flera fakultetsnämnder vid olika lärosäten har i dag interna, prestationsrelaterade resurstilldelningssystem, som synes fungera bra och leda till ökad ex-

amination. Regeringen anser att en viss, mindre del av anslagsposterna för forskning och forskarutbildning inom de olika vetenskapsområdena nu bör kunna göras beroende av examinationen inom forskarutbildningen. Härigenom premieras god måluppfyllelse och lärosätena ges ett tydligt incitament att effektivisera forskarutbildningen och öka examinationen. Bristande måluppfyllelse kommer dock inte att medföra omfördelningar av resurser mellan lärosätena.

Om examensmålet för ett vetenskapsområde vid ett lärosäte inte skulle uppnås och statsmakternas uppdrag således inte har utförts, kommer lärosätet att ges tillfälle att yttra sig över måluppfyllelsen. Efter detta samråd kan regeringen antingen besluta att inte vidta någon åtgärd eller också föreslå riksdagen att lärosätets anslag för forskning och forskarutbildning skall minskas för kommande budgetår. Det kan även bli aktuellt att sänka målet för kommande treårsperioder.

Det är självklart positivt om lärosätena överträffar sina mål. Om så sker, kommer lärosätena dock inte automatiskt att ges ytterligare anslag, men examinationens storlek kommer att ingå i underlaget för statsmakternas prioritering inför kommande år.

När det gäller resurser för forskning och forskarutbildning vid Chalmers tekniska högskola AB respektive Stiftelsen Högskolan i Jönköping, som drivs i privaträttsliga former genom stiftelser och bolag, följer den ekonomiska regleringen i förhållande till staten föreskrifter som preciseras genom avtal. En övergripande målsättning i avtalen är att staten skall ge ersättning för prestationer och beräkna andra anslag för dessa högskolor på samma sätt och efter samma grunder som gäller för universitet och högskolor under statligt huvudmannaskap.

5.5.6 Antagning

Regeringens bedömning: Till forskarutbildning bör endast få antas studenter som är behöriga och lämpade, som kan erbjudas handledning och som har studiefinansiering enligt något av följande två alternativ.

1. Studenten får anställning som doktorand eller beviljas utbildningsbidrag.
2. Studenten har någon annan form av studiefinansiering. Studenten får i detta fall antas bara om fakultetsnämnden, eller det organ till vilket antagningsbeslut har delegerats, bedömer att studenten kommer att ha sin försörjning säkrad under hela utbildningen och kan ägna en så stor andel av sin tid åt doktorandstudierna att dessa kan slutföras inom åtta år.

Högskoleverket bör få i uppdrag att följa upp och utvärdera antagningarna enligt alternativ 2.

Rapporter: Flera rapporter, t.ex. RRV:s Samhällsvetenskaplig forskarutbildning och Högskoleverkets Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området, har konstaterat att högskoleförordningens bestämmelse att doktorander skall erbjudas "godtagbara villkor" tolkas på ett mycket varierande sätt vid olika fakulteter, särskilt vad gäller studiefinansieringen. I dessa rapporter framhålls att effektiviteten och därmed på sikt även examinationen bör kunna öka om antalet doktorander anpassas till resurserna för studiefinansiering, handledning m.m. och det understryks att forskarutbildningen bör vara en väl planerad utbildning för detta mindre antal doktorander.

Skälen för regeringens bedömning: I såväl 1987 års som 1990 års forskningspropositioner (prop. 1986/87:80 och prop. 1989/90:90) betonades vikten av god studiefinansiering för doktoranderna. Redan år 1988 infördes i högskoleförordningen regeln (nuvarande 10 kap. 1 §) att endast det antal doktorander får antas som kan erbjudas godtagbara villkor i fråga om handledning och studievillkor i övrigt, samt att fakultetsnämnden får besluta om begränsningar i antagningen. Denna regel efterlevs inte alltid och det finns institutioner där varje behörig student som söker till forskarutbildningen antas, oberoende av de ekonomiska studievillkor som kan erbjudas.

Doktorandernas och handledarnas tid liksom övriga resurser inom forskarutbildningen bör utnyttjas effektivt. Det är också önskvärt att studieavbrotten blir färre. Handledning och övriga resurser bör därför koncentreras till de doktorander som bedöms vara bäst lämpade för forskarutbildning och som kan erbjudas godtagbara studievillkor. Ett av de viktigaste av dessa studievillkor är utan tvekan tillgången till studiefinansiering. Regeringen anser därför att reglerna på denna punkt bör ges ett tydligare och mer precist innehåll.

En student som antas skall givetvis även i fortsättningen, utöver att uppfylla kraven på allmän (grundläggande) och särskild behörighet, ha sådan förmåga i övrigt som behövs för att klara forskarutbildningen. Därutöver bör gälla att endast den får antas som kan erbjudas handledning och som har studiefinansiering enligt något av följande två alternativ.

1. Studenten får anställning som doktorand (tidigare doktorandtjänst - se avsnitt 5.5.7) eller beviljas utbildningsbidrag. Som framgår av avsnitt 5.5.7 kan anställning som doktorand bara avse arbete på heltid, och utbildningsbidrag bör beviljas med minst 80 procent av fullt bidrag.

2. Studenten har någon annan form av studiefinansiering. Studenten får i detta fall antas bara om fakultetsnämnden (eller det organ till vilket antagningsbeslut har delegerats) bedömer att studenten

kommer att ha sin försörjning säkrad under hela utbildningen och kan ägna en så stor andel av sin tid åt doktorandstudierna att dessa kan slutföras inom åtta år.

Antagning enligt alternativ 1 bör ske samtidigt som anställning som doktorand, respektive beviljande av utbildningsbidrag. Alternativ 2 avser t.ex. högskoleadjunkter samt anställda inom sjukvården och näringslivet (se vidare avsnitt 5.5.7). Doktorander av detta slag kan således utgöra ett väsentligt inslag i högskolans samverkan med det övriga samhället, den s.k. tredje uppgiften. Högskoleverket bör få i uppdrag att följa upp och utvärdera antagningarna enligt alternativ 2.

Vid urval mellan sökande som uppfyller ovanstående krav skall de mest lämpade väljas.

I det sällsynta undantagsfall, då en person har ett färdigt avhandlingsmanuskript och i övrigt uppfyller kraven för avläggande av doktorsexamen, bör det vara möjligt för den sökande att få manuskriptet bedömt. Fakultetsnämnden (eller det organ till vilket antagningsbeslut har delegerats) kan då, efter bl.a. denna bedömning, välja att tillämpa alternativ 2 och anta den sökande som doktorand i direkt anslutning till disputationen.

De olika formerna av studiefinansiering behandlas närmare i avsnitt 5.5.7.

Doktorander kan under utbildningens gång byta studiefinansieringsform. Den doktorand som inlett studierna med finansiering enligt alternativ 2 och sedan anställs som doktorand eller får utbildningsbidrag skall naturligtvis fortsätta enligt sin studieplan men då på heltid eller minst 80 procent av heltid. Den maximala tiden för innehav av anställningen/bidraget skall dock förkortas motsvarande den nettostudietid som förflutit fram till tillträdet av anställningen/bidraget. Med nettostudietid avses den tid som en doktorand enligt uppgift från lärosätet ägnar åt studierna; två års studier på halvtid motsvarar således ett års nettostudietid (bruttostudietiden är två år).

Denna begränsning av antagningen till doktorander med adekvat studiefinansiering kommer att medföra omställningsproblem för vissa fakulteter och institutioner. En koncentration av resurser för studiefinansiering och handledning samt av övriga resurser till de studenter som bedöms mest lämpade att genomföra studierna främjar dock, enligt statistik och erfarenhet, en effektiviserad utbildning och ökad examination. Omsorgsfullt utvalda doktorander som har sin försörjning ordnad och som med stöd av god handledning kan ägna sig åt studierna på heltid (eller minst halvtid) medför dessutom sannolikt en vitalisering av institutionernas forskning och hela arbete.

Doktorander från länder utanför Norden och EU

Antalet utländska medborgare bland doktoranderna har fördubblats de senaste tjugo åren. Enligt statistik från år 1993 hade 2 560, eller 17 %, av dokto-

randerna utländskt medborgarskap. Av dessa kom 570 från Norden och 609 från övriga Europa (inklusive Ryssland). Sammanlagt 741 doktorander kom från Asien, varav 475 från Kina. Medicinsk fakultet hade flest utländska doktorander, följt av teknisk fakultet. Från studenthåll har ett flertal gånger framhållits risken av att ett stort antal utländska doktorander, som kommer till Sverige enbart för studierna och återvänder till hemlandet omedelbart efter examen, gör att resurserna för övriga doktorander kan bli otillräckliga.

Inom EU och Norden finns det avtal om studentrörlighet. När det gäller övriga länder finns det också överenskommelser direkt mellan lärosäten. Internationellt utbyte inom forskningen är naturligtvis viktigt och ömsesidigt berikande. En person som erhållit forskarutbildning vid ett svenskt universitet behåller dessutom ofta goda kontakter med Sverige även efter utbildningen. Det kan dock inte uteslutas att det generösa utbildningssystemet i Sverige, med kostnadsfri forskarutbildning även i mycket resurskrävande ämnen och goda möjligheter till studiefinansiering, kan komma att utnyttjas i alltför stor utsträckning.

Regeringen avser att ge Högskoleverket i uppdrag att närmare utreda dessa frågor.

5.5.7 Studiefinansiering

Regeringens bedömning: Anställning som doktorand bör liksom nu avse arbete på heltid. Minst 80 procent av arbetstiden bör dock avse den egna forskarutbildningen.

Utbildningsbidrag bör inte få lämnas med del av bidrag som understiger 80 procent.

En doktorand som har utbildningsbidrag bör erbjudas anställning som doktorand senast när två år återstår av studierna enligt den individuella studieplanen.

Under utgiftsområde 15 finns följande förslag med avseende på forskarutbildningen.

Studiemedel får lämnas till en doktorand för forskarutbildning endast om följande två villkor är uppfyllda.

1. Det sammanlagda antalet år med studiemedel inom grundutbildning och forskarutbildning överstiger inte det högsta antal år, dvs. sex år, som studiemedel utan särskilda skäl får lämnas.
2. Doktoranden är inte och har inte varit anställd som doktorand samt innehar inte och har inte innehaft utbildningsbidrag.

Skälen för förslaget lämnas i detta avsnitt.

Skälen för regeringens bedömning och förslag: I det följande beskrivs de olika formerna för studiefinansiering inom forskarutbildningen. Anställning som doktorand (tidigare doktorandtjänst) och utbildningsbidrag kan finansieras på olika sätt - över fakultetsanslag, med forskningsrådsmedel eller med övriga externa medel.

Antalet forskarstuderande med anställning som doktorand var våren 1996 över 6 000 av totalt cirka 16 000 registrerade (med minst 10 % aktivitetsgrad). Det finns emellertid många andra försörjningsätt. Nästan 3 000 forskarstuderande hade någon form av tjänst inom högskolan, 1 850 hade studiemedel eller stipendier och 1 260 hade utbildningsbidrag. Övriga 3 850 doktorander hade ett arbete med forskningsanknytning eller annan typ av försörjning.

Utbildningsbidrag och anställning som doktorand

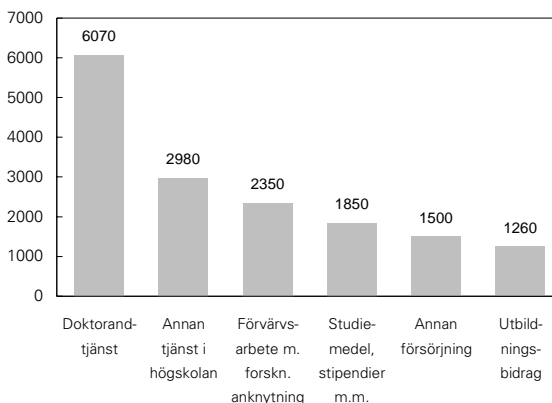
Inledningsvis skall konstateras att tjänstebegreppet successivt har tagits bort i olika författningar. I de regler som gäller för offentliga universitet och högskolor har detta begrepp dock funnits kvar. I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) ersattes begreppet tjänst i princip av ordet anställning. Doktorandtjänst benämns därför nu anställning som doktorand.

Anställning som doktorand är alltid en heltidsanställning. I de flesta avseenden är detta den bästa formen av studiefinansiering. Den är dock dyr för statsmakterna och lärosätena. Utbildningsbidragen återinfördes den 1 juli 1995 som en tillfällig åtgärd i avvaktan på ett nytt system för studiefinansieringen inom forskarutbildningen. Enligt regeringens mening bör det fortsatt vara möjligt för lärosätena att använda utbildningsbidrag som studiefinansieringsform men vissa begränsningar bör införas.

En doktorand med utbildningsbidrag skall ha rätt att få anställning som doktorand under minst de två sista åren i en utbildning som enligt doktorandens individuella studieplan syftar till doktorsexamen. Denna rätt skall dock inte gälla om fakultetsnämnden beslutar att studiefinansieringen skall av-

DIAGRAM 5.2
Studiefinansieringsformer i forskarutbildningen

Antal aktiva

brytas i förtid (se även avsnitt 5.5.8).

En sådan kombination av utbildningsbidrag och anställning som doktorand innebär att doktoranden under den avslutande delen av studietiden blir berättigad till de sociala förmåner som en anställning ger. Doktoranden kommer genom anställningen också att uppfylla de arbetsvillkor som finns för rätt till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen efter utbildningen. Utbildningsbidraget ger underlag för allmän tjänstepension (ATP) och kan förlängas upp till två år (på lärosätets bekostnad) vid föräldraledighet och sjukdom. Arbetsskadskyddet för studenter, inklusive doktorander som inte har anställning, är nu i allmänhet bristfälligt. I uppdraget till en särskild utredare som regeringen nyligen tillkallat (dir. 1997:91) för att göra en översyn av arbetsskadeförsäkringen ingår därför att se över detta skydd. Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 30 januari 1998.

En i högskoleförordningen reglerad koppling av bidrag och anställning av det slag som beskrivits ovan ger således avsevärda fördelar från doktorandernas synpunkt jämfört med dagens utbildningsbidrag. Samtidigt bevaras en betydande flexibilitet för lärosätena eftersom proportionerna mellan bidrag och anställning kan variera inom angivna gränser, beroende på lokala behov och förutsättningar. En fakultetsnämnd kan självfallet också, liksom i dag, välja att inte använda utbildningsbidrag över huvud taget utan ge samtliga doktorander anställning som doktorand redan från början av forskarutbildningen.

Utbildningsbidrag kan i dag splittras upp i små delar. Med hänsyn till vad som ovan framhållits om vikten av att doktoranderna kan koncentrera sig på sina studier avser regeringen att införa en bestämmelse om att utbildningsbidraget inte får lämnas med del av bidrag understigande 80 %. I de fall där doktorander har sådant reducerat bidrag bör det normalt kompletteras med anställning som assistent. Motiveringen härför är för det första att arbete inom grundutbildning och administration är berikande för doktoranderna, så länge det inte blir alltför omfattande. För det andra innebär gällande kollektivavtal att assistenter får rätt till samma sociala avtalsförmåner som andra anställda i den mån anställningen omfattar minst 20 % av heltid.

I dag har en doktorand rätt att behålla sitt utbildningsbidrag vid bl.a. ledighet i samma omfattning som enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring gäller för rätt till föräldrapenningförmåner. Denna rätt skall självfallet fortsätta att gälla. Därtill bör doktoranden, på egen begäran och för högst ett år i taget, kunna få sitt utbildningsbidrag reducerat till 50 % av helt bidrag under förutsättning av att resterande tid används för vård av barn tills barnet fyllt åtta år. Detta innebär att utbildningsbidraget i detta avseende ger en längre gående möjlighet till ledighet än vad som finns vid anställning som dokto-

rand, för vilken föräldraledighetslagen (1995:584) gäller.

Utbildningsbidraget utgår för närvarande med 11 590 kronor per månad. Beloppet har varit oförändrat sedan den 1 juli 1995. Med hänsyn till den allmänna löneutveckling som skett sedan dess bör bidraget höjas.

För anställning som doktorand gäller i dag att minst två tredjedelar av arbetstiden skall ägnas åt den egna forskarutbildningen. Resterande tid får ägnas åt arbete inom grundutbildningen och övrigt institutionsarbete. Studentorganisationer har anfört att doktorander ibland överutnyttjas inom institutionerna och att de då får alltför liten tid till den egna forskarutbildningen. Arbete inom grundutbildningen är, som regeringen framhållit ovan, berikande men bör inte inkräkta alltför mycket på den huvudsakliga uppgiften, nämligen studierna. Därför bör minst 80 % av arbetstiden inom en anställning som doktorand avse den egna forskarutbildningen.

Som tidigare nämnts kan anställning som doktorand finansieras på olika sätt. Det är dock alltid lärosätet som anställer doktoranderna. Det ligger i samhällets och lärosätenas intresse att åtminstone de anställningar som doktorand och de utbildningsbidrag som finansieras av lärosätenas anslag för forskning och forskarutbildning annonseras nationellt.

I regleringsbrev för år 1997 har regeringen angivit att minst 75 % av de medel som lärosätena använder för studiefinansiering inom fakultetsanslagen skall avse anställningar som doktorand. Denna regel bör gälla även i fortsättningen.

Annan anställning med anknytning till forskarutbildningen

Det är relativt vanligt att doktorander har någon annan anställning (än anställning som doktorand) inom eller utom högskolan med anknytning till forskarutbildningen. Det gäller t.ex. högskoleadjunkter samt anställda inom sjukvården eller näringslivet med tidsutrymme för forskarstudier. Dessa doktorander bör dock enligt de regler som föreslås ovan ha ett sådant utrymme för studierna att dessa kan slutföras inom åtta år.

Studiemedel

Studiemedel kan beviljas för studier på högskolenivå under sex år och för ytterligare tid om det finns särskilda skäl. För forskarutbildningen har en generös praxis utvecklats och som regel beviljas studiemedel så länge studierna bedrivs i normal takt. Även studietakten tenderar att bedömas mycket generöst. Detta innebär att doktorander i praktiken kan få studiemedel under hela forskarutbildningen även om tidsgränsen sex år för studiemedel väsentligt överskrids. De flesta som får studiemedel för doktorandstudier kan på grund av höga sammanlagda studieskulder förmodas få en stor del av lånen avskrivna till sist.

Om nuvarande praxis för beviljande av studiemedel för forskarutbildning behålls, blir en bestämmelse om begränsning av antagningen till studerande med adekvat studiefinansiering och koncentration av handledningsresurser m.m. till dessa studerande verkningslös. Regeringen avser därför införa följande begränsningar.

Studiemedel bör få lämnas för forskarutbildning endast om följande två villkor är uppfyllda.

1. Det sammanlagda antalet år med studiemedel inom grundutbildning och forskarutbildning överskrider inte det högsta antal år (för närvarande sex) som studiemedel enligt huvudregeln, dvs. utan särskilda skäl, får lämnas.

2. Doktoranden är inte och har inte varit anställd som doktorand samt innehar inte och har inte innehaft utbildningsbidrag.

Ett förslag till ändring av studiestödslagen med denna innebörd finns under utgiftsområde 15.

Det första villkoret motiveras av att skuldbördan inte bör tillåtas bli alltför tung. Vid tillämpningen av sexårsregeln bör forskarutbildning således inte få utgöra särskilda skäl. Studiemedlen bör primärt användas för en bred grundutbildning med inslag av olika ämnen. Därmed ökar studenternas möjligheter att få arbete också utanför högskolan efter examen.

Den andra begränsningen avser att förhindra att studiemedel utnyttjas för att finansiera ett regelbundet "femte år" inom forskarutbildningen. Finansiering utöver de stipulerade fyra åren bör endast i undantagsfall vara nödvändig; denna bör i så fall tillskjutas av fakulteten eller institutionen.

Vid antagningen till forskarutbildning skall fakultetsnämnden bedöma om studenten har sin försörjning säkrad under hela utbildningen. Eftersom studiemedel endast skall kunna lämnas för sammanlagt sex år inklusive grundutbildningen, måste således anslutande studiefinansiering finnas. En doktorand med helt studiemedel skall betecknas som heltidsstuderande vid beräkning av nettostudietiden.

De doktorander som redan i dag får studiemedel bör omfattas av övergångsregler vad gäller rätten att uppbära studiemedel.

Stipendier m.m.

En doktorands studier kan helt eller delvis vara finansierade på annat sätt än de ovan nämnda, t.ex. genom stipendier från privata fonder. Ett stipendium kan ge möjlighet för t.ex. en läkare eller en högskoleadjunkt att på deltid ägna sig åt forskarutbildning.

Stipendier ger inte några sociala förmåner. Om en doktorand finansierar heltidsstudier med stipendium kan därför problem uppkomma, bl.a. vid långvarig sjukdom och vid behov av föräldraledighet. Lärosätena bör därför vara uppmärksamma på dessa problem.

Som nämnts tidigare görs för närvarande en översyn av arbetskadeförsäkringen, varvid bl.a. studen-

ters skydd behandlas. Doktorander som uppbär stipendier ingår självfallet i denna översyn.

Stipendier för doktorander som är avsedda att vara ett alternativ till lön eller annan form av studiefinansiering bör inte finansieras med statsmedel.

Redan antagna doktorander utan godtagbar studiefinansiering

I dag finns ett stort antal doktorander utan den finansiering som regeringen anser bör vara en förutsättning för antagning och som beskrivits i avsnitt 5.5.6. Cirka 1 500 doktorander har t.ex. endast studiemedel som finansiering.

I denna proposition, avsnitt 5.4, föreslår regeringen därför en särskild satsning om 100 miljoner kronor avseende studiefinansiering för doktorander. En del av dessa medel bör avse nyantagna doktorander, men under en övergångsperiod, 1998 och 1999, bör lärosätena kunna använda en stor del av medlen till att underlätta för många doktorander utan godtagbar finansiering att slutföra sin utbildning inom de närmaste åren. De doktorander som på detta sätt erhållit utbildningsbidrag före den 1 januari 1999 bör omfattas av övergångsregler vad gäller rätten till anställning som doktorand de sista två åren.

Om det fram till nya reglers ikraftträdande skulle ske en onormalt stor antagning av doktorander utan adekvat studiefinansiering vid någon institution, bör detta inte premieras vid fakultetsnämndens fördelning av medlen. Det kan nämligen hävdas att en antagning av doktorander som inte kan ges godtagbara villkor vad gäller studiefinansiering är oförenlig med 10 kap. 1 § högskoleförordningen redan i dess nuvarande lydelse.

Riksbankens jubileumsfond beslutade i mars 1997 att anslå 60 miljoner kronor över en tvåårsperiod för att stödja icke finansierade doktorander inom humaniora och samhällsvetenskap, vilka befinner sig i slutskedet av sin utbildning och som vid en adekvat insats skulle kunna slutföra sina studier inom de närmaste två åren. Detta stöd tillsammans med regeringens ovan nämnda satsning bör göra det möjligt för majoriteten av de doktorander, som i dag inte har tillfredsställande finansiering men som vid en koncentrerad tvåårig insats skulle kunna slutföra sina studier, att avlägga examen. Denna samlade satsning kommer dessutom att underlätta för lärosätena att erbjuda nytillkommande doktorander den studiefinansiering som krävs för antagning enligt de nya regler som beskrivs ovan.

5.5.8 Utbildningens upplägning, handledning m.m.

Regeringens bedömning: Varje fakultetsnämnd bör utse en studierektor för forskarutbildningen som skall ha ett övergripande ansvar för

- forskarutbildningens upplägning,
- samordning av forskarutbildningskurser,
- eventuella forskarskolor, samt
- utbildning av handledare.

Studierektorn bör även utöva allmän tillsyn över forskarutbildningen.

Den individuella studieplanen för varje doktorand bör upprättas vid antagningen och bör ange doktorandens och fakultetsnämndens åtaganden. Studieplanen bör följas upp varje år.

En fakultetsnämnd bör kunna besluta att en doktorand som i väsentlig mån åsidosatt sina åtaganden i den individuella studieplanen inte längre skall ha rätt till handledning och övriga resurser. En doktorand bör dock ha rätt till handledning och övriga resurser under den tid han eller hon är anställd som doktorand eller har utbildningsbidrag.

En doktorand som inte längre har tillgång till handledning eller andra resurser bör under vissa förutsättningar kunna återfå dessa efter ansökan hos fakultetsnämnden.

Utredning och rapporter: I betänkandet Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen föreslås att doktorandkontrakt, innehållande en individuell studieplan samt doktorandens och institutionens åtaganden, skall upprättas vid antagningen av doktoranden. I Högskoleverkets rapport Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området förordas att den individuella studieplanen skall uppfattas som ett avtal mellan doktoranden och handledaren. RRV framhåller i sin rapport Samhällsvetenskaplig forskarutbildning att fakultetsnämnderna bör ta ett större ansvar för kontinuerlig uppföljning av bl.a. individuella studieplaner.

I de ovannämnda rapporterna och betänkandet liksom i Högskoleverkets rapport Förfarande med inaktiva doktorander framförs förslag om att doktorander skall kunna avregistreras från utbildningen och därmed avstängas från handledning efter viss tid.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser anser att avregistrering av doktorander bör kunna ske efter viss tid. Ett stort antal tillstyrker införande av ett doktorandkontrakt. Högskoleverket avstyrker ett formellt kontrakt. Verket föreslår att en funktion som ”studierektor för forskarutbildningen” införs.

Skälen för regeringens bedömning: Samhällets stigande behov av vetenskapligt utbildade personer le-

der till krav på bättre effektivitet i forskarutbildningen. Detta medför i sin tur ökat intresse för och större krav på forskarutbildningens organisation och handledningens kvalitet. Det är fakultetsnämndernas ansvar att leva upp till detta och att organisera utbildning och erfarenhetsutbyte för handledarna. För den närmare organisationen av utbildningen ansvarar självfallet de enskilda institutionerna eller ämnena.

Enligt 9 kap. 7 § högskoleförordningen skall det för varje doktorand utses en handledare, och doktoranden har rätt till handledning under sammanlagt den tid som kan anses behövas för den föreskrivna utbildningen om 160 poäng. Vidare föreskrivs att kraven på kunskaper för varje doktorand skall preciseras i en individuell studieplan. Enligt rapporter från Högskoleverket och RRV efterlevs denna regel i mycket varierande utsträckning. De individuella studieplanerna får ofta föga uppmärksamhet och uppföljningen uppvisar inte sällan stora brister. Forskarutbildningens karaktär av en systematiskt planerad utbildningsgång, den pedagogiska upplägningen av utbildningen och handledarnas ansvar är ofta allt för litet betonade. Inom många ämnesområden kommer en stor del av de disputerade att arbeta vidare inom högskolan. Forskarutbildningen bör därför i allmänhet planeras så att doktoranden även förbereds för en framtida verksamhet som högskolelärare.

Omfattningen av handledningen liksom av kvaliteten och intensiteten i handledningen kan likaså variera mellan fakulteterna. Studierna blir lidande om handledningen inte fungerar. Doktoranderna är i en beroendeställning i förhållande till handledare och institution, vilket kan innebära stora svårigheter och kräva stöd från lärosätet.

Även de som tar på sig rollen som handledare behöver stöd bl.a. i form av utbildning och erfarenhetsutbyte.

Bl.a. för att minska doktorandens beroende av en handledare har många institutioner infört en ordning med flera handledare eller handledargrupper. Vid sidan om en ansvarig huvudhandledare utses biträdande handledare. Om dessa har en kompletterande kompetens kan doktoranden få en ämnesmässigt bredare handledning. Vid vissa lärosäten förekommer försöksverksamhet med externa mentorer för doktorander. Det förekommer även att forskare utomlands fungerar som biträdande handledare eller mentorer för doktorander i Sverige. Om man väljer att utse biträdande handledare även från andra lärosäten, från myndigheter eller från näringsliv får doktoranden tillgång till ett nätverk av externa kontakter. Dessa kan få stor betydelse också för tiden efter disputationen och leda till en post-doc-vistelse eller vara inledningen till en karriär inom näringsliv eller offentlig verksamhet. Vid många institutioner finns handledarkommittéer eller handledarkollegier. Dessa utgör naturliga fora för den årliga uppföljningen av

de individuella studieplanerna, som närmare beskrivs nedan.

Detaljer i utformningen av handledningen i forskarutbildningen varierar givetvis och frågan om handledarkommittéer bör därför inte regleras av statsmakterna genom en författning. Det finns dock skäl att betona det angelägna i att fakultetsnämnderna kontinuerligt följer upp och utvecklar formerna för handledning.

Flera fakultetsnämnder har på olika sätt inlett ett arbete med att förbättra forskarutbildningen. De har exempelvis givit ut handböcker med råd och anvisningar om handledningen. Många institutioner har, som nämnts, handledarkollegier för planering och uppföljning av forskarutbildningen. Vid flera lärosäten finns större s.k. forskarskolor, där utbildningen ofta är mer organiserad. Vissa forskarskolor har en mer tvärvetenskaplig karaktär och då ofta med ett större inslag av samverkan med t.ex. näringslivet.

Regeringen anser att forskarutbildningens betydelse inom fakultetsnämndens ansvarsområde bör ytterligare betonas. Som ett led i detta avser regeringen föreskriva att varje fakultetsnämnd skall utse en studierektor för forskarutbildningen. Studierektorsfunktionen bör normalt vara ett uppdrag för en lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde. Vid de fakulteter som redan i dag har en särskild forskarutbildningsnämnd eller motsvarande skulle t.ex. ordföranden för nämnden kunna utses till studierektor. Studierektorn bör ha det övergripande ansvaret för forskarutbildningens uppläggning, för samordning av forskarutbildningskurser, för eventuella forskarskolor och för utbildning av handledare. Studierektorn bör även utöva allmän tillsyn över forskarutbildningen.

Det bör framhållas att det direkta ansvaret för forskarutbildningen även i fortsättningen måste åvila de enskilda institutionerna eller ämnena.

Den individuella studieplanens utformning och uppföljning bör ägnas närmare uppmärksamhet. Studieplanen bör upprättas vid antagningen och klart ange dels doktorandens, dels fakultetsnämndens åtaganden, t.ex. vad gäller doktorandens tillgång till handledning och övriga resurser. Det bör på lämpligt sätt dokumenteras att både handledare och doktorand tagit del av den individuella studieplanen för att inskräpa betydelsen av den. Studieplanen bör följas upp varje år. I det normala fallet, då studierna fortskridit på ett tillfredsställande sätt, torde endast mindre justeringar av planen behövas.

Om allvarliga problem har uppstått bör dock uppföljningen också kunna ge underlag för en bedömning av i vilken mån doktoranden i fortsättningen bör ha tillgång till handledning och övriga resurser. Universitetens och högskolornas resurser skall enligt 1 kap. 4 § högskolelagen utnyttjas effektivt för att hålla en hög kvalitet i verksamheten. Lagens krav på effektivt resursutnyttjande måste kunna ligga till grund för ett beslut om begränsningar av en dokto-

rands rätt till handledning och andra resurser. Denna uppfattning har kommit till uttryck i ett ärende hos Justitiekanslern (JK) (se JK-beslut 1996 A.5 s. 42 ff.). Av JK:s beslut i ärendet får det anses framgå att ett universitet under vissa förutsättningar kan avföra en inaktiv doktorand från forskarutbildning utan annat lagstöd än 1 kap. 4 § högskolelagen. JK har i beslutet fäst avgörande vikt vid att den avförde doktoranden hade kvar rätten att avlägga doktorsexamen. Med anledning av JK:s avgörande har Högskoleverket inom ramen för sin tillsynsverksamhet gjort en kartläggning av behovet för universitet och högskolor att kunna vidta åtgärder mot inaktiva doktorander. Högskoleverket har i rapporten "Förfarande med inaktiva doktorander" föreslagit att det i högskoleförordningen införs regler som förtydligar universitetens och högskolornas befogenheter när det gäller att avföra inaktiva doktorander.

Det bör alltså vara möjligt att besluta att en doktorand inte längre skall få ta högskolans resurser i anspråk, om doktoranden skulle ha mycket liten framgång i studierna, och detta inte beror på orsaker som föräldraledighet, sjukdom, militärtjänst eller liknande. Om doktoranden i väsentlig mån har misslyckats med att uppfylla sina åtaganden enligt den individuella studieplanen, bör fakultetsnämnden kunna besluta att doktoranden inte längre skall ha rätt till handledning, arbetsplats och övriga resurser, och det även innan den tid gått som motsvarar 160 poäng. Fakultetsnämndens beslut skall föregås av ingående samtal mellan handledaren och doktoranden och beslutet skall fattas på grundval av redogörelser från dem. Vid dessa samtal skall doktoranden erinras om allvaret i situationen och normalt bör det inte komma i fråga att dra in resurserna förrän doktoranden fått en chans att försöka förbättra sitt studieresultat. Ett beslut att dra in resurserna skall vara motiverat. Vid bedömningen skall vägas in i vilken mån fakultetsnämndens åtaganden enligt studieplanen uppfyllts, t.ex. vad gäller handledningen. För doktorander som har anställning eller utbildningsbidrag kan ett beslut att dra in resurserna självfallet bli aktuellt endast vid anställningstidens respektive bidragstidens slut.

Enligt förvaltningslagen kan ett universitet eller en högskola som finner att ett meddelat beslut är uppenbart oriktigt ändra beslutet. Doktoranden har möjlighet att begära en sådan omprövning när resurserna har dragits in.

Det bör framhållas att det förhållandet att en doktorand har fråntagits rätten till resurser inte är det samma som ett avskiljande. Doktoranden kan studera vidare men då helt på egen hand. Doktoranden är fortfarande antagen och kan exempelvis, på samma sätt som en doktorand med tillgång till resurser, ansöka om att få lägga fram en avhandling. Doktoranden kan vidare ansöka hos fakultetsnämnden om att åter få tillgång till handledning och andra resurser. Om doktoranden gör sannolikt att han eller hon nu

har förmåga att gå igenom utbildningen bör resurserna kunna återfås. Detta borde kunna ske exempelvis om doktoranden på egen hand har kunnat driva studierna vidare i beaktansvärd omfattning.

Det bör ankomma på regeringen att meddela föreskrifter i de frågor som här har redovisats. Eventuell ytterligare reglering, t.ex. rörande ansökan om studieuppehåll eller registrering av doktorander med tillgång till resurser, bör fattas lokalt av fakultetsnämnden eller något annat organ hos lärosätet, i likhet med vad som gäller för grundutbildningen.

5.5.9 Doktorsavhandlingen m.m.

Regeringens bedömning: Förordningen (1970:276) om doktorsavhandlingar bör upphävas. Doktorsavhandlingar bör framställas med mindre kostsam teknik och endast i en liten upplaga före disputationen.

Rapporter: Högskoleverket föreslår i rapporten Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området att en utredning tillsätts för att utarbeta förslag till ändrade former för disputationen och publiceringen av avhandlingen. RRV förordar i rapporten Samhällsvetenskaplig forskarutbildning sammanläggningsavhandlingar.

Remissinstanserna: Vitterhetsakademien tar i sitt remissyttrande över rapporten Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen upp problemen med tryckta monografiavhandlingar. I yttrandet sägs bl.a.: ”Vad handledarna men framför allt studenterna mäter sina prestationer mot torde alltjämt vara de bästa gradualavhandlingarna före 1969 års reform och dessas internationella motsvarigheter. Men då förbiser man det betydelsefulla faktum, att dissertationer i England och USA normalt inte trycks utan hålls tillgängliga via andra media. Det fåtal som anses värda trycket har ofta genomgått en grundlig omarbetning, och författaren har då bl.a. kunnat tillgodogöra sig den kritik som kommit fram vid ventileringen. Det var ett motsvarande system som [de svenska] reformkonstruktörerna på 1960-talet tänkte sig, men av olika skäl bjöd de inhemska traditionerna ett övermäktigt motstånd. Det råder nog ingen tvekan om att publiceringsformerna spelar en stor roll för att förlänga studietiderna, inte minst inom det språkvetenskapliga ämnesområdet.”

Skälen för regeringens bedömning: De långa studietiderna inom humanistisk, teologisk, juridisk och delar av samhällsvetenskaplig fakultet har flera orsaker. Förutom tillgången till adekvat studiefinansiering och möjligheterna till arbete inom och utanför högskolan har ämnestraditionerna en mycket stor betydelse. Inom de nämnda fakulteterna är doktorsavhandlingen vanligen en monografi, som ofta

trycks till avsevärd kostnad före disputationen. Inom övriga fakulteter är avhandlingen vanligen en sammanläggning av flera uppsatser, med en analyserande sammanfattning, tryckt med mindre kostsam teknik i en mindre upplaga.

Regeringen delar Vitterhetsakademiens åsikt att publiceringsformerna spelar en stor roll för studietidens längd och vill anlägga liknande synpunkter i övrigt på den problematik det här är fråga om. Monografiavhandlingar och även andra avhandlingar bör därför framställas med mindre kostsam teknik och endast i en begränsad – men tillräcklig – upplaga före disputationen. Ansvaret för detta bör åvila fakultetsnämnden, som har att bedöma vad som är lämpligt i varje enskilt fall med tillämpande av de grundläggande regler om disputation och avhandlingens tillgänglighet som finns i högskoleförordningen. Mot denna bakgrund avser regeringen att upphäva förordningen (1970:276) om doktorsavhandlingar.

De förändringar som här förordas förhindrar på intet sätt att avhandlingen får en lämplig utformning för examinationen, eftersom ett manuskript med dagens teknik liknar en typsatt text. Avhandlingen kan spridas till en vidare krets genom att t.ex. vara utlagd inom högskolans elektroniska forskningssystem (på Internet).

5.5.10 Genomförande

De nya reglerna rörande studiemedel bör avse dem som påbörjar forskarutbildning efter den 1 årsskiftet 1997/1998. I övrigt bör de nya reglerna träda i kraft den 1 april 1998. I samband med det kommande förordningsarbetet finns det anledning att närmare ta ställning till vilka övergångsregler som kan behövas.

5.6 Jämställdhet i högskolan

Jämställdhet inom den högre utbildningen och forskningen är inte endast en rättvisefråga, utan en demokrati- och kvalitetsfråga. Jämställdhet ger en ökad kvalitet i högskolans verksamhet genom att undervisningen och forskningen blir mera mångsidig och intressant, engagerar studenterna i ökad utsträckning, ger unga kvinnor förebilder och synliggör kvinnor såväl inom högskolan som i samhället.

Regeringen har sedan hösten 1994 arbetat aktivt för att komma till rätta med den bristande jämställdheten inom högre utbildning och forskning. För att påskynda utvecklingen föreslog regeringen ett antal åtgärder (prop. 1994/95:164, bet. 1994/95:UbU18, rskr. 1994/95:405 samt prop. 1996/97:1 utg.omr. 16, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100). Bland förslagen kan nämnas resurser för doktorandtjänster, forskarassistenttjänster, postdoktorala stipendier, gästprofessorer och professorer.

Regeringens förslag har även inneburit en avsevärd resursförstärkning till genusforskning. 18 tjänster med inriktning mot genusforskning har inrättats, fördelade så att en professur, en forskarassistenttjänst och en doktorandtjänst inrättas i samma ämne vid samma lärosäte. Regeringen fördelade sommaren 1997 medel till följande lärosäten och ämnesområden: Uppsala universitet för fysikundervisningens di-

daktik, Stockholms universitet för sociologi, Umeå universitet för samhällsmedicin, Göteborgs universitet för litteraturvetenskap, Högskolan i Karlskrona/Ronneby för informationsteknologi (i samverkan med Kungl. Tekniska högskolan) och Luleå tekniska universitet för människa-maskin.

Vidare har medel anvisats för ett nationellt sekretariat för genusforskning. Sekretariatet är en särskild inrättning vid Göteborgs universitet och skall enligt förordningen (SFS 1997:61) främja genusforskning och verka för att betydelsen av genusperspektiv uppmärksammas i all forskning. Detta skall ske genom utredningsarbete, opinionsbildning och informationsspridning. I sekretariatets uppgifter ingår bl.a. att överblicka genusforskningen i Sverige och att aktivt främja spridningen av dess resultat och att analysera behovet av genusforskning inom alla vetenskapsområden.

Regeringen har anvisat medel för ett nytt tvärvetenskapligt forskningstema med inriktning mot genusforskning vid Linköpings universitet. Universitetet bygger för närvarande upp en organisation som skall bedriva forskning och forskarutbildning om könstillhörighetens betydelse och om hur föreställningar om kvinnlighet och manlighet skapas.

Utvecklingen när det gäller könsfördelningen inom den högre utbildningen och bland lärare/forskare i högskolan framgår av nedanstående tabeller.

TABELL: 1 ANDELEN KVINNOR PÅ OLIKA NIVÅER

	ANTAL TOTALT	1991 % KV.	ANTAL TOTALT	1996 % KV.
Professorer	2 025	6,3	2 274	8,5
Högskolelektorer	4 463	19,0	5 629	23,1
Doktorsexaminerade	1 175	28,4	1 604	32,0
Nyantagna till forskarutbildningen	2 491	34,1	3 122	40,0
Examinerade, 120 p. eller längre	12 578	48,3	26 281	58,9
Nybörjare, högskoleutbildning	51 114	57,0	66 330	56,0

Källa: SCB

TABELL: 2 ANDEL KVINNOR BLAND NYANSTÄLLDA PROFESSORER VID DE FEM STÖRSTA FAKULTETerna M.M (EXKL. KONSTNÄRLIGA OCH ADJUNGERADE PROFESSORER)

FAKULTET	PROFESSORER TOTALT		NYA PROFESSORER		DOC.KOMP. LEKT.	
	ANTAL	1996 ANDEL KV	1985-92 ANDEL KV	1993-95 ANDEL KV.	ANTAL	1996 ANDEL KV.
Humaniora	179	19 %	19 %	16 %	335	35 %
Samhällsvetenskap	248	8 %	14 %	11 %	431	20 %
Medicin	502	6 %	6 %	8 %	408	23 %
Naturvetenskap	277	6 %	3 %	10 %	425	12 %
Teknik	413	3 %	3 %	7 %	411	6 %
Samtliga fakulteter	1942	7,7 %	7,3 %	11,7 %	2192	19,1 %

Källa: SCB

I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141) har regeringen lagt fram förslag till nya regler för anställning, rekrytering

och befördran av lärare. Dessa förslag kommer att leda till en betydande ökning av antalet professorer. Vidare har i nämnda proposition föreslagits principer

för rekryteringsmål för lärosätena i syfte att öka andelen kvinnor bland nyrekryterade professorer. Regeringens förslag innebär att regeringen kan, om ett lärosäte inte uppfyller sitt mål, föreslå att medel skall reserveras inom lärosätets anslag för forskning och forskarutbildning. Dessa medel skall endast kunna användas för kostnader för ytterligare nyanställda professorer av underrepresenterat kön. I avsnitt 5.4.3 i förevarande proposition anges de konkreta rekryteringsmål som regeringen avser sätta upp för enskilda lärosäten. Dessa mål kommer att verka pådrivande för jämställdhetsarbetet, inte minst inom de medicinska, humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna, vilka, som framgår av tabell 2, är långt ifrån att utnyttja rekryteringsunderlaget i form av kvinnliga docentkompetenta lektorer.

Arbetsgruppen för jämställdhet i högre utbildning och forskning (JÄST-gruppen) har bedrivit ett aktivt arbete sedan år 1992. Den 30 juni i år avlämnade gruppen sin slutrapport (Ds 1997:56) till Utbildningsdepartementet. I rapporten konstateras att det finns åtminstone tre viktiga skäl för jämställdhet: rättvisa, samhällsekonomi och kvalitet. Gruppen diskuterar de olika former av jämställdhetsarbete som bedrivits av lärosäten och andra myndigheter, liksom de ideologier som legat till grund. Det framhålls att för att principen om "mainstreaming" (jämställdhet skall genomsyra all verksamhet), som nu ofta är vägledande i jämställdhetsarbetet, skall fungera måste den högsta ledningen i respektive organisation ge jämställdhetsarbetet legitimitet och ett uttalat stöd. Utan sådant stöd kommer jämställdhetsarbetet att "drunkna i huvudfåran". JÄST-gruppen lämnar i rapporten även ett antal förslag till nya konkreta åtgärder. Förslagen bereds för närvarande i regeringkansliet.

För att få till stånd en varaktig förändring av strukturen inom högskolan kan inte jämställdhetsarbetet vara beroende av att regeringen vidtar särskilda åtgärder och tillskjuter nya resurser. Genom det förslag till ändring av högskolelagen som regeringen har föreslagit i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation understryker regeringen att det åvilar alla lärosäten att arbeta aktivt för att inte bara iaktta utan även främja jämställdhet mellan kvinnor och män (1 kap. 5 § första stycket högskolelagen). Införandet av rekryteringsmål skärper kravet på ett långsiktigt och systematiskt jämställdhetsarbete på alla nivåer i högskolan och måluppfyllelsen kommer att noga följas av regeringen.

Högskoleverket skall enligt regeringens instruktion främja jämställdhet mellan kvinnor och män inom sitt verksamhetsområde. Verket bör enligt regeringens mening intensifiera detta arbete och överta den pådrivande och stödjande roll JÄST-gruppen har haft. Uppdraget till samtliga forskningsråd att bilda en samverkansgrupp för att främja jämställdhet, genusforskning och tvärvetenskaplig forskning är också avsett att förbättra kvinnors villkor inom forskning-

en (se avsnitt 7.1). Slutligen kommer även det nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet, genom sitt arbete med att lyfta fram genusforskningens bidrag inom olika vetenskapsområden, att spela en viktig roll i arbetet med att förverkliga en jämställd högre utbildning och forskning.

Under åren 2000-2008 kommer ett stort antal professorer, varav det övervägande flertalet är män, att avgå med pension. Mot denna bakgrund och som en följd av regeringens kraftsamling på jämställdhetsfrågorna och lärosätenas fortsatta ansträngningar bör andelen kvinnor bland det totala antalet professorer i landet kunna öka under den kommande tioårsperioden från nuvarande cirka 8 procent till cirka 25 procent. Andelen kvinnliga professorer kan således komma att tredubblas till år 2008 vilket även bör innebära en ökad andel kvinnor på samtliga anställningsnivåer inom högskolan.

5.7 Miljöfrågor

Regeringens bedömning: Universitet och högskolor bör ha som mål att behandla miljöfrågorna i sina utbildningar i sådan omfattning och med sådan inriktning som motiveras av den verksamhet utbildningen förbereder för.

Universitet och högskolor bör påbörja arbetet med att införa miljöledningssystem under år 1998.

5.7.1 Miljöfrågorna inom den högre utbildningen och forskningen

Den svenska högskolan har som forum för den högre utbildningen och forskningen en mycket betydelsefull roll och ett stort ansvar i arbetet med att utveckla och förnya vårt samhälle. Målen för forskningen innebär bl.a. att forskningen skall bidra med nya väsentliga fakta om naturen, samhället och kulturen samt att bidra till samhällets omställning till en hållbar utveckling. Högskolan skall inte bara erbjuda kvalificerad utbildning, utföra forskning och utvecklingsarbete utan också främja en ekologiskt hållbar utveckling. Högskolan är samhällets viktigaste resurs när det gäller att skapa och förmedla kunskap. Högskolans omfattning – både som lärosäte, forskningsinstans och arbetsplats – samt dess verksamhet är av stor betydelse för att identifiera och lösa många av de miljörelaterade problem som vi står inför. I syfte att uppnå en hållbar utveckling bör statens arbete utvecklas och samhällssektorernas ansvar för miljön tydliggöras. Detta bör göras bl.a. genom att integrera miljöhänsyn och resurshushållning i den ordinarie

verksamheten – vilket i stor utsträckning redan sker vid många universitet och högskolor.

Varje lärosäte har att besluta om grundutbildningarnas inriktning och innehåll. Integreringen av miljöhänsyn och resurshushållning i universitetens och högskolornas verksamhet bör därför inte i första hand ske genom utfärdande av lagar och förordningar utan bäras upp och drivs framåt av högskolornas egna studenter, lärare, forskare och anställda. I slutet av år 1996 invigdes exempelvis ett centrum för miljö- och utvecklingsstudier vid Uppsala universitet som drivs helt i regi av studenterna. Det finns också goda möjligheter för lärosätena att profilera sig och verka för ett brett utbud av utbildningar inom miljöområdet. Många högskolor satsar också på utbildningar inom miljöområdet. I höst startar t.ex. den nya högskolan i Malmö ett kretsloppsprogram för blivande kretsloppsexperten. Vidare har lärarutbildningarna en nyckelroll för skolans möjligheter att i framtiden arbeta med miljöfrågor men behovet av goda kunskaper och en stark medvetenhet om miljö och utvecklingsfrågorna är generellt för i princip alla framtida roller i arbetsliv och som samhällsmedborgare.

Inom ramen för Högskoleverkets verksamhet har Rådet för grundläggande högskoleutbildning under budgetåret 1995/96 fullgjort regeringsuppdraget som rådet fick budgetåret 1994/95 om att integrera miljöinslag i den högre utbildningen. Rådet har en referensgrupp som i dialog med berörda lärosäten bidragit till att utforma projekten. Under budgetåret 1995/96 har rådet beviljat sammanlagt 4,6 miljoner kronor till tio projekt. Inom ramen för miljöuppdraget har rådet även finansierat en särskild satsning på högskolornas bibliotek och bibliotekspersonal. Regeringen avser att uppdraga åt Högskoleverket att även fortsättningsvis, inom ramen för sitt ordinarie uppdrag och finansiering, verka för en integration av miljöaspekter i högskoleutbildningar.

I mars 1995 tillkallade regeringen en särskild utredare för att utreda frågan om hur miljömålet i konsumentpolitiken ska uppnås samt att lägga fram förslag till en åtgärdsinriktad handlingsplan. Utredningen överlämnade i juni 1996 betänkandet Konsumenterna och miljön (SOU 1996:108). Utredningen föreslår bl.a. att högskolelagens (1992:1434) portalparagraf skall kompletteras med att utbildningen skall förmedla kunskaper om miljön. Utredaren föreslår också att Högskoleverket skall inrikta befintliga utvecklingsanslag på integrerade miljöinslag i utbildningar inom information, journalistik och media. Relativt få remissinstanser har yttrat sig över förslagen. Fem remissinstanser är positiva till en lagändring och fyra instanser stödjer förslaget om utvecklingsanslagen men är kritiska till utredningens förslag att inrikta åtgärderna mot nämnda utbildningar.

Universitet och högskolor har en viktig roll i att bidra till att stärka omställningen till ett ekologiskt hållbart samhälle. Detta bör tydligt återspeglas i hög-

skolans olika verksamheter. Regeringen har dock inte funnit skäl att föreslå någon ändring av högskolelagen bland annat eftersom en grundläggande princip i reformerna av den högre utbildningen är att varje lärosäte har att besluta om utbildningarnas inriktning och innehåll. Formulering av mål och återrapporteringskrav i regleringsbrev bedöms också som både lämpligare och effektivare för att styra högskolornas miljöinriktade verksamhet. Målet bör vara att högskolorna behandlar miljöfrågorna i sina utbildningar i sådan omfattning och med sådan inriktning som motiveras av den verksamhet utbildningen förbereder för. Miljöfrågor är till sin karaktär tvärvetenskapliga och arbetet med dessa frågor bör därför vara både disciplin- och fakultetsöverskridande. Utöver de särskilda miljökurser och miljöutbildningar som finns på många håll i högskolan är det av stor vikt att integrera miljö- och utvecklingsfrågor även i andra mer generella kurser och utbildningsprogram av annan inriktning.

5.7.2 Miljöarbete vid universitet och högskolor

Miljövärdsberedningen har på regeringens uppdrag i betänkandet Integrering av miljöhänsyn inom den statliga förvaltningen (SOU 1996:112) lämnat förslag till hur miljöarbetet bör följas upp och hur myndigheterna konkret måste gå tillväga för att inordna miljöarbetet i sin verksamhet. Utredningen föreslår bl.a. att miljöledningssystem bör införas i statliga myndigheter. Med miljöledningssystem avses att myndigheterna skall göra en miljöutredning, ta fram förslag till en miljöpolicy samt utarbeta en handlingsplan för fortsatt integration av miljöhänsyn i myndighetens verksamhet. Regeringen beslutade i december 1996 vilka 26 myndigheter som skall ingå i pilotprojektet Miljöledningssystem i statlig förvaltning. Projektet syftar till att öka miljömedvetande och agerande inom statliga myndigheter samt att vara en förebild för resten av samhället.

Inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde ingår Lunds universitet och Stockholms universitet som pilotmyndigheter. Projektet innebär att nämnda universitet ges i uppdrag att inleda utvecklingen av miljösystem som en integrerad del i sin ordinarie verksamhet. Universiteten skall under 1997 göra en miljöutredning, ta fram förslag till en miljöpolicy samt påbörja och så långt som möjligt utarbeta en handlingsplan för fortsatt integration av miljöhänsyn i sin verksamhet. Arbetet med miljöledningssystem skall redovisas i samband med årsredovisningen för budgetåret 1997. Avsikten är att i framtiden, utifrån erfarenheter från universiteten och de övriga pilotmyndigheterna, involvera ytterligare universitet och högskolor i detta arbete. Regeringen avser därför att återkomma med generella riktlinjer till högskolorna

när den pågående verksamheten har följts upp. Universitet och högskolor bör dock, inom ramen för sina ordinarie uppdrag och finansiering, påbörja arbetet med att införa miljöledningssystem redan under budgetåret 1998.

5.8 Internationella perspektiv

5.8.1 Inledning

Forskning och utbildning är i grunden internationella aktiviteter. Utbyte och samarbete med forskare och lärare från olika delar av världen är naturliga inslag i dagens svenska högre utbildning och forskning. Behovet av att internationalisera högskolan framfördes i utredningen Utbildningens internationalisering, slutbetänkande från UKÄ:s internationaliseringsutredning (UKÄ-rapport nr 21, 1974). Mot bakgrund av högskolans allmänna funktion i samhället formulerade utredningen ett övergripande mål för internationalisering av utbildningen. Det betonades särskilt att utbildningen skulle främja internationellt samarbete och internationell solidaritet. Detta skulle tillgodoses genom att utbildningen skulle skapa global öppenhet, medvetenhet och handlingsberedskap samt förståelse och respekt för andra folk och kulturer.

Utredningen och de satsningar som följde i dess spår ledde till att värdet av internationalisering accepterades allmänt inom högskolan. Internationalisering av utbildning och forskning anses numera som ett viktigt inslag i högskolans kvalitetsarbete. De flesta högskolor har upprättat internationaliseringsplaner och har som regel en eller flera handläggare för frågor rörande internationalisering. De internationella kontakterna inom den högre utbildningen och forskningen är svåra att kartlägga i sin helhet. Endast en del av de internationella kontakterna redovisas i lärosätenas årsredovisningar.

Den svenska högskolans internationella kontakter präglas i dag i hög grad av den Europeiska unionens särskilda satsningar på studentutbyte och forsknings-samarbete. De särskilda medel som anslagits för att främja samarbetet inom Östersjöområdet har medfört att högskolorna har utvecklat omfattande kontakter med framför allt länderna i det forna Östeuropa. Regeringen har fördelat 120 miljoner kronor ur den s.k. Östersjömiljarden för att detta samarbete skall utvecklas ytterligare.

De svenska högskolornas internationella samarbete är omfattande. Det är emellertid i huvudsak koncentrerat till industriländer inom OECD-gruppen samt i viss omfattning till Östeuropa. Därutöver finns sporadiska insatser, delvis finansierade av Sida. Utbildning, forskning och internationellt samarbete med inriktning mot Afrika, Asien och Latinamerika

förekommer även, men sker av allt att döma i begränsad omfattning.

Behovet av kunskap om världen utanför Europa och USA ökar av såväl politiska som ekonomiska och kulturella skäl. Vid svenska lärosäten finns det institutioner och forskargrupper som bedriver forskning och utbildning med inriktning mot länder utanför Europa, men i begränsad omfattning. På regeringens initiativ i budgetpropositionen för år 1997 har vissa resursförstärkningar gjorts. Sålunda har Lunds universitet erhållit särskilda resurser för forskningsinsatser med inriktning mot Ost- och Sydostasien och Göteborgs universitet har erhållit resurser för en professur i afrikanska språk.

Stiftelsen Svenska Institutets stipendier för samarbete inom forskning och utbildning samt STINT:s insatser utgör väsentliga bidrag till internationaliseringen av den svenska högskolan.

Det är inte möjligt att vid Sveriges högskolor bedriva självständig undervisning och forskning som täcker hela världens kulturer och språk. Högskolorna bör här kunna utveckla ett samarbete och en ansvarsfördelning mellan olika lärosäten. Regeringen vill i detta sammanhang även betona vikten av att samarbete sker mellan olika lärosäten i Norden. Det finns även två nordiska institutioner som bör kunna utgöra stöd åt och samarbeta med högskolorna, Nordiska Institutet för Asienstudier i Köpenhamn och Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala.

Regeringen anser att de internationella frågorna inom utbildning och forskning är viktiga. Regeringen avser därför att uppdra åt Högskoleverket att i samarbete med Sida kartlägga högskolans utbildning och forskning i detta avseende samt att komma med förslag till hur förbättringar skall ske.

5.8.2 EU-samarbete inom högre utbildning

Det europeiska multilaterala samarbetet när det gäller högre utbildning sker framför allt inom ramen för EU:s utbildningsprogram Sokrates. Sokrates är ett sammanhållet program för hela utbildningsväsendet, från förskola till högskola. Programmet omfattar perioden 1995-1999 och har en budget om cirka 7 miljarder kronor.

Under år 1997 sker förberedelser för att Sokrates skall kunna utsträckas till att även omfatta de associerade Öst- och Centraleuropeiska länderna samt Cypern. Förberedelserna har kommit längst när det gäller Cypern, Polen, Rumänien, Slovakien, Tjeckien och Ungern, som samtliga förväntas delta fullt ut i programmet fr.o.m. nästa år.

Under 1996/97 har EG-kommissionens s.k. grönbok Grundutbildning - vidareutbildning - forskning: hinder för rörlighet över gränserna behandlats inom olika organ. I grönboken föreslås åtgärder för att undanröja hindren för rörlighet för personer inom

EU och Efta/EES-området. Sverige har överlämnat en nationell rapport till kommissionen, där de svenska ställningstagandena till grönboken redovisas. Grönboken diskuteras nu inom ministerrådet och kommer att föranleda beslut och ställningstaganden i skilda sammanhang.

För den högre utbildningen finns inom Sokrates delprogrammet Erasmus. Med hjälp av detta program finansieras framför allt studentutbyte men även olika aktiviteter som främjar den europeiska dimensionen inom utbildningen vid de deltagande ländernas lärosäten.

Antalet svenska studenter som med hjälp av Erasmus-stipendier studerar vid universitet och högskolor i andra EU-länder har ökat kontinuerligt och uppgick läsåret 1995/96 till nästan 3 000. Antalet utländska Erasmus-stipendiater vid svenska lärosäten var nästan lika många.

Erasmus-budgeten har kritiserats för att vara alltför låg. De ansökningar om samarbetsavtal (s.k. institutional contracts) med EG-kommissionen och tillhörande medelsaskanden som de europeiska universiteten och högskolorna har sânt in till kommissionen inför läsåret 1997/98 har endast i begränsad utsträckning kunnat beviljas. För närvarande pågår beredningen av ett förslag från kommissionen om ett tillskott till Sokrates-programmets rambudget.

EU:s utbildnings- och forskningssamarbete med länder i Öst- och Centraleuropa samt med republikerna i det forna Sovjetunionen bedrivs till stor del inom ramen för Tempus-programmet, som ingår i EU:s särskilda biståndsprogram för dessa stater. Sverige prioriterar sådana Tempus-projekt som berör länderna i Östersjöområdet. Tempus-programmet har förlängts t.o.m. år 2000. Sverige har deltagit i detta program sedan år 1991. Under år 1996 deltog svenska universitet och högskolor i 57 Tempus-projekt, vilket motsvarar 10 % av samtliga projekt inom programmet. Svenskt deltagande domineras av projekt inom områdena naturvetenskap och teknik. EG-kommissionen har låtit utvärdera Tempus-programmet för tiden 1990-1996. Utvärderingsrapporten framhåller den viktiga uppgift som Tempus-projekten fyller när det gäller att modernisera den högre utbildningens struktur i de Öst- och Centraleuropeiska länderna.

Konvention om erkännande av examina

Ett stort steg mot enhetlighet i fråga om erkännandet av examina avlagda vid universitet och högskolor i hela europaregionen togs i och med undertecknandet av en ny konvention (Convention on the recognition of qualifications concerning higher education in the European region) i april 1997. Under ett antal år har förberedelsearbetet pågått inom FN:s organ för utbildning, vetenskap och kultur (UNESCO) och Europarådet med att utarbeta en gemensam konvention som ersätter de två organisationernas tidigare sammanlagda fem konventioner på området.

Konventionsutkastet remissbehandlades grundligt i samtliga undertecknande länder och svenska universitet och högskolor uttalade under remissbehandlingen sin tillfredsställelse med att en ny konvention träder i kraft.

5.8.3 Östersjöarbetet

Samarbetet med länder inom Östersjöregionen är av central betydelse för hela regionens utveckling. Svenska universitet och högskolor har ett omfattande samarbete med Sveriges grannländer kring Östersjön. På uppdrag av regeringen har Högskoleverket utvärderat högskolornas användning av den särskilda resursen för bilateralt samarbete med Östeuropa som upphörde i och med utgången av budgetåret 1995/96. Under perioden 1991/92-1995/96 har regeringen anvisat sammanlagt 107 miljoner kronor för bilateralt samarbete med Östeuropa. Totalt har över 1 500 projekt genomförts under perioden. Mer än två tredjedelar av projekten har varit forskningsprojekt. Lärarutbyte står för cirka 10 % av projekten och i periodens början företogs flera kontaktresor, som har utgjort cirka 20 av samtliga projekt. De huvudsakliga och mest betydande samarbetsländerna har varit Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland. Samarbete har förekommit inom samtliga fakultetsområden.

Med anledning av propositionen Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000 (prop. 1995/96:222, bet. 1995/96:UbU7y, FiU15, rskr. 1995/96:307) har riksdagen beslutat att avsätta 1 miljard kronor för att ytterligare stärka samarbetet, bland annat kunskapsutbytet, inom Östersjöregionen. Regeringen har beslutat att avsätta 120 miljoner kronor för samarbete inom högre utbildning och forskning mellan svenska lärosäten och lärosäten i Estland, Lettland, Litauen, Polen samt nordvästra Ryssland. Stiftelsen Svenska Institutet har fått i uppdrag att fördela medlen.

Det är även viktigt att förstärka samarbetet inom den grundläggande utbildningen. Riksdagen har därför beslutat med anledning av regeringens proposition En politik för arbete, trygghet och utveckling (prop. 1995/96:25, bet. 1995/96:UbU2, FiU1, rskr. 1995/96:131-134) att 100 miljoner kronor skall anslås för att utveckla och stärka de mellanfolkliga förbindelserna kring Östersjön bl.a. genom att bereda möjligheter för svenska studenter vid högskolan att studera i andra Östersjöländer samt att ge studenter från dessa länder möjligheter att studera i Sverige. Stiftelsen Svenska Institutet har fått i uppdrag att fördela medlen.

5.8.4 Gästforskare/gästlärare utomlands

Regeringens förslag:

Som ett led i att förstärka undervisningen i svenska språket, om svenska förhållanden samt för att fördjupa kontakterna mellan svenska och utländska lärosäten förelås att undervisningen i svenska språket och om svenska förhållanden förstärks vid några utländska lärosäten.

Skälen för regeringens förslag: I budgetpropositionen för år 1997 föreslog regeringen att medel skulle anslås för att bereda yngre svenska akademiker med lägst docentkompetens inom humaniora och samhällsvetenskap möjlighet att verka vid utländska universitet för att bland annat undervisa om svenska samhälls- och kulturförhållanden.

Det är regeringens uppfattning att det är angeläget att kunskaperna om vårt land utökas, breddas och fördjupas. Undervisningen om Sverige, svenska förhållanden och svenska språket har i många länder minskat av ekonomiska skäl. Undervisningen i skandinavistik har under de senaste åren i allt större utsträckning kommit att omfatta andra områden än rent språkliga, såsom samhälls- och kulturförhållanden. Regeringen avser därför att uppdra till Stiftelsen Svenska Institutet att i framför allt Tyskland, Frankrike och USA på lämpligt sätt ytterligare främja undervisningen i svenska och om svenska förhållanden. Regeringen föreslår att ett belopp om 1,5 miljoner kronor anslås för år 1998. Medlen har beräknats under anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor.

5.8.5 Övriga frågor

Nordiskt samarbete

Inom ramen för det nordiska utbildningssamarbetet infördes 1988 ett studentutbytesprogram inom Norden, Nordplus. Under de första åtta åren har mer än 18 000 utbytesstipendier tilldelats studenter och lärare. Efterfrågan är emellertid betydligt större och endast omkring 20 % av de som söker har möjlighet att få stöd från programmet, som administreras av Nordiska ministerrådets sekretariat i Köpenhamn.

Behov av tolkar och översättare

Sveriges medlemskap i EU har ökat behovet av kvalificerade tolkar och översättare i de stora europeiska språken. Medlemskapet innebär även att stora krav ställs på språklig kompetens hos svenska politiker och tjänstemän. På uppdrag av regeringen har Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet gjort en kartläggning av utbildningen i moderna eu-

ropeiska språk och utbildningen av tolkar och översättare. Kartläggningen visar att utbildning i moderna europeiska språk förekommer vid många lärosäten. De språk som dominerar är engelska, tyska, franska och spanska. Endast de större universiteten har en målsättning att erbjuda utbildning i samtliga EU-språk. Under de två senaste läsåren (1994/95 och 1995/96) kan en ökning märkas av antalet studenter som läser fördjupningskurser i språk. Översättarutbildning sker endast vid ett par lärosäten och tolkutbildningen sker uteslutande vid Tolk- och översättarinstitutet.

Eftersom behovet av goda språkkunskaper ökar, är regeringens uppfattning att högskolorna bör eftersträva att öka antalet helårsstudenter och helårsprestationer i framför allt fördjupningskurser i moderna europeiska språk. Utbildning av översättare och konferenstolkar i EU-språk bör öka. Regeringen avser att i regleringsbrevet för år 1998 återkomma med närmare anvisningar.

5.9 Professorers anställningsskydd

Sammanfattning

Högskolelagens särregler om anställningsskydd för professorer med tillsvidareanställning slopas. I stället skall allmänt tillämpliga regler i främst lagen om anställningsskydd gälla också för professorer. Det föreslås att ändringen träder i kraft den 1 januari 1999. Äldre bestämmelser skall dock gälla för den som har tillsvidareanställts som professor före den tidpunkten.

Ärendet och dess beredning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 25 januari 1996 tillkallade chefen för Utbildningsdepartementet en särskild utredare för att utreda tjänsteorganisationen för lärare vid statliga universitet och högskolor. I direktiven (dir. 1996:3) angavs bl.a. att en utgångspunkt för utredningsarbetet borde vara att antalet tjänster på professorsnivå utökades och att utredaren härvid skulle analysera konsekvenserna av det särskilt starka anställningsskydd som 3 kap. 4 § högskolelagen ger professorer.

Utredningen, som antog namnet Högskolledningsutredningen, överlämnade i december 1996 sitt betänkande Lärare för högskola i utveckling (SOU 1996:166). Betänkandet har remissbehandlats och en sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr U96/4073/UH).

Huvuddelen av utredningens förslag har behandlats i regeringens proposition Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141), som

överlämnades till riksdagen den 26 maj 1997. Den del av utredningens betänkande som behandlar frågan om professorers anställningsskydd togs också upp i propositionen (s. 28 ff.). Regeringen anförde därvid att särreglerna i 3 kap. 4 § högskolelagen om professorers anställningsskydd borde upphävas. Det lades dock inte fram något förslag om detta i propositionen. Ett förslag av den innebörden fick nämligen anses vara av sådan beskaffenhet att det skulle underställas Lagrådet för granskning. Efter vad som sades i propositionen, skulle en lagrådsremiss presenteras inom kort.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 7 augusti 1997 att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i högskolelagen. Det förslag som lades fram i lagrådsremissen är detsamma som läggs fram i förevarande proposition. Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran (protokoll vid sammanträde 1997-08-28). Lagrådets yttrande finns i en bilaga till utgiftsområdet.

Bakgrund

Förslagets omfattning

Anställning som professor är den främsta anställningen som lärare vid statliga universitet och högskolor (3 kap. 2 § första stycket högskolelagen /1992:1434/). Vid anställning av en professor ställs de högsta behörighetskraven, och professorer har till stor del ett ansvar för att forskning och utbildning vid högskolan håller en hög kvalitativ nivå.

Statliga universitet och högskolor omfattas av regleringen i högskolelagen. Ytterligare regler ges bl.a. i högskoleförordningen (1993:100) och i förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet. Det bör dock tilläggas att professorer kan vara anställda också vid andra myndigheter, t.ex. forskningsråden, enligt särskilda regler (se bl.a. 2 och 3 §§ förordningen /1986:364/ om tjänster vid forskningsråd; senast ändrad genom SFS 1996:1578). Det förslag som nu läggs fram avser emellertid bara professorer som omfattas av bestämmelserna i högskolelagen, dvs. professorer vid statliga universitet och högskolor. Högskolelagen gäller också för högskolor under kommunalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap. Förslagen tar dock inte sikte på sådana högskolor. Av 12 kap. 5 § högskoleförordningen framgår nämligen att en kommun eller ett landsting som bedriver högskoleutbildning inte får anställa en lärare som professor.

Rättsutvecklingen och högskolelagens regler om anställningsskydd

Enligt 3 kap. 3 § högskolelagen tillsätts tjänster som professor med förordnande tills vidare utan tidsbegränsning. Tjänster som professor får dock tillsättas för en bestämd tid, om det är fråga om

konstnärlig verksamhet eller adjungering till en högskola av någon som har sin huvudsakliga verksamhet utanför högskoleväsendet. (Det förslag till ny lydelse av 3 kap. 3 § som läggs fram i prop. 1996/97:141 har i huvudsak samma innehåll. Enligt förslaget skall en tidsbegränsning dock vara tillåten också vid anställning som gästlärare av en person som uppfyller behörighetskraven för professor, s.k. gästprofessor.)

Den som har fått en tjänst som professor med förordnande tills vidare har ett särskilt långtgående anställningsskydd enligt 3 kap. 4 § högskolelagen. Enligt paragrafen kan en professor skiljas från tjänsten endast om professorn genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av tjänsteåligganden har visat sig uppenbart olämplig att inneha tjänsten eller har uppnått gällande pensionsålder eller annars enligt lag är skyldig att avgå med pension. Bestämmelsen infördes i högskolelagen den 1 juli 1993 och bör ses mot bakgrund av de regler om inrättande och tillsättande av tjänster som professor som gällde innan dess.

Före den 1 juli 1993 tillsattes flertalet tjänster som professor vid de statliga högskoleenheterna av regeringen med fullmakt. Dessa tjänster inrättades av regeringen efter bemyndigande från riksdagen i varje enskilt fall. De högskolor som hade en fakultetsorganisation kunde också inrätta professorer, som tillsattes av rektorsämbetet med förordnande. Detta gällde också tidsbegränsade förordnanden som adjungerad professor. Professorer vid t.ex. forskningsråden tillsattes av regeringen med förordnande.

Professorer kunde således tidigare anställas antingen med fullmakt eller med förordnande. Skillnaden mellan dessa anställningsformer var att en fullmaktsanställd professor inte kunde sägas upp enligt bestämmelserna i lagen (1982:80) om anställningsskydd. En fullmaktsanställd kunde emellertid liksom andra arbetstagare entledigas i vissa fall med stöd av regler i den tidigare lagen (1976:600) om offentlig anställning, t.ex. vid uppnådd pensionsålder eller nedsatt arbetsförmåga. En fullmaktsanställd kunde också – till skillnad från andra arbetstagare – entledigas om han eller hon inte kunde fullgöra sin tjänst tillfredsställande och det återstod högst fem år till uppnådd pensionsålder. En fullmaktshavare kunde förflyttas till annan statlig tjänst som också tillsattes med fullmakt.

Den 1 juli 1993 överfördes rätten att inrätta och tillsätta professorer vid statliga universitet och högskolor från regeringen till de högskolor till vilka fakultetsorganisation är knuten samt till de högskolor där konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs (4 kap. 2 och 3 §§ högskoleförordningen). I och med att professorerna anställdes av högskolorna och inte av regeringen kom fullmaktssystemet inte längre att tillämpas vid tillsättning av professorstjänster. En rätt för regeringen att inrätta professorer av nationellt intresse vid universitet och högskolor återinfördes

dock den 1 juli 1995. Samtidigt fick även högskolor utan fakultetsorganisation möjlighet att inrätta professurer efter tillstånd av Högskoleverket.

I högskolelagen infördes de aktuella bestämmelserna om professorers anställningsskydd i 3 kap. 4 §. Paragrafen angavs ha sin grund i önskemålet att ge dem som anställdes som professor vid universitet och högskolor den anställningstrygghet som ansågs vara väsentlig för integriteten i forskning och undervisning. Paragrafen utformades efter mönster av 11 kap. 5 § regeringsformen, där det anges under vilka förhållanden en ordinarie domare kan skiljas från tjänsten. Någon rätt att, såsom gäller för domare, förflytta professorer finns dock inte. Grunderna för att skilja en professor från tjänsten ansluter nära till de regler som gällde för direkt avsked av arbetstagar hos staten enligt den tidigare lagen om offentlig anställning.

Regeringens överväganden

Professorers anställningsskydd

Regeringens förslag:

Särreglerna i 3 kap. 4 § högskolelagen om anställningsskydd för professorer som fått en tjänst utan tidsbegränsning skall upphävas. I stället skall allmänt tillämpliga regler i främst lagen om anställningsskydd tillämpas.

Utredningens förslag: Högskollärarytredningen framhöll att den enligt sina direktiv skulle pröva om särregleringen i högskolelagen av professorers anställningsskydd kunde bevaras vid en ökning av antalet befattningar på professorsnivån. Utredningen föreslog att det skulle införas en ny befattningskategori – biträdande professor – och förutsatte att denna kategori skulle omfattas av allmänt tillämpliga regler om anställningsskydd. Enligt förslaget skulle särreglerna i högskolelagen således inte omfatta de biträdande professorerna. Mot den bakgrunden ansåg utredningen att högskolelagens regler om professorer kunde bevaras och föreslog inte någon ändring i denna del.

Remissinstanserna: Frågan om professorers anställningsskydd har uttryckligen berörts av några remissinstanser. Riksrevisionsverket anför att utredaren borde ha berört frågan om professorers anställningsvillkor mer utförligt. Verket anser det inte självklart att professorer skall ha en fortsatt särskild anställningstrygghet och menar att man bör diskutera att väsentligt utvidga möjligheten med tidsbegränsade professorsförordnanden. Sveriges universitetsläraresförbund (SULF) anser att det särskilda anställningsskyddet bör bevaras. Flera andra re-

missinstanser har emellertid menat att utredningen inte tillräckligt behandlat frågan om professorers anställningstrygghet och möjligheten att anställa professorer på begränsad tid. Lunds universitet, Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Högskolan i Gävle/Sandviken och Medicinska forskningsrådet förordar t.ex. en möjlighet att tidsbegränsa en anställning som professor. Flera studentkårer samt Sveriges Förenade Studentkårer anser att det särskilda anställningsskyddet för professorer borde ha analyserats närmare av utredningen och sätter i fråga om anställningsskyddet skall bevaras.

Skälen för regeringens förslag: Professorer vid statliga universitet och högskolor har, som anförts i föregående avsnitt, ett särskilt långtgående anställningsskydd enligt 3 kap. 4 § högskolelagen. Paragrafen har motiverats med att den särskilda tryggheten har en väsentlig betydelse för integriteten i forskning och utbildning. Vid remissbehandlingen av det förslag (Ds 1992:1) som föregick införandet av högskolelagen år 1993 framfördes emellertid också synpunkten att professorer inte borde ha ett så starkt anställningsskydd som föreslagits. Enligt regeringens uppfattning finns det nu flera skäl att ompröva frågan.

Ett skäl är att det i propositionen om högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141 s. 25 ff.) läggs fram förslag om rätt till befordran till en anställning som professor och detta utan att det sker någon uppdelning i flera kategorier av professorer såsom utredningen föreslagit. Ett genomförande av förslaget i propositionen kommer att leda till att det anställs många fler professorer än i dag. Det vore enligt regeringens mening orimligt att en så stor del av lärarkåren skulle åtnjuta ett anställningsskydd som avviker från allmänt tillämpliga regler på arbetsmarknaden. Ytterligare ett skäl är att inte bara professorer utan även andra lärare skall ta del i och ha ansvar för att en hög kvalitet nås i såväl forskning som undervisning.

Det är självfallet angeläget att de högskoleanställda som arbetar med forskning och utbildning är skyddade mot godtyckliga åtgärder som direkt eller indirekt kan beskära den vetenskapliga friheten eller lärarens integritet vid utbildningen. Principen om forskningens frihet har därför kommit till uttryck i 1 kap. 6 § högskolelagen. Det sägs där att forskningsproblem får väljas fritt, att forskningsmetoder får utvecklas fritt och att forskningens resultat får publiceras fritt.

Av betydelse är förstås också vilket skydd de anställda har mot ogrundade uppsägningar. I praktiken skulle deras integritet kunna begränsas, om arbetsgivaren hade rättsliga möjligheter att vidta uppsägningar i syfte att på ett otillbörligt sätt påverka de anställda i deras arbete med forskning och utbildning. Uppsägningar av den naturen måste emellertid anses oförenliga med den allmänt tillämpliga lagen om anställningsskydd. Enligt den lagen kan en tills-

vidareanställning sägas upp av arbetsgivaren bara om det finns saklig grund för åtgärden (7 §), och ett avskedande förutsätter att arbetstagaren har grovt åsidosatt sina åligganden (18 §).

Lagen om anställningsskydd hindrar alltså godtyckliga eller annars obefogade uppsägningar och avskedanden. Det torde vara naturligt att tolka lagens krav på saklig grund för uppsägning och på laga grund för avskedande mot bakgrund av de förhållanden som råder på ett visst område. Att forskningens frihet har slagits fast i högskolelagen får därmed betydelse också för synen på innehållet i anställningsavtalet och på anställningsskyddet. Det torde därför inte bli aktuellt att överväga att skilja arbetstagare från anställningen av den anledningen att de har begagnat sig av den frihet som högskolelagen garanterar.

Det finns skäl att i detta sammanhang peka också på de fri- och rättigheter, t.ex. yttrandefrihet och tryckfrihet, som varje medborgare är garanterad gentemot det allmänna enligt grundlagarna. För statliga myndigheter – som är skyldiga att iaktta saklighet i sin verksamhet – gäller att de måste respektera den enskilda arbetstagarens grundlagsskyddade rättigheter och att de inte får vidta några åtgärder som har karaktären av bestraffning eller något slags sanktion mot arbetstagaren för att han eller hon har utnyttjat sin rätt (se t.ex. AD 1991 nr 106). Under förarbetena till den tidigare lagen om anställningsskydd har det också förutsatts att en uppsägning inte kan anses sakligt grundad när den enbart beror på arbetstagarens politiska uppfattning eller sysslande med offentliga uppdrag (SOU 1973:7 s. 149 ff. och prop. 1973:129 s. 127, där det anges vissa undantag från principen som dock får anses sakna bäring på den nu aktuella situationen; jfr AD 1994 nr 79). Som skäl för detta angavs att det här är fråga om grundläggande medborgerliga rättigheter. Det har också antagits vara en utgångspunkt att ett anställningsavtal i princip inte utgör något hinder för en arbetstagare att ta del i debatter som rör frågor av allmänt intresse, där det kan finnas olika uppfattningar utan att någon uppfattning kan betecknas som oriktig (AD 1994 nr 79, jfr AD 1982 nr 110, 1986 nr 95 och 1997 nr 57). Vissa gränser finns det dock för vad som ryms inom ramen för anställningsavtalet och det krav på lojalitet gentemot arbetsgivaren som anses ligga på arbetstagaren enligt avtalet. Exempelvis brott mot en lagstadgad tystnadsplikt eller handlingar som vidtas med det direkta och kanske enda syftet att skada arbetsgivaren kan således komma i konflikt med anställningsavtalet. Var gränserna mer exakt skall dras är dock frågor som får besvaras med ledning av rättstillämpningen.

Lagen om anställningsskydd innehåller garantier för en objektiv prövning av en uppsägning eller ett avskedande. Den fackliga organisationen har möjlighet att begära överläggningar och förhandlingar med arbetsgivaren om en medlem skilts från anställningen

av orsaker som är hänförliga till arbetstagaren personligen eller om arbetsgivaren överväger att vidta en sådan åtgärd. Ytterst kan saken föras till domstol, och arbetsgivaren måste då bevisa att det funnits laga grund för att säga upp eller avskeda arbetstagaren. Domstolen har möjlighet att ogiltigförklara rättsstridiga avskedanden och uppsägningar som är hänförliga till arbetstagarens person. En arbetsgivare som bryter mot anställningsskyddslagen ådras sig också en skyldighet att betala skadestånd.

Lagen om anställningsskydd kompletteras av regler om uppsägningsskydd i särskild lagstiftning, se t.ex. 16 § föräldradighetslagen (1995:584), 20 § jämställdhetslagen (1991:433) och 12 § lagen (1994:134) mot etnisk diskriminering.

Det kan också tilläggas att de särregler som tidigare gällt vid avskedande av offentligt anställda i många fall har tagits bort under senare år. Ett motiv för ändringarna har då varit att bedömningsgrunderna egentligen har varit desamma enligt de reglerna och enligt de allmänna bestämmelser som finns i lagen om anställningsskydd (prop. 1993/94:65 s. 92 ff.). De flesta särreglerna har slopats vid tillkomsten av 1994 års lag om offentlig anställning (SFS 1994:260). Dessutom är anställningsskyddslagens bestämmelser om avskedande tillämpliga på arbetstagare som är anställda med fullmakt, se 7 § lagen (1994:261) om fullmaktsanställning.

Allmänt tillämpliga regler på arbetsmarknaden ger alltså ett skydd mot godtyckliga uppsägningar och avskedanden, och reglerna garanterar en objektiv prövning i fall där arbetstagaren har skilts från anställningen. Gällande rätt innehåller också spärrar mot olika former av kringgåenden av lagens skyddsregler. Det kan här skjutas in att det principiellt sett finns två typer av omständigheter som kan läggas till grund för en uppsägning enligt lagen om anställningsskydd. Det är fråga dels om förhållanden som är hänförliga till arbetstagaren personligen, dels om arbetsbrist, med den särskilda betydelse som uttrycket har inom arbetsrätten. Ett slags kringgående som har behandlats i rättspraxis är att arbetsgivaren åberopar arbetsbrist som grund för att säga upp enstaka arbetstagare som arbetsgivaren i själva verket vill få bort av helt andra skäl, som kanske inte skulle räcka för en uppsägning, s.k. fingerad arbetsbrist. Om uppsägningen rent faktiskt har förestavats av skäl som är hänförliga till arbetstagarens person, betyder det att åtgärden skall godtas bara om skäl av det slaget är så starka att de utgör saklig grund i lagens mening (SOU 1993:32 s. 338). För att bevisvärigheter inte skall hindra en arbetstagare från att med framgång angripa en uppsägning som han eller hon anser grundad på en fingerad arbetsbrist, har Arbetsdomstolen lagt fast principer för en mer nyanserad bevisbedömning än som annars är fallet. (Se om behandlingen av fingerad arbetsbrist i rättspraxis bl.a. AD 1976 nr 26, 1978 nr 118, 1980 nr 133, 1983 nr 94 och 118, 1985 nr 79, 1986 nr 55 och 158, 1987 nr

34, 1988 nr 32, 1989 nr 47, 1991 nr 136, 1993 nr 80, 1995 nr 149 samt 1996 nr 7.)

Förflyttningar inom ramen för en bestående anställning får bedömas mot bakgrund av arbetsgivarens arbetsledningsrätt, gällande kollektivavtal och arbetstagarans rätt till medinflytande enligt lag eller avtal men också med beaktande av vad som kan anses förenligt med god sed i arbetsrättsliga sammanhang. Varaktiga förflyttningar med särskilt ingripande verkningar för en arbetstagarare har i vissa fall kunnat prövas rättsligt och har då uppfattats som brott mot aktuellt kollektivavtal, om åtgärden vidtagits utan godtagbara skäl (se om denna frågeställning bl.a. AD 1978 nr 89, 1981 nr 6, 1982 nr 29 och 112, 1983 nr 174, 1991 nr 106 samt 1993 nr 34). Och en förflyttning som innebär ett ingripande mot en ofientliganställd för att han eller hon har utnyttjat sina grundlagsskyddade rättigheter har ansetts strida mot lag och god sed; det har dock antagits att det kan finnas fall där en omplacering med hänsyn till omständigheterna måste anses godtagbar (AD 1991 nr 106, jfr 1983 nr 46).

Mot den nu angivna bakgrunden får de allmänt tillämpliga reglerna på svensk arbetsmarknad, främst reglerna i lagen om anställningsskydd, anses utgöra en fullt tillräcklig garanti för att uppsägningar och avskedanden liksom andra åtgärder inte kan genomföras på ett sätt som hotar integriteten i forskning eller utbildning. Regeringen anser därför att särreglerna i 3 kap. 4 § högskolelagen skall upphävas.

Ikraftträdande

Regeringens förslag

Särreglerna i 3 kap. 4 § högskolelagen skall upphöra att gälla den 1 januari 1999. Äldre bestämmelser skall dock tillämpas för den som har fått en tjänst som professor utan tidsbegränsning före den tidpunkten.

Skälen för regeringens förslag: Som framgår av det närmast föregående avsnittet har förslaget att slopa regeln i 3 kap. 4 § högskolelagen samband med propositionen om högskolans ledning, lärare och organisation och de förslag som där läggs fram om rätt till befordran till en anställning som professor. Förslaget i propositionen innebär att de nya reglerna om professorer skall träda i kraft den 1 januari 1999. De förslag som nu presenteras bör träda i kraft vid samma tidpunkt. Förslagen bör dock bara gälla för professorer som tillsvidareanställs utan tidsbegränsning efter det att särreglerna slopas, dvs. den 1 januari 1999 eller därefter. Någon förändring av rättsläget bör således inte ske med avseende på den som dessförinnan har fått en tjänst som professor utan tidsbegränsning.

5.10 Anslagstekniska frågor m.m.

5.10.1 Anslagsberäkningar för universitet och högskolor

Anslag till universitet och högskolor återfinns samlat per lärosäte i det följande. Resurser för forskning och forskarutbildning vid de mindre och medelstora högskolorna samt för konstnärligt utvecklingsarbete vid de konstnärliga högskolorna beräknas under ett gemensamt anslag B 46. Forskning och konstnärligt utvecklingsarbete vid vissa högskolor, där respektive högskola disponerar en egen anslagspost. Under anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m., anslagsposten 11, beräknas medel för verksamheten vid den blivande högskolan i Malmö. Denna anslagspost disponeras av Organisationskommittén för Malmö högskola tills dess högskolan inrättats.

Anslagen för grundutbildning till respektive universitet och högskola består av takbelopp, dvs. den högsta möjliga ersättningen som kan erhållas för helårsstudenter och helårsprestationer och i vissa fall även ersättning för särskilda åtaganden. Medel för de s.k. NT-utbildningarna - utbildningar som kommer att pågå under ett antal år framöver - har beräknats inom ersättningen för särskilda åtaganden. Utöver takbelopp och ersättning för särskilda åtaganden inkluderar vissa lärosätens anslag dessutom ersättning för extraordinära lånekostnader för investeringar i anläggningstillgångar m.m.

Resurser för de 15 000 nya platserna hösten 1998 samt tidigareläggning av platser 1998 (avsnitt 5.2.1) liksom fortsättningen av de 15 000 nya platserna från hösten 1997 har beräknats under respektive universitets och högskolas anslag och ingår i takbeloppen.

De besparingar som riksdagen tidigare beslutat om av statsfinansiella skäl (prop. 1994/95:100 bil. 9, bet. 1994/95:UbU15, rskr. 1994/95:353) uppgår till 174 miljoner kronor i 1998 års prisläge. Till detta kommer besparingar enligt 1997 års vårproposition (prop. 1996/97:150, bet. 1996/97:FiU20, rskr. 1996/97:284) på totalt 127 miljoner kronor, varav 43 miljoner kronor är en engångsbesparing. Av de totala besparingarna har knappt 209 miljoner kronor beräknats på grundutbildningsanslagen och knappt 51 miljoner kronor på fakultetsanslagen. Resterande del av besparingarna har gjorts genom indragningar av reservationer.

Besparingarna på grundutbildnings- och fakultetsanslagen har beräknats på anslagen i dess helhet inklusive angivna resursökningar. I besparingarna ingår, såväl i grundutbildningsanslagen som i fakultetsanslagen, den reduktion som är föranledd av justeringen av ersättning för hyror.

Grundutbildnings- och forskningsanslagen har pris- och löneomräknats med 2,14 %. Övriga anslagsförändringar framgår under respektive anslag.

Vid beräkning av grundutbildningsanslagen till universitet och högskolor för budgetåret 1998 har regeringen utgått från följande genomsnittliga ersättningsbelopp för olika utbildningsområden.

UTBILDNINGSMRÅDE	GENOMSNITTLIGT ERSÄTTNINGSBELOPP
Humanistiskt, teologiskt, juridiskt, samhällsvetenskapligt	24 099
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt, vård	64 047
Odontologiskt	70 371
Medicinskt	98 301
Undervisnings	56 153
Övrigt	53 995
Design	169 445
Konst	215 197
Musik	148 026
Opera	346 013
Teater	314 786
Media	381 943
Dans	228 735
Idrott	112 923

Regeringen lämnar förslag till justering av per capitaersättning i avsnitt 5.10.2.

För samtliga universitet och högskolor anges under respektive avsnitt ett beräknat anslagsbelopp (i löpande priser) för åren 1999 och 2000. Dessa anslagsbelopp är beräknade exklusive de av riksdagen tidigare beslutade nedjusteringarna av anslagen med anledning av utvecklingen på hyresmarknaden för år 1999 och år 2000. De beslutade nedjusteringarna för år 1999 uppgår till totalt 18,5 miljoner kronor och för år 2000 till 104 miljoner kronor i 1998 års prisläge. Dessa nedjusteringar har beräknats under anslaget B 45. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m. för dessa år. Regeringen avser att återkomma i budgetpropositionen för budgetåret 1999 med förslag till hur nedjusteringarna skall fördelas på respektive lärosätes anslag.

Regeringen redovisade föregående år att en besparing om 1 000 miljoner kronor skall genomföras år 1999. Av rent tekniska skäl har denna besparing - i likhet med förra året - lagts under anslaget B 48. Ersättningar för klinisk utbildning och forskning.

5.10.2 Justering av per capita-ersättningar

Regeringens förslag:

Ersättningsbeloppen för helårsstudenter och helårsprestationer skall för budgetåret 1998 vara:

UTBILDNINGSMRÅDE	ERSÄTTNING FÖR EN HELÅRSSTUDENT (KR)	ERSÄTTNING FÖR EN HELÅRSPRESTATION (KR)
Humanistiskt, teologiskt, juridiskt, samhällsvetenskapligt	13 343	13 968
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt, vård	36 037	32 953
Odontologiskt	32 724	40 921
Medicinskt	44 025	57 740
Undervisnings	25 781	32 658
Övrigt	30 274	26 067
Design	107354	68 989
Konst	153 087	69 011
Musik	92 441	61 762
Opera	220 689	139 248
Teater	213 882	112 115
Media	216 324	184 021
Dans	150 012	87 470
Idrott	78 563	38 178

Skälen för regeringens förslag: Samtliga ersättningsbelopp har räknats upp med 2,14 % (pris- och löneomräkning) och därefter reducerats med de besparingar som redovisats i det föregående. De ovan redovisade förändringarna avseende grundutbildningsanslagen innebär således att ersättningsbeloppen för helårsstudenter och helårsprestationer har räknats om på motsvarande sätt.

5.10.3 Anslagssystem

Regeringen uppdrog i september 1996 åt Högskoleverket att följa upp vissa delar av resurstilldelningssystemet för den grundläggande högskoleutbildningen. Uppföljningen skulle avse en översyn av dels nivåerna för per capita-ersättningarna för olika utbildningsområden, dels om utbildningsutbudet hade förskjutits från vissa ämnesområden och kurser vars kostnader är relativt höga. I uppdraget ingick också att klargöra huruvida vissa utbildningar har missgynnats av det befintliga systemet samt att utarbeta ett återredovisningssystem för universitet och högskolor och att redovisa en metod för att regelbundet följa upp de faktiska kostnaderna i förhållande till per capitaersättningen. Vidare ingick i arbetet att pröva den metod som Högskoleverket och Riksrevisionsverket (RRV) har redovisat i en gemensam rapport; Redovisning vid universitet och högskolor

(Reg.nr 60-660-96). Högskoleverket skulle enligt uppdraget också föreslå vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att justera det befintliga systemet. Högskoleverket har redovisat uppdraget i rapporten Uppföljning av resurstilldelningssystemet (reg. nr 60-2999-96). Rapporten har nyligen remissbehandlats.

När det gäller kostnadsuppföljning och metoder för detta innehåller Högskoleverkets rapport ett förslag till återrapporteringsystem där grundutbildningens kostnader skall ställas i relation till antalet helårsstudenter. Detta mått skall kompletteras med kvantitativa nyckeltal.

Vidare har riksdagens utbildningsutskott låtit göra en utredning av samma frågor (Grundläggande högskoleutbildning 1996/97:URD4). Som framgår av avsnittet 5.10.4 har även "lokaldelen" i högskoleanslagen varit föremål för utredning.

Universitet och högskolor har stor frihet att utforma sitt eget utbildningsutbud och att fördela de resurser som statsmakterna ställer till förfogande. Regeringen anser att det är rimligt att redovisningen av kostnader är sådan att jämförelser kan göras mellan tilldelade och förbrukade resurser. Regeringen anser också att det är av stor vikt att underlaget för budgetdialogen mellan regeringen och respektive lärosäte innehåller uppföljning av kostnadsutvecklingen. Det är viktigt att kostnaderna för grundutbildning och forskning/forskarutbildning kan belysas mer ingående inför budgetdialogen. Vidare är det väsentligt att redovisningsprinciperna är och tillämpas lika så att uppgifterna är jämförbara lärosätena emellan.

Regeringen avser att senare ta ställning till Högskoleverkets rapport. I de delar som avser kostnadsuppföljning kommer regeringen att initiera ytterligare utredningsarbete.

Från och med budgetåret 1997 anvisas samtliga universitet och högskolor medel för grundläggande högskoleutbildning samt för forskning och forskarutbildning i form av ramanslag. Ersättningen från anslagen för grundläggande högskoleutbildning relateras till de prestationer som har utförts. Den slutliga ersättningen för grundutbildning som universitet och högskolor erhåller från statsbudgeten fastställs därför efter det aktuella budgetårets slut. I det fall ersättningen för redovisade helårsstudenter och helårsprestationer understiger takbeloppet, redovisas mellanskillnaden som ett anslagssparande. Om universitetet eller högskolan redovisar fler prestationer än vad som kan ge ersättning inom takbeloppet kan sådana överskjutande prestationer sparas till följande budgetår för att då berättiga till ersättning.

Behovet av flexibilitet och svårigheten att exakt planera antalet helårsstudenter och helårsprestationer motiverar att såväl helårsprestationer som outnyttjat takbelopp (anslagssparande), upp till ett värde av tio procent av takbeloppet, skall kunna överföras fortlöpande från ett budgetår till nästa utan begränsning till olika budgetperioder.

5.10.4 Lokalförsörjning och investeringar

Lokalförsörjning

Från och med budgetåret 1994/95 ingår medel för den grundläggande högskoleutbildningens lokalhyror under respektive lärosätes anslag för sådan utbildning. För forskning och forskarutbildning vid universitet och högskolor med fakultetsanslag anvisas varje berört lärosäte ett anslag med en särskild anslagspost för ersättningen för lokalhyror. För forskning och forskarutbildning vid de mindre och medelstora högskolorna, samt konstnärligt utvecklingsarbete vid de konstnärliga högskolorna, anvisas varje berört lärosäte en anslagspost i vilken både ersättningen för lokalhyror och ersättningen för forskningsverksamheten m.m. ingår.

Universitet och högskolor redovisade för kalenderåret 1996 lokalkostnader som sammanlagt uppgår till drygt 4 miljarder kronor vilket motsvarar drygt 14 % av de sammanlagda verksamhetskostnaderna. Av högskolornas årsredovisningar framgår att andelen lokalkostnader av de sammanlagda kostnaderna har minskat med 0,14 procentenheter vid en jämförelse mellan budgetåret 1994/95 och kalenderåret 1996.

Universitet och högskolor skall i likhet med andra myndigheter enligt Förordningen (1993:528) om statliga myndigheters lokalförsörjning upprätta och fortlöpande hålla en plan över myndighetens behov av lokaler m.m. aktuell. Av de universitet och högskolor som inlämnat en lokalförsörjningsplan till Statens lokalförsörjningsverk planerar huvuddelen att utöka sin lokalarea med hänvisning till en expansion av verksamheten på grund av såväl redan genomförd som en förväntad framtida expansion.

Med anledning av utvecklingen på hyresmarknaden har regeringen för de sista sex månaderna av budgetåret 1995/96 samt för budgetåret 1997 nedjusterat ersättningen för lokalhyror till universiteten och högskolorna. Regeringen avser att fullfölja nedjusteringen tills dess att medlen för lokalhyror inom anslagen minskats med 15 % i förhållande till nivån budgetåret 1994/95. För budgetåret 1998 uppgår nedjusteringen till 35,3 miljoner kronor fördelat på både grundutbildning samt forskning och forskarutbildning. Av den sammanlagda nedjusteringen återstår därefter 18,5 miljoner kronor för budgetåret 1999 samt 104 miljoner kronor för budgetåret 2000.

Regeringen har uppdragit åt en särskild utredare (Fi 1996:26) att utvärdera ombildningen av Byggnadsstyrelsen. I ett delbetänkande (SOU 1996:187) har utredningen bl.a. lämnat förslag avseende de organisatoriska formerna för det statliga ägandet av ändamålsfastigheter; vilka hyressättningsprinciper som bör gälla mellan statliga myndigheter och statliga fastighetsägare samt hur styrningen av lokalskaffningen bör vara utformad. Utredningen redovisade i juni 1997 slutbetänkandet Lokalförsörjning och fastighetsägande (SOU 1997:96). Statens lokal-

försörjningsverk har i en utvärdering av lokalförsörjningsreformen (rapport 1996:43) lämnat förslag som bl.a. berör hyressättningen i statligt ägda ändamålsfastigheter. Även Riksdagens revisorer har i en skrivelse till riksdagen (1995/96:RR11) behandlat myndigheternas lokalförsörjning. Revisorerna efterlyser bl.a. en tolkning av de principer för hyressättning av ändamålslokaler som förvaltas av Akademiska Hus och Vasakronan, som accepteras av såväl fastighetsbolag som hyresgäster.

Regeringen avser att samlat överväga förslagen i ovan nämnda utredningar efter det att utvärderingen av Byggnadsstyrelsens ombildning har remissbehandlats.

Regeringen har uppdragit åt en särskild utredare (dir. 1997:47) att i samråd med de konstnärliga högskolorna i Stockholm dels analysera lokalbehovet och föreslå en lämplig samlokalisering av dessa högskolor, dels överväga en eventuell verksamhetsmässig integrering av utbildningarna. Regeringen avser att återkomma till riksdagen i denna fråga under år 1998.

Investeringar

I lagen (1996:1059) om statsbudgeten finns bestämmelser om finansiering av investeringar. De statliga universiteten och högskolorna disponerar låneramar i Riksgäldskontoret för investeringar i anläggningstillgångar. Lånemodellen regleras i kapitalförsörjningsförordningen (1996:1188) och omfattar samtliga anläggningstillgångar som används i verksamheten i såväl anslagsfinansierad som avgifts- och bidragsfinansierad verksamhet.

I samband med utbyggnaden av högskolan med sammanlagt 60 000 platser under perioden 1997-2000 planerar högskolorna att öka omfattningen av sina investeringar i anläggningstillgångar. Av högskolornas budgetunderlag framgår att nyupplåningen beräknas uppgå till mellan 1,9 och 1,7 miljarder kronor per år under åren 1997 till 2000. De kvarstående lånen beräknas under samma fyraårsperiod att öka från 2,9 till 4,1 miljarder kronor per år. De statliga universitetens och högskolornas beräknade investeringar framgår av nedanstående tabell (miljoner kr):

	1997	1998	1999	2000
Nyupplåning	1 908	1 788	1 852	1 776
Amorteringar	1 009	1 263	1 397	1 649
Kvarstående lån	2 925	3 511	3 941	4 097
Räntekostnader	166	212	242	264

5.11 Utbildningsuppdragen

Regeringens förslag:

I det generella uppdraget skall ingå att universitet och högskolor vid utformandet av utbildningsutbudet skall beakta behovet av utbildade inom det informationstekniska området.

Skälen för regeringens förslag: I budgetpropositionen för år 1997 angav regeringen nya utbildningsuppdrag för samtliga universitet och högskolor för treårsperioden 1997-1999. Vidare angavs ett generellt utbildningsuppdrag för samtliga universitet och högskolor vad gäller distansutbildning, fortbildning, vidareutbildning, studenter med invandrarbakgrund, jämställdhet och rekrytering. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag vad gäller såväl omfattning som inriktning av utbildningsuppdragen. Mot bakgrund härav fastställde regeringen i regleringsbrev för budgetåret 1997 utbildningsuppdrag för samtliga universitet och högskolor för treårsperioden 1997-1999. I utbildningsuppdragen fastställdes examensmål för treårsperioden 1997-1999 och för treårsperioden 2000-2002 omfattande följande examina: grundskolläroexamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9, gymnasieläroexamen, civilingenjörsexamen samt apotekarexamen. Vad gäller generella examina fastställdes examensmål för magisterexamen. Utbildningsuppdragen innehåller vidare fastställda mål för lägsta antal helårsstudenter samt därav mål för lägsta antal helårsstudenter inom de naturvetenskapliga och tekniska utbildningsområdena.

Grundutbildning

Utbildningsuppdragen föreslås fortsättningsvis få följande utformning. I likhet med vad som tidigare angivits för treårsperioden 1997-1999 kommer utbildningsuppdragen för flertalet universitet och högskolor att bestå av examensmål, styrning av utbildningsuppdragets inriktning, takbelopp och i vissa fall särskilda åtaganden. Regeringen föreslår att det generella utbildningsuppdraget kompletteras med att universitet och högskolor vid utformande av utbildningsutbudet skall beakta det stora behovet av utbildade inom det informationstekniska området. Bakgrunden är bl.a. bristen på högutbildad arbetskraft inom området (se avsnitt 5.2.1 och avsnitt 5.2.3).

Riksdagen har beslutat om resurser för en fortsatt ökning av antalet platser (helårsstudenter) till högskolan även för budgetåren 1998 och 2000 (avsnitt 5.2.1). Utbildningsuppdragen avseende grundutbildningens inriktning och omfattning bör ändras i enlighet härmed. Därför kommer i regleringsbrevet att fastställas nya mål för lägsta antalet helårsstudenter per universitet och högskola, samt därav ett mål för lägsta antal helårsstudenter inom de naturvetenskapliga och tekniska utbildningsområdena. Respektive

universitets och högskolas takbelopp förändras i enlighet med ovan nämnda förändringar.

I enlighet med de förändringar av dimensioneringen av olika lärarutbildningar (avsnitt 5.2.4) som regeringen föreslår bör examensmålen höjas för treårsperioden 2000-2002 vad avser grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4-9 och gymnasieläraryxamen. Dessa kommer senare att fastställas i regleringsbrevet för 1998. I övrigt gäller fastställda examensmål för treårsperioderna 1997-1999 och 2000-2002. Planeringsförutsättningar anges även för treårsperioden 2003-2005 för att universitet och högskolor skall ges möjlighet att genom förändrad antagning påverka antalet examine-erade under denna senare period.

Nedanstående tabell visar sammantaget antalet avlagda examina under treårsperioden 1993/94-1995/96, fastställda, föreslagna och planerade examensmål för innevarande och kommande treårsperioder för olika examina.

EXAMEN	EXAMENSMÅL			
	UTFALL 93/94-95/96	1997-1999	2000-2002	2003-2005
Magisterexamen	5 551	14 155	17 920	17 920
Civilingenjörsexamen	9 110	10 700	11 670	12 870
Grundskolläraryxamen med inriktning mot undervisning i årskur- serna 4-9	2 291	4 440	6 260	4 200
Gymnasieläraryxamen	3 057	3 720	4 485	4 830
Apotekarexamen	226	280	350	370

Forskning och forskarutbildning

De riktlinjer för verksamheten och resurserna som riksdagen beslutade om med anledning av den forskningspolitiska propositionen (prop. 1996/97:5, bet. 1996/97:UbU3, rskr. 1996/97:99) samt budgetpropositionen (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) för treårsperioden 1997-1999 skall ligga fast.

Regeringen föreslår i denna proposition att mål fastställs för andelen kvinnor av nyrekryterade professorer under treårsperioderna 1997-1999 respektive 2000-2002 (avsnitt 5.4.3) samt att preliminära mål skall gälla för examinationen inom forskarutbildningen (avsnitt 5.5.4).